

Afrika Tanulmányok folyóirat 2011. V. évfolyam, 1. szám

AFRIKA

nka
Nemzeti Kulturális Alap

ÉSZAK-AFRIKA LÁNGOKBAN

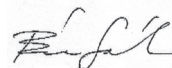
Lectori salutem!

Az Afrika Tanulmányok ötödik évfolyamának első számát tarja kezében az olvasó. A véletlen, pontosabban az élet úgy hozta, hogy mostani számunk valószínűleg minden eddiginél frissebben és aktuálisabban reflektál a kontinens sorsának alakulására, hiszen a politikai események hihetetlenül felgyorsultak utolsó számunk megjelenése óta. Ez mindenképp előtt Észak-Afrikára igaz, számunk első cikkének szerzője Vörös Zoltán írja: „A 2011-es év elején kirobbanó észak-afrikai, majd a közel-keleti arab államokra is áttérjedő forradalmak alapvető változásokat hoztak a hosszú évek óta stabilnak tűnő autoriter rendszerek életében. Megbukott Ben Ali tunéziai rezsimje, távoznia kellett Mubaraknak, a Kadhafi-uralom e cikk írásának pillanatában vélhetően utolsó napjait éli, és Algéria valamint Marokkó vezetői sem érezhetik biztonságban hatalmukat.” Nos, Kadhafi rezsimje még áll, de világos, hogy a történetek után inkább előbb, mint utóbb mennie kell. Hogy mi jön a bukott autoriter rendszerek után, ez ma már a fő kérdés. Főleg Kadhafi érdekes ebből a szempontból is, hiszen ne feledjük el, hogy ő volt a mai Afrikai Unió megalakításának kezdeményezője, az Afrikai Egyesült Államok megálmodója, s magát mind a mai napig az afrikai egység legnagyobb bajnokának tartja. De a kontinens egyik kulcsállamának számító Egyiptom további sorsa is nagyban befolyásolni fogja Afrika jövőjét.

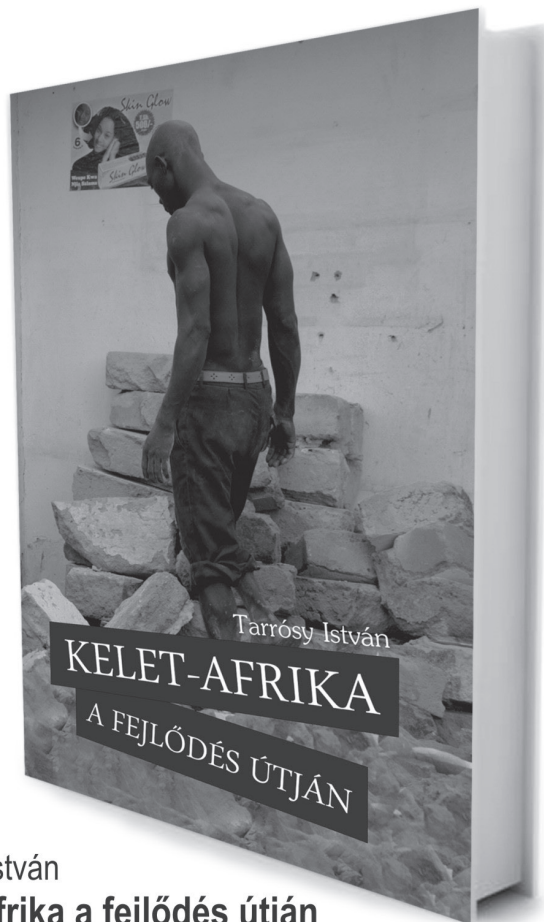
Ugyancsak roppant aktuális Illés Zoltán cikke: „Szudán a népszavazás után és az ország kettéválása előtt”. Alig 3 hónapja még a dél-szudáni népszavazás tűnt az év eseményének a kontinensen, ám ne tévesszen meg senkit az a tény, hogy a hírekből Észak-Afrika miatt kiszorult, ettől még jelentősége meghatározó maradt. Ugyanez elmondható Besenyő János „A szomáliai stabilitás és a nemzetközi közösség” címmel írott cikkéről is, a nálunk ritka kivételnek számító „harcgedzett” szerző nem csupán sok újat tud nyújtani nekünk civil olvasóknak, de a média még mindig botrányos ingerküszöbe miatt háttérbe szorult, ám meg nem oldott, sajnálatosan továbbra is aktuális konfliktust elemez. Marsai Viktor és Szijj Dóra cikke: „Afrika és a terrorizmus – Az Al-Kaida jelenség a fekete kontinensen” pedig nem csupán az előző három tanulmányhoz szolgál háttérismeretekkel, hanem rávilágít arra is, mi van, s főleg mi lehet a kontinens tucatnyi országában, amennyiben nem sikerül korunk egyik alapvető kérdését súlyánál fogva kezelni.

Az aktualitások sora azonban ezzel korántsem ér véget. Türke András István írása: „Franciaország régi-új Afrika-politikája (2007–2010)”, valamint Csizmadia Sándor: „Hatalmi válság Elefántcsontparton – Nemzeti és nemzetközi narratívák ütközése” címmel írt tanulmánya nem csupán egymást is kiegészítő olvasmányok, fontos információk tárházai, de segítenek eligazodni a szinte kibogozhatatlan kusza viszonyok között is.

Aktuális számunkban megtalálják a már szokásos további rovatokat is, az interjúktól, az irodalmi-kulturális olvasmánytól a könyvrecenzióig, s találnak benne cikket az afrikai irodalmi Nobel-díjasokról éppen úgy, mint a hazánkban élő afrikaiakról, a róluk élő képről is. Remélhetőleg e tartalmi változatosságban mindenki megtalálja a kedvére való olvasmányt.

Dr. Búr Gábor
Főszerkesztő

MEGJELENTI!

Tarrósy István
Kelet-Afrika a fejlődés útján

Először 2000-ben jártam Kelet-Afrikában. Visszagondolva, most úgy tűnik, sokkal előbb voltam már ott... – ma pedig szinte mindig valahol azokat a tájakat járom. És mindig visszavágyom. Bennem is, mélyen bent lakozik az a bizonyos „Afrika-vírus”, amely mindig visszavisz Tanzániába, Kenyába, Zanzibár szigetére... – Afrikába.

Bízom abban, hogy a kötet olvasói e munka által is megerősítést kapnak, hogy „Afrikából mindig jön valami új”, és érdemes nyitottan szemlélni, befogadni és megtapasztalni az afrikai valóságot, amelynek felfedezésével saját magunkról és a rohamléptekben átalakulóban lévő globális világról is még többet megtudhatunk.

Ebben az ismeretterjesztő monográfiában a szerző Kelet-Afrikát nem földrajzi értelemben járja körbe. Célkitűzése, hogy bemutassa a kelet-afrikai térségi fejlődés regionális szemszögből görcső alá vehető eddigi főbb állomásait, szereplőit, folyamatait, és mindazokat az intézményesített vagy tervbe vett lépéseket, amelyek elvezethetik a kiszemelt terület államait egy gazdaságilag, szociálisan, technológiailag vett fejlett(ebb) állapotba. Kelet-Afrika alatt e célból a Kelet-afrikai Közösség jelenlegi öt tagállamát vizsgálja.

Keresse a kötetet áprilistól az Alexandra Könyvruházakban,
a független könyvesboltokban és az internetes portálokon
vagy rendelje meg a Publikon Kiadótól a www.publikon.hu oldalon.

TARTALOMJEGYZÉK

Afrika ma

- 5** Afrikai arab államok a forradalmak útján
Vörös Zoltán
- 20** Szudán a népszavazás után és az ország kettéválása előtt
Illés Zoltán
- 29** A somáliai stabilitás és a nemzetközi közösség
Besenyő János
- 41** Afrika és a terrorizmus –
Az Al-Kaida jelenség a fekete kontinensen
Marsai Viktor – Szijj Dóra
- ### Afrika a globális térben
- 67** Franciaország régi-új Afrika-politikája (2007–2010)
Türke András István
- ### Válsággóc
- 74** Hatalmi válság Elefántcsontparton –
Nemzeti és nemzetközi narratívák ütközése
Csizmadia Sándor
- ### Interjú
- 85** „A költészetnek változtató ereje van” –
Interjú a nigériai költővel, Dr. Remi Raji-val
Készítette: Aleksa Varga Melita – Hrisztova-Gotthardt Hrisztalina
- 87** Az elmém tengere (anyának)
Remi Raji verse
- ### Irodalom és kultúra
- 88** Chinua Achebe – A modern afrikai irodalom atyja
Béres Mária
- 98** Nőegyletek és társadalmi fejlődés Bathurstben, Gambia 1925–1965
Hassoum Ceesay

Nobel-díjas afrikaiak

111 Afrikai irodalmi Nobel-díjasok
Bagi Judit

Könyvrecenzió

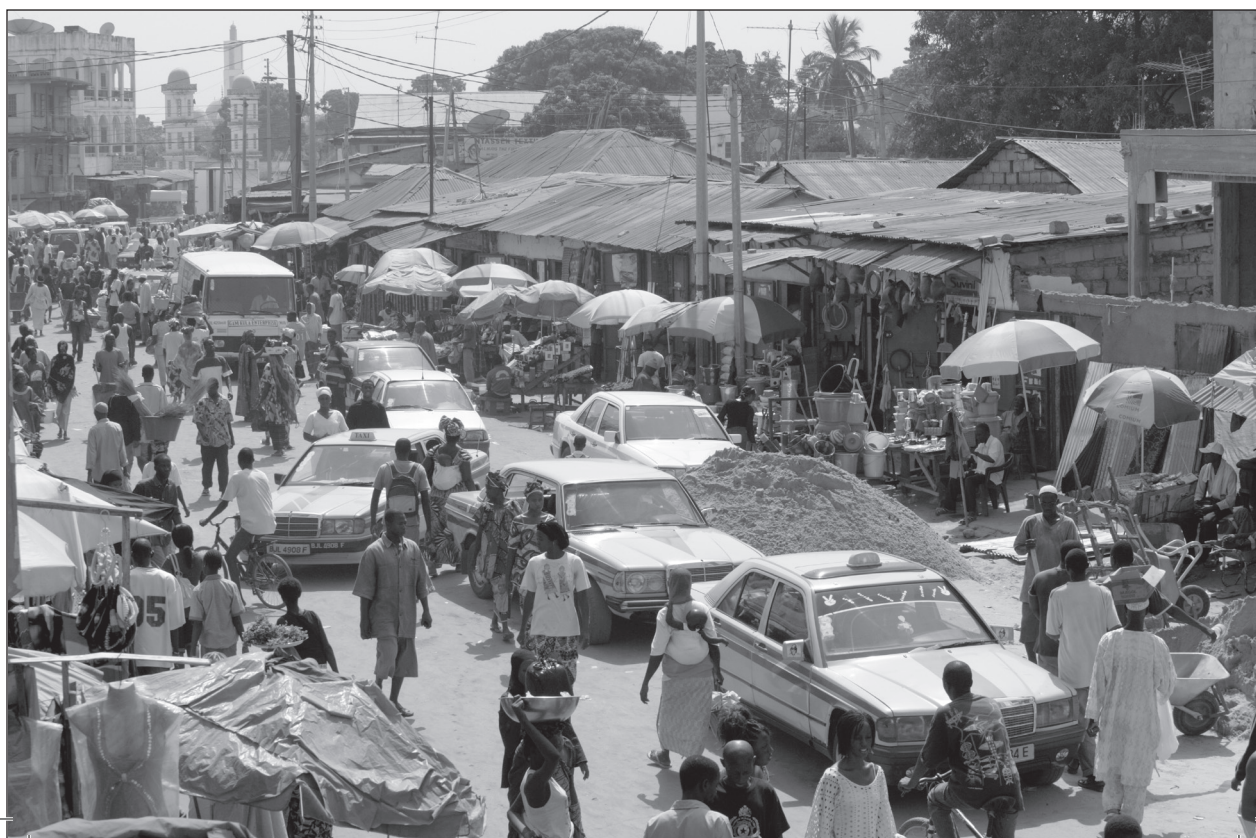
119 Fekete pillangók
Írta: Tesfay Sába

121 Az apartheid születése
Írta: Szabó Loránd

Feketén-fehéren – Itt vagyunk!

126 Tényleg lakik országunkban 200 ezer afrikai?
Keserű Dávid – Radics M. Péter

129 Szerzőinkhez

AFRIKAI ARAB ÁLLAMOK A FORRADALMAK ÚTJÁN

Vörös Zoltán

PhD hallgató

Politikai Tanulmányok Tanszék

Bölcsészettudományi Kar, Pécsi Tudományegyetem

voros@idresearch.hu

A 2011-es év elején kirobbanó észak-afrikai, majd a közel-keleti arab államokra is áttérjedő forradalmak alapvető változásokat hoztak a hosszú évek óta stabilnak tűnő autoriter rendszerek életében. Megbukott Ben Ali tunéziai rezsimje, távoznia kellett Mubaraknak, a Kadhafi-uralom e cikk írásának pillanatában vélhetően utolsó napjait éli, és Algéria valamint Marokkó vezetői sem érezhetik biztonságban hatalmukat. A konfliktusok kirobbanása óta számos, utólag tévesnek bizonyuló latolgatás látott napvilágot a lehetséges jövőképeket illetően, az eseményeket ráadásul igyekezett a nyugati sajtó tematizálni, demokratikus folyamatokat „belelátva” a több hetes eseményekbe, sőt, Barack Obama, az Egyesült Államok elnöke Mubarak „eltávolítását” követően már arról beszélt, reméli a többi, lázongó állam is a demokratizáció¹ útjára lép, követve az egyiptomi mintát. Hogy létezik-e egyáltalán minta, legalábbis

még nem dőlt el. Tuniszban és Kairóban folytatódó sztrájkokról és utcai tüntetésekről adott hírt a nemzetközi sajtó, miután már úgy tűnt, az átmeneti kormányok illetve a hadsereg képes kezelni a helyzetet és megvalósítva a várt reformokat, kiírja majd a demokratikus választásokat. A folyamatok tehát még messze nem zárultak le, ráadásul számos problémát okozhat a demokratikus átmenet kapcsán az ellenzék elnyomása miatt a pártok relatív gyengesége, szervezetlensége vagy éppenséggel hiánya, és az iszlám, mint fő tényező jelenléte. Fontos elem lehet még az Egyesült Államok jelenlétének lehetséges és várt gyengülése, az iszlamista pártok előretörése, a gazdasági problémák kezelése, illetve Irán avagy Törökország geopolitikai térnyerése, betörve a kialakuló vákumba.

Mindezen tényezők együttes vizsgálata azonban meghaladja e cikk terjedelmi és tematikai korlátait, valamint

Észak-Afrika. Forrás: BBC News alapján saját szerkesztés.

Afrika határain is túllép, ráadásul sok esemény kialakulása óta csak nagyon kevés idő telt el, azok korrekt elemzésére még nincs lehetőségünk. Azt viszont mindenképpen fontos vizsgálni, hogy e forradalmak milyen hatással voltak, illetve vannak Afrikára, mint kontinensre és a fekete-afrikai államokra, valamint ezek az egyelőre „arab forradalmak” mennyire válhatnak „afrikai forradalmakká”, már ha egyáltalán erre van esély.

Mi történt Észak-Afrikában?

A forradalmi hullámot a munkanélküliség, a rossz megélhetési körülmények, az óriási infláció és a cenzúra miatti elégedetlenség veszélyes elegye hozta létre és minden kétséget kizáróan egy 2010. december 17-én történt ön-égetés lobbantotta lángra a tunéziai Szidi Buzidban. Miután rendőrök elkobozták a megélhetése érdekében engedélyek nélkül zöldséget-gyümölcsöt árusuló munkanélküli portékáját, a 26 éves fiatal felgyújtotta magát, súlyos állapotban kórházba került, majd 2011. január 4-én elhunyt. A spontán akció óriási zavar-

gásokat váltott ki, a váratlan tiltakozási hullámot a rendfenntartó erők részéről tanúsított agresszív magatartás súlyosbította.

Észak-Afrika egyik virágzó gazdaságának tűnő és a turisták által kedvelt célpontnak számító Tunéziában már hosszú évek óta súlyos válságok ismétlődnek, a relatív béke és az állandó (de alacsony mértékű) gazdasági növekedés kedvező folyamatok látszatát keltezte. Tunézia 1956-ban kikiáltott függetlensége óta stabil, autoriter rendszerként működött, a gazdasági prosperitást rendre a politikai liberalizáció elé helyezte a kormányzó elit. A formális többpártrendszer ellenére (melyben szerepet kaptak legálisan működő ellenzéki pártok is) az állampártként funkcionáló Alkotmányos Demokratikus Egyesülés (Rassemblement Constitutionel Démocratique – RCD) szorosan kézben tartotta a politikai folyamatokat. Ben Ali, az ország korábbi belügyminisztere, majd miniszterelnöke 1987-ben vette át a hatalmat, 2009-ben pedig ötödször is az ország elnökévé választották.³ Autoriter hatalma megkérdő-

jelezhetetlennek bizonyult, a rendszer nem tűrte a kritikát, az engedélyezett ellenzéki pártok bár leültek a számukra fenntartott parlamenti helyekre, de nem fejtettek ki nagy ellenállást. A valós politikai riválisokat egytől egyig kiutasították az országból, esetleg a kilátásba helyezett büntetés miatt önként vonultak száműzetésbe.

A befektetők számára is vonzó Tunéziát azonban a gazdasági válság nem csak pénzügyileg roppantotta meg, a súlyos strukturális problémák elkerülhetetlenül a felszínre kerültek, s a gazdasági növekedés fejében politikai valamint szabadságjogai egy részét eddig passzívan feladó társadalom körében fellángolt az elégedetlenség. A begyűrűző válság következtében elmélyülő recesszió hatására megugrott az infláció, a megkezdett szociális reformok hatástalannak bizonyultak, miközben meredeken emelkedett a munkanélküliség, főként a kiemelten kezelt oktatásnak köszönhetően megugró számú diplomás fiatalok körében.

Az újesztendő első hétvégén már a fővárosra is áterjedtek a tüntetések, az elkeseredett emberek egyre többet hangoztatták a rendszerváltás szükségességét, és mind hangosabban követelték Ben Ali, valamint a kormány leváltását. A 2010. január 7–8-i tüntetések alkalmával legalább 78-an vesztették életüket, külföldi megfigyelők szerint ugyanakkor az áldozatok száma ezt is meghaladhatta. Az elnök, engedve a demonstrálóknak, elbocsátotta belügyminiszterét, bizottságot hozott létre a súlyos korrupció kivizsgálására és bejelentett egy, 300 000 új munkahely létrehozását magában foglaló gazdasági

programtervet – mindhiába. A folytatódó tiltakozásokra kijárási tilalommal, az azt megszegők ellen azonnali tűzparanccsal válaszolt a rendőrség, majd az elnök, igyekezvén megállítani a tüntetéseket, elvetette a hivatali megbízásának 2014-ig történő kitolásáról szóló alkotmánymódosítást, egyúttal ígéretet tett a sajtószabadság biztosítására és az élelmiszerárak további csökkentésére. A próbálkozások hasztalanságát látva január 14-én (saját szavai szerint ideiglenes jelleggel) elhagyta Tunéziát és – Franciaország elutasító választát követően – Szaúd-Arábiába utazott.

„A tiltakozó megmozdulások gyorsan terjedtek Tunézia-szerre, s pár nap múlva az ország határait is túllépték.”

Ben Ali hirtelen távozásával a tüntetések csupán napokra csillapodtak, a legitimitásukban megkérdőjeleződő rendvédelmi szervek pedig képtelenek voltak kezelni a helyzetet. Ideiglenes államfőként egy tapasztalt politikus, Fouad Mebazaa került az ország élére, aki korábban több miniszteri posztot is viselt már. 2011. január 18-án beiktatták a szintén átmeneti megbízatással felruházott, összesen 23 minisztert tömörítő kormányt is, melynek felesketése azonban csak növelte a tiltakozások intenzitását, merthogy a soron következő választásokig mandátummal rendelkező testületben az eddig is legálisan ténykedő ellenzéki szereplők mellett szép számban helyet kaptak a „régirend” elkötelezett kiszolgálói is. Miniszterelnök maradt például az 1999 óta hivatalban lévő Mohamed

Ben Hassouna Ghannouchi, de hivatali posztját megtarthatta a bel- és a külügy-, valamint a védelmi- és pénzügyminiszter is, vagyis a legfontosabb pozíciók terén nem történtek személycserék. Az ideiglenes elnök és a miniszterelnök ugyan bejelentették kilépésüket az RCD-ből, a párthoz való ideológiai kötöttségüket, múltjukat, korábbi kormányzati szerepüket ezzel azonban nem tudták letagadni. Az utcai megmozdulások így folytatódtak, a demonstráló tömegeknek nem volt elég Ben Ali távozása, a rendszer egészének átalakítását, a megelőző politikai garnitúra teljes eltávolítását követelték. A tüntetők sikeresen kikényszerítették a külügyminiszter lemondását, s a folytatódó elégedetlenség hatására 2011. január 27-én Ghannouchi további 12 miniszterét is

menesztette, igaz saját maga nem mondott le, habár ígéretet tett, hogy a lehető legrövidebb időn belül kész távozni, felhözva egyúttal a választások hat hónapon belüli lebonyolításának lehetőségét.

A zökkenőmentes átmenetet prognosztizáló szakértők egy része aztán revidálta álláspontját, amikor a 2011. január 30-án hazatérő Rachid Ghannouchit hatalmas tömeg fogadta, bizonyítván, hogy az elégedetlenkedők holmi személycserékkel nem érik be,⁴ ráadásul a líbiai eseményekkel párhuzamosan újra tüntetések kezdődtek, avagy a korábbiak folytatódtak, most Hassouna Ghannouchi ellen, és az összecsapások újabb halálos áldozatokat követeltek. Az ideiglenes kormány vezetője végül lemondott pozíciójáról, helyére Bedzsi Kaid esz-Szebszit nevezték ki, a reform

Utcarészlet összecsapás után Tuniszban, 2011. január 14-én. Forrás: Fethi Belaid/AFP/Getty Images

azonban láthatóan nehezen zajlik, a választások kiírása is csak jó pár hónap múlva várható.

A forradalom exportja⁵

A tiltakozó megmozdulások gyorsan terjedtek Tunézia-szerte, s pár nap múlva az ország határait is túllépték. Kezdetben szimpátia-tüntetések, majd Ben Ali menekülését követően a tuniszihoz hasonló, az adott állam kormányának távozását követelő demonstrációk robbantak ki az arab világban több helyütt, Észak-Afrikától a Közel-Keletig. A térség államai javarészt hasonló jegeket mutatnak, ahogyan Magyar Péter fogalmaz, *„a Marokkótól Ománig tartó hatalmas területen évtizedek óta viszonylag stabil a politikai rendszer. Általában a 70-es években hatalomra jutott diktátorok vagy azok örökösei vezetik ezeket az országokat. A hatalmon lévők különböző mértékben engedékenyek, de mindenütt korlátozott a szólásszabadság és az ellenzék mozgástere.”*⁶

Miközben az észak-afrikai térség autoriter államai, leszámítva Kadhafi Líbiáját, hasonló képet mutatnak az antidemokratikus jegek mellett az Egyesült Államokkal meglévő szoros partnerség tekintetében is, Fekete-Afrika bizonyos szempontból különbözik ezen országoktól, igaz a politikai-társadalmi struktúrák diktatőrükessége utóbbi régióban sem idegen jelenség. A tunisziai események egyelőre kizárólag az arab világban generáltak tartós demonstrációkat, noha, mint látni fogjuk, többek között Zimbabwe és Szudán vezetőinek is szembesülniük kellett kisebb tiltakozó csoportok megmozdulásaival.⁷

Ben Ali bukását követően elitellenes jelszavakat skandálva zavargások kezdődtek előbb Egyiptomban és Algériában, majd egyes közel-keleti országokban is. Hoszni Mubarak rendszerének megroppanása majd „bukása”, Egyiptom regionális jelentősége okán, a legmeghatározóbb kérdése ezen, rezsimváltást zászlajukra tűző folyamatoknak, hiszen a nemzetközi diplomáciában fajsúlyos szereplőnek tekinthető legnépesebb arab állam tartósan tűnő gazdasági stagnálása egész Afrikára hatással lehet.

Egyiptomi fordulat⁸

Geopolitikai és regionális stabilizációs szempontból egyaránt a legfontosabb kérdésnek bizonyult a feltartóztatlanul terjedő tüntetéssorozat tekintetében, hogy az egyiptomi fiatalok szinte azonnali szimpátia-reakcióját csupán eseti, avagy potenciálisan eszkalálódó jelenségeként kell-e értelmezni. Egyiptom 82 milliós lakosságának nagy többsége (90%) muszlim, az ország, földrajzi fekvése, valamint az arab világban betöltött szerepe miatt az Egyesült Államok kiemelt stratégiai partnere. Az 1953-ban brit uralom alól függetlenedett országot⁹ mindvégig katonai diktátorok irányították, Gamal Abdel Nasszer, Anvar Szadat, majd három évtizede, Hoszni Mubarak személyében. Noha a Szezei-csatorna jelentőségének csökkenésével Egyiptom szerepe is visszaesett, az arab–izraeli béketárgyalások legfőbb letéteményeseként Kairó továbbra is a térség geopolitikai folyamatainak középpontjában maradt, miközben Afrika vonatkozásában pedig a romló gazdasági mutatók ellenére sem

kérdőjeleződött meg vezető szerepe. Természetesen a többi arab államhoz hasonlóan, a növekvő népesség, illetve az oktatás színvonalának emelkedése dacára zuhanó életszínvonal a Mubarak-rendszert is súlyos kihívások elé állította.

„A hadsereg ugyan igyekszik sms-ekben felszólítani a lakosságot a munka folytatására, az elégedetlenséget ugyanakkor egyre inkább képtelenek kezelni.”

A súlyosabb zavargások január 25-én kezdődtek, és Mubarak, tanulva Ben Ali hibáiból, a rendőri erőket nem hatalmazta fel erőszak alkalmazására, nehogy hasonló módon, elsősorban annak hatására eszkalálódjanak az események. A tüntetések azonban folytatódtak, s a rendőri erők végül a legtöbb helyszínen összecsaptak az általában fiatalokból álló tömegekkel. Január végéig a 150 főt is meghaladta a halálos áldozatok száma. Hamarosan a gazdasági és társadalmi reformok skandalása mellett megjelentek a Mubarak-ellenes jelszavak is a tüntetéseken, Tunéziához hasonlóan az elnök azonnali távozását követelték az utcára vonulók. Hasonlóan Ben Ali taktikájához, Mubarak is reformokat jelentett be, lemondatta kormányát, a tiltakozókat azonban mindez már nem elégítette ki. A zavaros események vizsgálata nehezen, csupán különböző részinformációk alapján lehetséges, másról számoltak be ugyanis a nemzetközi tudósítók, az állami televízió, a megszólaltatott civilek és az ellen-

zék politikusai. A kiéleződő helyzetben a rendőrség visszavonult Mubarak nyilatkozatának megfelelően, mondván így talán elkerülhetővé válik a teljes anarchia. A rendőrök passzivitásával a nem múlt tüntetések valamivel konszolidáltabbá váltak, a demonstrálók körében csoportok alakultak a fosztogatásokkal szemben, az állampolgárok értékeinek védelmére. Számos nemzetközi hírcsatorna számolt be arról, hogy a rablóbandák és a randalírozók között mennyi civilbe öltözött rendőr vegyült el, így próbálván kompromittálni a tüntetőket. Az utcákon, legfőképp az épületek, műemlékek védelme érdekében megjelent a hadsereg is, a Mubarak tényleges hatalmát biztosító erő. A tankok és a katonák bevonulása ellenére a tüntetések nem váltak erőszakossá, a fiatalok örömmel üdvözölték az egyenruhásokat és láthatóan nagy volt az egyetértés a katonák és az utca emberei között. 2011. január 30-án Kairóban, a hadsereg által felügyelt, békés megmozdulásként folytatódott a tüntetéssorozat, s a kitartó tüntetők láttán egyre nyilvánvalóbbá vált Mubarak rendszerének fenntarthatatlansága. Február 10-én bombaként robbant a Tahrír-téren demonstrálók körében a hír: Mubarak beszédet mond, melyben bejelenti lemondását, noha ez utóbbi hírt egyesek megerősítették, mások cáfolták a nap folyamán. Beszédében Mubarak végül nem mondott le, ám nem teljesen tisztázott körülmények között átadta hatalmát Omár Szulejmánnak.

Az elnök élő megszólalását nem csupán a tüntetők, de a nyugati világ politikai elitje is elégtelennek tartotta, ráadásul úgy tűnt, a hadsereg vezetése

Mubarak lemondására várva, Kairóban. Forrás: Pedro Ugarte/AFP/Getty Images

sem békélt meg a kialakult szituációval. Ennek kapcsán fontos megemlítenünk: azáltal, hogy az országot mindvégig katonai diktátorok irányították, az elnök politikai erejének eredőjét mindig is a katonaság jelentette, márpedig a világi hadsereg, az ország gazdasági szektorában való komoly érdekei, érdekeltségei miatt mindennél fontosabbnak tartotta az egyre súlyosbodó válságot okozó tüntetések mielőbbi felszámolását (ezzel párhuzamosan gazdasági potenciáljának és társadalmi elfogadottságának megtartását), illetve egy esetleges iszlamista hatalomátvétel elkerülését. Miközben megszólalt a csalódott Obama, a hadsereg háza tájáról elterjedt a hír, hogy a délelőtti órákban nyilatkozatot adnak majd ki a helyzettel kapcsolatban. Az elnöki palota elé tervezett óriás-tüntetés szinte még kez-

detét sem vette, már Mubarak meneküléséről szóltak a hírek. A találgatásoknak végül Omar Szulejmán vetett véget meglepően rövid sajtótájékoztón: „Mubarak elnök lemondott a posztjáról”. Az elnök távozásával a hadsereg vette át a hatalmat. Az „új rezsim” hatályon kívül helyezte az alkotmányt, felszllatta a parlament mindkét házát, de helyén hagyta az ideiglenes kormány tagjait, a hatalom „átadását” pedig 2011. októberére tolták ki.

Mélyülő gazdasági válság¹⁰

A helyzet megoldatlanságát, a katonai vezetés és a következő rezsim számára is problémát jelentő gondokat ugyanakkor jól jelzik a Tunézia és Egyiptom szerte folytatódó tüntetések, sztrájkok és követelések. A hosszú napokig tartó utcai demonstrációk következ-

Al Abrak katonai repülőtérét elfoglalták a líbiai felkelők.

Forrás: Goran Tomasevic/Reuters

tében megállt az élet Egyiptomban, az állami bevételek 10%-át adó turizmus lényegében pang a külföldi beutazási korlátozások következtében és a szektor talpraállását csak 2011 őszére várják a szakemberek, mely prognózist befolyásolhatják az Észak-Afrikában folytatódó összecsapások, forradalmak. További problémát okoznak a sztrájkoló tömegek, a munkások nagy része ugyanis Mubarak távozását követően sem tért vissza munkahelyére, magasabb béreket követelve. A tüntetéseket megelőzően, 2010-ben Egyiptom hivatalos árfolyamon mért GDP-je 217 milliárd dollár volt, a több hetes demonstrációk alatt azonban körülbelül 30 milliárd dolláros kár érthette az országot,¹¹ nem bekalkulálva a turisztikai szempontból fő szezonnak számító nyár folyamán adódó kieséseket és a szintén elmaradásokat

generáló sztrájkokat. A munkát beszüntetőik ugyanis komoly béremelést követelnek, 1200 egyiptomi fontos (körülbelül 41 000 forint) minimálbért várnak.¹² Ez az összeg a kétszerese az egyiptomi állami alkalmazottak átlagfizetésének, így nyilvánvalóan megengedhetetlen egy efféle emelés az amúgy is rossz helyzetben lévő gazdaság számára, melyet ráadásul rendkívüli veszteségek érnek. A hadsereg ugyan igyekszik sms-ekben felszólítani a lakosságot a munka folytatására, az elégedetlenséget ugyanakkor egyre inkább képtelenek kezelni. A tuniszi hatalom is hasonló helyzettel áll szemben, a kormánytagok menesztése mellett ugyanis a gazdasági helyzet azonnali javítását várják az átmeneti kabinetből, ám e kihívás a jelenlegi állapotokat tekintve lehetetlen követelésnek tűnik.

Líbiai káosz¹³

Az elégedetlenség terjedését sejtették azok a sajtóhírek, melyek alacsonyabb intenzitású tüntetésekről számoltak be Líbiában január folyamán, de hivatalos források cáfolták ezeket az értesüléseket. A nyugati államok nagy többségével kifejezetten rossz kapcsolatokat ápoló Moamer Kadhafi, a térség egyik legkeményebb diktatúrájának vezetője mindenestre kezdeményezte a rendőri készség fokozását az országban, tartva a dominóeffektus esetleges hatásaitól, miközben szolidaritási nyilatkozatban fejezte ki elkötelezettségét Ben Ali tunéziai elnök mellett. Líbia berendezkedése eltér Egyiptom és Tunézia, valamint a többi észak-afrikai hatalom struktúráitól, a hatalmon lévő elitet leszámítva nincs politikai erő az országban, az autoriter rendszer hatalmas méretű országot, számos népcsoportot tart egyben, miközben azokra sokszor nem is terjed ki döntéshozói befolyása. Ebből a szempontból a líbiai berendezkedés hasonlít a legjobban a Szaharától délre fekvő, diktatórikus országok helyzetére, ahol a volt gyarmatosítók által kreált határok nem vették figyelembe a népcsoportok elhelyezkedését, lakóhelyét, a nyelvi, vallási adottságokat, ezáltal az államok „késleltették” *„hogyan egyes régiókban és területeken a belső ellenzékiesség kihívásaira sor kerüljön.”*¹⁴ Fekete-Afrika legtöbb állama nem felel meg a nemzetállamiság kritériumának, azaz államok nemzet nélkül, ahol a különböző etnikumokat nem a nemzettudat, hanem az államhatalom tartja össze.¹⁵

Visszakanyarodva Líbiához, Mubarak bukásával az Európai Unió fő olajimportőr állama is válságba süllyedt,

a tüntetések a hatalommal szemben amúgy is elégedetlenebb keleti országrészben kezdődtek. Újságírók nem léphettek át a határokon, ezért csak a külföldi médiával kapcsolatot tartó politikai szerveződések, orvosok, diákok és internetezők ellentmondó információinak segítségével lehetett képet alkotni arról a helyzetről, ami Líbiában kialakult. A rendőri erők több helyen visszavonultak vagy a tüntetők oldalára álltak, a nagy távolságok miatt leginkább légi úton megközelíthető keleti városok reptereit a felkelők elfoglalták, a nagyobb központokban, többek között Bengáziban is, átvették az irányítást. Február 19-én egyes híradások szerint már az egész keleti országrész a felkelők kezén volt és a nyugati országrész egyes városaiban is összecsapások kezdődtek. Természetesen Kadhafi és környezete cáfolta e híreket, s a 42 éve hatalmon lévő ezredes azóta is minden sajtónyilatkozatában visszaütözteti a Kadhafi-párti katonák által elkövetett emberiség elleni bűntettek vádját, és szinte mindenkit (a sajtót, az Al-Kaidát és a nyugati államokat) felelőssé tette a kialakult helyzetért, kivéve saját klientúráját. A konfliktus kirobbanása óta óvatos becslések szerint is több ezren vesztették életüket, az ország számos megbízott külügyi képviselője lemondott, illetve megtagadta a líbiai kormányt és külföldiek tízezreit menekítették ki az országból, miközben Líbia határai mentén a sok menekült miatt humanitárius válsághelyzet alakult ki.

Az ellenállás – becsült – óriási méreteinek köszönhetően Kadhafi hatalma is fenntarthatatlanná vált, a tüntetések megtörésére, jelentős katonai erő beve-

tésére, s a demonstrációk véres leverésére lenne szüksége a rezsimnek, melytől úgy tűnik nem is riad vissza, miközben a nemzetközi közösség pedig a helyzet megoldásán dolgozik, egyelőre mindhiába. A Kadhafi család vagyonának befagyasztása, a kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatok megszakítása ugyanis nem akadályozzák meg a vezetőt saját népének támadásában, ezért jelenleg egy repülőstílus zóna kialakításán tanakodnak a nyugati vezetők. A katonai beavatkozás azonban nem tűnik valószínűnek, holott február végétől lényegében polgárháború dúl az országban, Kadhafi tankokkal, elitosztagokkal és repülőgépekkel löveti az ellenzék által elfoglalt városokat, illetve lojális katonái benyomultak a keleti országrészbe is, miközben az átállt fegyveresek és elkobzott harci eszközök révén megerősödő demonstrálók igyekeznek felvenni a kesztyűt és komoly harcba bocsátkozni, messze eltolva a konfliktus megoldásának lehetőségét.

„Miközben a szubszaharai Afrika több államában is autoriter rendszer működik, a választások csupán színjátékként szolgálnak, s az emberi jogok érvényesíthetősége is korlátozott, a sajtószabadság pedig majdhogynem ismeretlen fogalom, mégsem érkeztek hírek komoly zavargásokról.”

Algériai és marokkói tüntetések¹⁶

A polgárháború hatásait máig kiheverni képtelen Algériában nem a tunéziai tör-

ténések hatására kezdődtek tüntetések, noha e megmozdulások kiszélesedésében, országossá válásában nagy szerepet játszottak a szomszédos államban zajló események. Marokkóban minden kétséget kizáróan Mubarak bukása okozott rövid ideig tartó, de mindenképp figyelmet érdemlő zavargásokat, tüntetéseket. Az életkörülmények rendkívüli megdrágulása és az ennek nyomán tömegessé váló szegénység már évek óta okoz elégedetlenséget mindkét államban, e tekintetben itt is szociális krízisről beszélhetünk.¹⁷

A pozíciójában 1999 óta megkérdőjelezhetetlen algír elnök, Abdelaziz Bouteflika az elrendelt árcsökkentő intézkedésekkel úgy tűnik sikeresen kezelte a tömegeket, legalábbis az utóbbi hetekben a többszöri öngetézés-akciók ellenére nem alakultak ki komolyabb demonstrációk. A Maghreb-államokra jellemzően VI. Mohamed marokkói király hatalma is elsősorban a haderőn nyugszik, a jelentős islamista ellenzék miatt ugyanakkor az uralkodó állandó lépéskényszerben kormányoz, sorozatos reformokat hajt végre. Az 1999 óta regnáló király, a komolyabb megmozdulások elkerülése végett, több központi árcsökkentő intézkedést is hozott, de az egyiptomi elnök bukását követően Marokkóban is szervezkedni kezdtek az ellenzéki csoportok. 2011. február 20-ára tüzték ki az országos tömegtüntetés napját, a gyülekező demonstrálók és a rendfenntartó erők közötti kisebb összecsapásokra ugyanakkor már február 19-én sor került. A hatalom igyekezett visszafogottan reagálni a demonstrációkra, melyekben öt ember vesztette életét. Az esemény láthatóan visz-

*A felkelő által elfoglalt kelet-líbiai Tobruk városának rendőrőirse.
Forrás: AFP/Getty Images*

sza is riasztotta a reformokért tüntetőket, a szerencsétlenséget ugyanis a tüntetők egy csoportja okozta, miután felgyújtottak egy banképületet.

Hatások Fekete-Afrikára

Miközben Észak-Afrika összes államában zavargások kezdődtek az autoriter rendszerek ellenében, Fekete-Afrika aránylag csöndben „vészelt át” az eddig eltelt időszakot, s bár kisebb tüntetéseket jelentettek Szudánból, kifejezett problémákat nem okozott a Szaharától délre fekvő államok életében a forradalmi eszme. A szakértőket egyre inkább foglalkoztatja, hogy vajon globalizálódhat-e a demonstráció-sorozat és kitorhet-e az arab/muzulmán világ nyújtotta keretből, illetve ezzel párhuzamosan a teljes kontinensre kiterjedhet-e az erőszakhullám. Miközben a Közép-Keleten egyre-másra alakulnak ki tüntetések, Zimbabwe gyors rendőri intézkedéssel vetett véget egy

házi-videózásnak, ahol az észak-afrikai eseményeket kívánták megvitatni, Szudánban pedig al-Basír pár tíz fős tömeg láttán döntött úgy, hogy nem indul a következő elnökválasztáson, kielégítve a demonstrálók igényeit. Nem, vagy csak apró, néhány résztvevős csoportosulásokat jelentettek Ugandából, de nem érkeztek hírek demonstrációkról a Közép-afrikai Köztársaságból, Angolából, Bissau-Guineából, Csádból vagy akár Ruandából, nem említve több olyan államot, ahol Marokkóhoz hasonlóan ugyan léteznek választások, ám bizonyos jogok korlátozva vannak.

Miközben a szubszaharai Afrika több államában is autoriter rendszer működik, a választások csupán színjátékként szolgálnak, s az emberi jogok érvényesíthetősége is korlátozott, a sajtószabadság pedig majdhogynem ismeretlen fogalom, mégsem érkeztek hírek komoly zavargásokról. Márpedig ez nem magyarázható egyszerűen a kolo-

nizációs-határok megtartásával, az etnikai, vallási és politikai különbségekkel, hiszen a Líbiában egymással szemben álló törzsek is „kézen fogva” vették fel a harcot Kadhafi ellen, félretéve konfliktusait. Mi lehet az oka annak, hogy ezidáig nem „importálódott” a forradalmi eszme a kontinens délebbre fekvő térségeibe?

Beszélhetünk társadalmi, gazdasági különbségekről, az arab világ viszonylagos fejlettségéről és vélhetően ebben kell keresnünk az okokat is, kitérve például az oktatás színvonalára. Miközben a szubszaharai Afrika államaiban a felsőoktatás gyerekcipőben jár, az afrikai arab államok évekkorábban döntöttek oktatásuk fejlesztéséről, egyúttal viszont látható gondokat is generáltak maguknak: a diplomás fiatalok képtelenek voltak elhelyezkedni a munkaerőpiacon, elégedetlenkedő tömegeket teremtve.

Gazdasági okokra vezethető vissza az internet és a mobil-telefonok elterjedtsége is. Miközben Észak-Afrikában már alapvető ezen eszközök, ezzel párhuzamosan pedig a közösségi oldalak használata, délen mindez nem kifejezetten jellemző.¹⁸ S a tüntetések szervezésében, független sajtó híján ezen felületek, a facebook és a twitter segítségével szervezték meg a tüntetéseket, illetve e fórumokon keresztül osztották meg a hatalom erőszakos lépéseit, további tömegeket integrálva így a demonstrálók közé.

Noha a kolonizációs-határokhöz kifejezetten nem köthető, de véleményem szerint a sokszínűség mellett a nyelvi különbségek bizonyosan szerepet játszhatnak esetleges elégedetlenségi mozgalmak lassú vagy a komolyabb nyo-

másgyakorlás megteremtéséhez elégtelen mértékű terjedésében. Miközben az észak-afrikai tüntetések „hivatalos nyelve” az arab és az angol volt, a szubszaharai Afrikában már nem lenne ilyen egyértelmű a helyzet.

Fontos tényező lehet még a városi lakosság aránya, az urbanizáció mértéke. Nem mellékes ugyanis, hogy az elszegényedés, a társadalmi ranglétrán való lecsúszás a városokban hatványozottabban megjelenik, ráadásul a demonstrációk szervezésében is könnyedséget jelent. Fekete-Afrikában lényegesen alacsonyabb az urbanizáció mértéke, mint a forradalom által érintett észak-afrikai államokban: a Trading Economics adatai szerint¹⁹ miközben előbbi térségben csupán 36%-os az urbanizációs szint, Afrika északi felén 60%-os.

Miközben figyelembe vesszük a gazdasági, társadalmi jellemzőket, nem szabad elmennünk a kulturális különbségek és az afrikai, valamint az arab világ alapvető különbözőségei mellett, melyek szintén befolyásolhatják az efféle események kirobbanását, afrikai kontinensen való elterjedését.

Afrikai jövő

A forradalmak, ha nem is terjednek el a szubszaharai Afrikában, komoly hatással lehetnek a kontinensre, a fekete-afrikai államokra nézve, melyeket az alábbiak szerint összegezhethetünk. Ezek a pontok természetesen további következményekkel bővíthetnek az idő múlásával, nem tudhatjuk ugyanis, hogy (A) milyen irányba is tartanak az észak-afrika államok, és (B) miként fogja pontosan ez az átalakulás megváltoztatni az eddig fennálló viszonyokat.

Momentum elvesztése. Tunézia lázongásával Fekete-Afrika elvesztette a sok esetben jótékony média-figyelmet. Miközben a világ naprakészen értesülhetett az elefántcsontparti patthelyzetről, a dél-szudániak nagy lehetőségéről és egyéb politikai folyamatokról, az arab világban zajló tüntetések teljesen mellékkessé tették, szinte kizárták ezen beszámolókat a híradásokból. A szudáni referendum a világ vezető hírei közé tartozott az év elején, az elszakadást támogató szavazatok elsöprő erejű fölényéről azonban már csupán kis bekezdésekben számolt be a sajtó. Kevés figyelmet kapott Yoweri Museveni meglepően magabiztos választási győzelme Ugandában, mellyel a 25 éve regnáló elnök újabb 5 évvel hosszabbította meg mandátumát, miközben az ország továbbra is súlyos demokratikus deficitekkel működik. A sajtó és a világ figyelmének

ilyetén mértékű elvesztése veszélybe sodorhatja az emberi és egyéb szabadságjogok betartását kontinens-szerte.

Gazdasági marginalizálódás. A földrész gazdasági marginalizálódása évtizedek óta ad témát az Afrika-kutatóknak, a kontinens nagyságához és populációjához képest elenyésző a világkereskedelemben betöltött szerepe Afrikának. Miközben 1980-ban a kontinens részesedése még 6%-os volt, a 21. század legelejére 2%-osra csökkent.²⁰ Az új évszázad első évtizede ugyanakkor ellenkező irányú folyamatokat hozott és főleg a nyersanyag és ásványkincs-kitermelésnek, valamint nagy mértékben Kína színrelépésének köszönhetően 2010-ben a GDP, meghaladva a világtálatgot (3,5%) 5%-kal emelkedett, a szubszaharai Afrika pedig 6%-os növekedést produkált.²¹

Külföldi munkavállalók menekülnek Líbiából. Forrás: Asmaa Waguih/Reuters

Mindezek mellett a világgpiaci részese-
dés alacsony maradt, s a 2011-es folya-
matok csupán rontani fognak ezeken
a mutatókon: a kontinens továbbra is
jelentős gazdaságainak számító Tuné-
zia, Líbia és Egyiptom számára súlyos
problémákat okoz a krízis, a munkások
állandó sztrájkja és a turizmus teljes
pangása, mely minden bizonnyal érzé-
kenyen fogja érinteni az afrikai gazda-
ságokat is. A líbiai olajkitermelés (nagy
részének) kiesését sem az olajban gaz-
dag afrikai államok, hanem az Öböl-tér-
ség országai pótolják majd.

Tanulságok levonása. Ha a tüntetések
nem is terjednek tovább, a tanulságok
mindenképpen. Figyelmeztető jel ez az
autoriter rendszerek számára, nem lehet
az idők végezetéig kizsigerelni a társa-
dalmat, igenis szükség van az emberi
és egyéb szabadságjogok biztosítására,
a megfelelő életkörülmények megte-
remtésére, tehát a *jó kormányzás* elő-
térbe helyezésére. Ellenkező esetben
megvan a precedens a társadalom tag-
jai számára, hogy elégedetlenségüket
miként tudják kifejezni. Ez pedig min-
denképpen egyfajta nyomást helyez a
szubszaharai Afrika bizonyos rendsze-
reire. „Az állami újraszervezés és me-
gerősítés [...] [azonban] csakis a sajátos
államfejlődés, demokrácia-felfogás,
a regionális és globális folyamatokhoz
viszonított tradíciók, berendezkedés és
ezekből levezethető jövőkép fényében
kaphat helyes értelmezést.”²²

Észak-Afrika „eltávolodása”. Az észak-
afrikai államok, leszámítva Marokkót,
ha nem is mind vezető, de komoly sze-
repet játszottak a kontinens életében, az

Afrikai Unió szervezetében. A forra-
dalom-hullám lecsillapodásával, annak
szinte az egész muzulmán világot érintő
hatásaival, valamint az arab egység
újból napirendre kerülésével eltávo-
lodhatnak az afrikai egységszervezet-
től ezek az államok, betagozódva egy
eddiginél mélyebb arab integrációba.
Az államokon átívelő demonstráció-
sorozatban ugyanis a sokszor szemben-
álló, az iszlám ágai által is megosztott
országok társadalmi „egymásra talált”,
a forradalmi-hangulat is a szolidari-
tási-tüntetésekéből alakult ki. Noha ez
az eshetőség csupán feltételezés, ezen
államok esetleges elvesztése komolyan
érintené az Afrikai Unió szervezetét,
katonai misszióit és a kontinens illetve
az AU világpolitikai jelentőségét.

Jegyzetek

- 1 E témában ld. Csicsmann László (2008): *Iszlám és demokrácia a Közel-Keleten és Észak-Afrikában*. Dialóg Campus, Buda-
pest–Pécs.
- 2 A fejezet Grünhut Zoltán – Vörös Zoltán
(2011) 'Iszlamista térnyerés vagy demok-
ratikus átmenet – Az átalakuló arab világ'
című elemzése alapján készült. *Geologica*
2011/01. geologica.blog.hu
- 3 Ben Ali a szavazatok 89%-val maradt
hivatalban. Nemzetközi megfigyelő-
ket nem engedtek az országba, csupán az
Afrikai Unió egy kisebb küldöttsége volt
jelen. Számos helyről érkeztek az ellen-
zéket hátrányosan érintő intézkedésekről
hírek, a voksolást ugyanakkor nagyban
befolyásolta, hogy a legnagyobb ellenzéki
pártok már csak illegálitásban működtek,
vezetőik külföldre menekültek.
- 4 Tunisian Islamists show strength at chief's
return. Reuters, 2011. január 30. [http://
www.reuters.com](http://www.reuters.com) (letöltés ideje: 2011.
március 1.)
- 5 V.ö. Grünhut – Vörös (2011).

- 6 Recsegnek az öreg arab diktatúrák. Index, 2011. január 29. <http://index.hu/> (letöltés ideje: 2011. március 1.)
- 7 Sőt, a kelet-afrikai Tanzániában is napvilágot láttak már olyan cikkek és elemzések, amelyek a „tunéziai hullám” tovaterjedését jelzik a kontinens politikai értelemben véve egyik legstabilabb országában is. Ld. ‘Tunisia wave’ to spare none, analysts warn. The Citizen, 2011. február 6. <http://www.thecitizen.co.tz> (letöltés ideje: 2011. március 1.)
- 8 V.ö. Grünhut – Vörös (2011).
- 9 A függetlenséget 1953. június 18-án deklarálták, majd 3 évvel később, 1956-ban hagyta el az utolsó brit katonai egység Egyiptom földjét.
- 10 V.ö. Grünhut – Vörös (2011).
- 11 Revolution costs \$30b to Egyptian economy. Globes, 2011. február 13. <http://www.globes.co.il> (letöltés ideje: 2011. március 1.)
- 12 Can Egypt’s military meet people’s demands? BBC News, 2011. február 15. <http://www.bbc.co.uk/> (letöltés ideje: 2011. március 1.)
- 13 V.ö. Grünhut – Vörös (2011).
- 14 Benkes Mihály (2009): Az afrikai állami-ság természete és a nemzetközi rendszer. In: Csizmadia Sándor – Tarrósy István (szerk.): *Afrika ma. Tradíció, átalakulás, fejlődés*. Publikon Kiadó, Pécs. 37. o.
- 15 Búr Gábor (2009): Államkudarok Afrikában. In: Csizmadia Sándor – Tarrósy István (szerk.): *Afrika ma. Tradíció, átalakulás, fejlődés*. Publikon Kiadó, Pécs. 83. o.
- 16 V.ö. Grünhut – Vörös (2011).
- 17 Erről beszél többek között Búr Gábor is. Ld. Beláthatatlan következményei lehetnek az egyiptomi válságnak. index.hu, 2011. január 29. <http://index.hu/> (letöltés ideje: 2011. március 1.)
- 18 Noha a mobiltelefonok elterjedése már a kontinens déli felén is megállíthatatlan, az internet-elérés még jóval korlátozottabb, leszámítva Nigériát, mely mobilszolgáltatást és internetet tekintve a fejlődő világ egyik legnagyobb piaca. Afrikában az internethasználók 33%-a az észak-afrikai államokban él (Marokkó, Algéria, Tunézia, Líbia és Egyiptom), miközben további 40%-a Nigériában. 2010-es adatok alapján: <http://www.internetworldstats.com/stats1.htm>.
- 19 Trading Economics. Urban population in Sub Saharan Africa; Urban population in Middle East and North Africa. <http://www.tradingeconomics.com/> (letöltés ideje: 2011. március 1.)
- 20 Trade and Investment. [one.org](http://www.one.org/c/us/issuebrief/98/). <http://www.one.org/c/us/issuebrief/98/> (letöltés ideje: 2011. március 1.)
- 21 UNCTAD, 2010, Trade and Development Report
- 22 Tarrósy István (2009): Politikai elméletek és módszertanok a mai afrikai problémák megértéséhez. In: Csizmadia Sándor – Tarrósy István (szerk.): *Afrika ma. Tradíció, átalakulás, fejlődés*. Publikon Kiadó, Pécs. 21. o.

EUROPÁI INTEGRÁCIÓS ALAP

A projekt az Európai Unió Európai Integrációs Alapjának támogatásával valósul meg.

Kutatási projekt és információs kampány a hazánkban élő afrikai bevándorlókról

Webes játékok

Könyvek

Szimpóziumok

Magazin

Konferenciák

Műhelymunkák

Kérdőíves felmérés

Előadások

Civil nap

Koordinátparnatók

Feketén-Fehéren - itt vagyunk!

Látogassa meg honlapunkat és tájékozódjon bővebben a migrációról

WWW.ITTVAGYUNK.EU

SZUDÁN A NÉPSZAVAZÁS UTÁN ÉS AZ ORSZÁG KETTÉVÁLÁSA ELŐTT

Illés Zoltán
arabista, PhD hallgató
Budapesti Corvinus Egyetem
Társadalomtudományi Kar
nganaszan@yahoo.com

A referendum

2011. február 7-én Kartúmban kihirdették a dél-szudáni önrendelkezési referendum hivatalos végeredményét. A szavazók 99 százaléka a függetlenséget választotta a népszavazáson, amelyen az előre regisztrált déliek 98 százaléka adta le szavazatát. A dél-szudáni települések és a déli főváros, Dzsuba utcáin a helyiek ünnepelve, táncolva fogadták a jó hírt.

A referendum végeredménye a déliek egyértelmű ítélete volt az elmúlt ötven év viszontagságairól: nem kívánnak együtt élni az északi, az arab-izlám identitást mindenáron erőltető autoriter rezsimmel, amellyel az ország 1956-os függetlensége óta két véres háborút is megéltek.¹ A népszavazás a déliek és északiak által 2005-ben aláírt átfogó békemegállapodás (Comprehensive Peace Agreement – CPA) utolsó állomásaként valósult meg. A békeszerződés kikötötte, hogy amennyiben a déliek

érvényes és eredményes népszavazáson az elszakadás mellett döntenek, akkor Dél-Szudán a hatéves átmeneti periódus végén, azaz 2011. július 9-én elnyeri függetlenségét.

Omar al-Basír, Szudán elnöke az eredmény kihirdetésekor Kartúm korábbi ígéretéhez híven nyilatkozatban fogadta el a referendum végeredményét: „*Kijelentjük, hogy elfogadjuk a dél-szudáni nép választását és törekszünk arra, hogy megoldjuk a még függőben lévő ügyeket és arra, hogy gyümölcsöző kapcsolatokat építsünk ki észak és dél között.*”²

A nemzetközi közösség is kifejezte elismerését a külföldi megfigyelők és az ENSZ megállapításai szerint is szabad, szabályos és hiteles népszavazás³ megrendezését illetően és biztosította a születő államot arról, hogy júliusban elismeri majd függetlenségét.⁴

Ám az igazi munka csak most kezdődött el, számos kérdésben kell még

megegyeznie a két félnek a függetlenség tényleges kikiáltása előtt és rendkívül sok feladat elé néz még a megszűlő új állam is. Salva Kiir, Dél-Szudán elnöke elégedetten nyilatkozott a népszavazás hivatalos eredményének kihirdetése után az ünneplő dzsubaiaknak: *„Az önrendelkezési referendum eredményének kihirdetése a hosszú küzdelem korszakának lezárását jelenti, ám egyúttal egy új korszak kezdetét is jelöli történelmünkben.”*⁵

Megegyezések egy ország szétválásának körülményeiről

A 2011. július 9-ig eldöntendő, a békemegállapodásban meghatározott kérdések közül még függőben van a 2000 km hosszú új nemzetközi elválasztóvonal demarkációja is, mely a többi függő kérdéshez hasonlóan már politikai és nem technikai kérdés.⁶ A határ, melynek alapjait nagyjából az 1956-os függetlenség elnyerésekor létező tartományi határok adják majd, még nem lett kijelölve teljesen, hisz a határvidék egyes, olajmezőket⁷, legelőket és gumifa erdőket magában foglaló területeinek hovatartozása élénk vita tárgyát képezi a tárgyaló felek között.

Eldöntetlen a fél dunántúlnyi kis határmenti enklávét, Abyei sorsa is. Abyei, amelynek eredeti lakosságát a déli kötődésű ngok dinka etnikum, időszakos lakói pedig az északi kötődésű, nomád misseriyák, a békemegállapodás értelmében saját népszavazáson dönthet arról, hogy Szudán része kíván-e maradni, avagy csatlakozik a megalkuló déli államhoz.⁸ A népszavazást a dél-szudáni referendummal egy időben kellett volna megren-

dezni, ám nyilvánvaló politikai okok miatt Abyei még nem dönthetett sorsáról: Kartúm ugyanis tudja, ha a nomád misseriya törzs nem szavazhat, akkor elveszíti Abyeit, amely olajban ugyan nem gazdag⁹, sőt mezőgazdasági szempontból sem számottevő terület, ám szimbolikus jelentősége annál nagyobb. A terület sorsának bizonytalansága feszültséget szül az ott élők számára, mely legutóbb január elején vezetett erőszakhoz, amikor ötvenen haltak meg a felfegyverzett északi nomádok vérengzéseinek következtében. E sorok írásakor viszonylagos nyugalom van Abyeiben, köszönhetően a nemrég odavezényelt két hadosztálynyi közös (észak-déli) haderőnek, melyek egy már a helyszínen lévő hadosztályhoz csatlakoztak, hogy megerősítsék a terület biztonságát és felváltsák a még korántsem felkészült rendőrségi állományt, kiknek soraiból került ki a januári összecsapások áldozatainak túlnyomó része.

Dél ragaszkodik ahhoz, hogy a békemegállapodás Abyeire vonatkozó határozatait hajtsák végre, észak viszont tudja, hogy a népszavazás késleltetése miatti térségbeli feszültség és bizonytalanság előnyére válik a tárgyalások során.

Rendezetlen még két északon lévő, ám jelentős dél-szudáni kisebbségű terület, Kék-Nílus és Dél-Kordofán sorsa is. E két tartomány a békemegállapodás értelmében nem kapott lehetőséget önrendelkezési referendum megtartására, hanem ún. népi konzultációk során kell eldönteni a belső autonómia részleteit.¹⁰ Kék-Nílus tartomány januárban megtartotta a konzultációkat a nép körében és a tartományi gyűlés Kartúmnak küldte a konzultációk eredményét.

Szudán politikai térképe. Forrás: ENSZ

Bármilyen is lett azonban az eredmény a békemegállapodás értelmében az nem kötelező érvényű, valószínűsíthetően (a nép akaratával ellentétben) csupán jelképes autonómiához juthat Kék-Nílus

tartomány. A nép akaratának mellőzése pedig könnyedén feszültséghez, illetve konfliktushoz is vezethet az Ingersana dombság udok és fundzs lakossága valamint az északi hadsereg között.

Dél-Kordofán helyi választásokat tarthat májusban, amely alapján eldől majd a tartományi gyűlés összetétele és a kormányzó személye.¹¹ E tartomány népi konzultációi csak a választások után lesznek megtartva. A dél-kordofáni nubák a polgárháború során a déliek oldalán harcoltak és bizonyították rátermettségüket. A népi konzultációk eredményeinek, azaz a nép akaratának tiszteletben tartása az északi rezsim nagy próbája lesz. Amennyiben a Nubahegység és Kék-Nílus tartomány déli kötődésű népei a folyamat nem megfelelő kezelése és az erőltetett identitásból fakadó marginalizáció jelensége miatt fegyvert ragadnak, képesek lehetnek Kartúm bevételére is.

„Az amúgy is rendkívül szegény és elmaradott elszakadó ország résznek nagy kihívást jelent a hazatérők megfelelő ellátása, a szállás és élelem biztosítása.”

A feleknek határozniuk kell az északon élő déliek és a délen élő északiak sorsáról is. Jelentős számú déli tért haza a békemegállapodás aláírását követően, főleg miután Kartúm nyilvánvalóvá tette, hogy nem ad állampolgárságot az északon maradó délieknek. Sok százezren keltek útra, hogy visszatérjenek apáik földjére. Al-Basír a népszavazást közvetlenül megelőző nyilatkozata csak olaj volt a tűzre: „*Ha a déliek úgy döntenek, hogy kettéosztják Szudánt, és Dél-Szudán néven létrehozzák saját államukat, ugyanakkor meg akarják tartani északi állampolgárságukat és*

élvezni az azzal járó jogaitat [...] nos, ha ezt akarják, szavazzanak az egységre [...] Panaszkodnak mellőzöttségükre és arra, hogy másodrendű polgárok, nos mi értelme van állampolgárságot szerezni egy olyan országban, amely elnyomja őket? [...] Tehát mi nem beszélünk kettős állampolgárságról. A mi részünkről ez ki van zárva.”¹²

Az amúgy is rendkívül szegény és elmaradott elszakadó ország résznek nagy kihívást jelent a hazatérők megfelelő ellátása, a szállás és élelem biztosítása. Sok déli azonban nem tud, vagy nem akar visszatérni, az ő sorsuk bizonytalan és a következő hónapok tárgyalásai során rendezendő. Ellenkező esetben komoly feszültséget és konfliktusforrást jelenthet az esetleges hontalanok helyzete és a délen élő északiak is megszenvedhetik Kartúm makacosságát.

A tárgyalások során észak és dél meg kell állapodjon az olajexport kérdésében is. A békemegállapodás értelmében a délen kitermelt olajból (az ország termelésének majd 80 százaléka) származó bevételek fele Kartúmot, fele pedig Dzsubát illeti. Mivel Dél-Szudánnak nincs tengerpartja, rá van szorulva északra, hogy olaját exportálja, hiszen a két jelenlegi vezeték az északi Port Szudánba szállítja a kitermelt kőolajat. Az olajbevételek függetlenedést követő megosztása dél részéről ki van zárva, Dzsuba olajvezeték-használati díjat fog fizetni Kartúmnak. A díj megállapítása az egyik legfontosabb és legnehezebb tárgyalási kérdés, észak ugyanis az olajbevételek felének kiesésével éves bevételének mintegy 30 százalékától esik el. A túl magas vezetékhasználati díj viszont új vezeték építésére sarkallhatja

Salva Kiir leadja szavazatát. Forrás: www.gurtong.net

majd Dzsubát¹³, s egy esetleges alternatív útvonal kiépítésével Kartúm ettől a bevételi forrástól is elesne.

A külső adósság rendezése a másik, gazdasági szempontból fontos kérdés. Szudán jelenlegi külső adóssága 38 milliárd amerikai dollárra rúg, melyet Kartúm tervei szerint megosztana a függetlenedő állammal, hiszen a felvett kölcsönökből a déli tartományok is részesültek, a déliek azonban visszautasítják a megosztás gondolatát. Azzal érvelnek, hogy a kölcsönök áldásaiból nem-hogy nem részesültek, hanem az azon vásárolt fegyverekkel gyilkolták őket az északiak. A függetlenedés közeledtével azonban valószínűsíthetően kiegyeznek majd a felek az adósság felosztásában, várhatóan ugyanis a nemzetközi közösség kezdeményezi majd Dél-Szudán adósságrészének eltörlését, hogy az új állam tiszta lappal kezdhesse életét. Északnak pedig a fennmaradó adósság esetleges eltörlése érdekében további feltételeknek kell majd megfelelnie,

például békés eszközökkel rendeznie kellene a nyolcadik éve zajló, százezrek életét követelő, dár-fúri konfliktust.

A feleknek rendezniük kell még számos más kérdést, többek között a közös hadosztályok felosztatását és az abban szolgálatot teljesítő katonák nemzeti hadseregekbe való beolvasztását. Meg kell állapodniuk

a dél-szudáni ENSZ misszió, az UNMIS jövőjéről is, amely jelenleg 10 ezer fővel van jelen Dél-Szudán területén és a határvidéken, s melynek mandátuma a békemegállapodás átmeneti időszakának végével jelenlegi formájában értelmét veszti¹⁴. Kartúm már nyilvánvalóvá tette, hogy az UNMIS csak akkor létezhet tovább, ha a misszió Dél-Szudán területén marad és nem lépi át az észak-déli határt.¹⁵

Dél-Szudán

A referendum mint közös cél egyesítette a rendkívül sokszínű etnikai összetételű lakosságot és az ellenzéki pártokat, csoportokat, akik félretették vitáikat, hatalmi harcaikat. A népszavazás békésen lezajlott, a célra összpontosító figyelem megszűnt, de a dél-szudáni egység még nem létezik. Salva Kiir és a déli kormánypárt, a Sudan People's Liberation Movement, azaz az SPLM, rendkívül nehéz feladatok előtt áll.

A dél-szudáni nép elnyerte szabadságát, ám a szunnyadó ellentétek újult erővel törnek a felszínre. A kormánynak és a hadseregnek minden politikai és katonai erejét és befolyását latba kell vetnie, hogy egyrészt kezelje a nép túl magas elvárásait a függetlenséggel kapcsolatban, másrészt, hogy uralni tudja a két emberöltőn keresztül háborúban élő, sok helyen fegyvert is birtokló népet. Az új állam etnikai sokszínűsége mindig is magában rejtette a szomszédos területek közti kisebb összetűzéseket. A félévszázados háború nem volt mentes a belső ellentétek átpolitizálásától és nagyszámú áldozatokat követelt például az 1990-es évek dinka-nuer szakadása, vagy a Jonglei állam területén élő murle nép lou nuerekkel való ellenségeskedése. A déliek évszázados „sportja”, a jószágrablás is jónéhány emberéletet követelt az elmúlt években a felfegyverzett lakosság körében. A békemegállapodás óta eltelt csaknem hat évben a hadsereg az ENSZ segítségével ugyan több lefegyverző akciót hajtott végre, ám mivel ezek nem egy időben történtek, a szomszédos (még felfegyverzett) etnikumoktól való félelem miatt a fegyvertelenek újra felszerelkeztek.

A hadsereg szervezett ugyan, ám nem tud teljes ellenőrzést gyakorolni a 640 ezer km² nagyságú területen, ahol jelenleg csupán 60 km aszfaltozott út található. Egyes tartományok között csak légi úton lehetséges közlekedni, különösen a közel féléves esős évszakban, amely a gyakori és szokásos árvizek révén hatalmas területeket vág el a külvilágtól. Az infrastrukturális beruházások helyi pénzből és az NGO-k, az Egyesült Államok, Kína és a szomszédos országok

tőkérének köszönhetően beindultak, ám még jópár évbe telik, míg az elfogadható logisztikai feltételek adottak lesznek az országban.

„Az életképtelen, bukott állam vádja Damoklész kardjaként lebeg Dél-Szudán feje fölött.”

Az etnikai ellentéteket kihasználják a hadseregből kiugrott lázadó tábornokok is, akik szülőföldjükön és annak közvetlen vonzáskörzetében toborozzák embereiket, mint például a Jonglei tartománybeli Fangak megye „ura”, George Athor. A tábornok csapatai legutóbb február 9-én és 10-én csaptak össze a hadsereggel. Az incidens 200 halálos áldozatot követelt, akik közül 150 civil volt.¹⁶ A helyi hadurak ellen a kormány még 2010. október 6-án eredményesen fellépett, amikor is Salva Kiir általános amnesztiát hirdetett az összes lázadójának és csapatainak, amennyiben feltétel nélkül leteszik a fegyvert és csatlakoznak a hadsereghez. Néhányan, köztük Athor azonban feltételekhez kötötték a csatlakozást. A hadsereg tárgyalásokat kezdeményezett velük, melyek idén januárban tűzszüneti megállapodáshoz vezettek, a februári események azonban a tárgyalások megrekedéséről tanúskodnak. A biztonság tehát nemcsak kívülről, azaz a határvidékről veszélyeztetett, hanem a belső dinamikának köszönhetően belülről is. A kormány és a hadsereg gőzerővel törekszik a teljes ellenőrzésre, ám ehhez szükségük lesz a lakosság bizalmára, egy átfogó leszerelésre és a helyi lázadások villámgyors leverésére. Természetesen az inkluzív kormányzás,

azaz a ma még politikai fronton igen gyenge ellenzék bevonása elengedhetetlen lesz a tartós belső biztonsághoz, egy diktatórikus rezsim kiépítésének megakadályozásához.

A nemzet és állampépítés sikerességének záloga természetesen a megfelelő alap és közepfokú, önnfentartó oktatás megszervezése és a megfelelő infrastruktúra kiépítése. Az olajbevételek növekedése a függetlenséggel garantálttá vált. A megnövekedett bevételek a rendkívüli mértékű korrupció kordában tartása révén valódi fejlesztéseket jelenthetnek. A biztonság által garantált tartós béke révén pedig intenzívebbé válik a külföldi tőkeberuházás, amely Uganda, Kenya, Etiópia, az Egyesült Államok és Kína révén már ma is igen élénk.

Dél-Szudán a fejlődés útjára léphet és ehhez minden adottsága rendelkezésre áll. Azonban számos buktató áll az útjában, amely már több független afrikai ország számára túl nagy falatnak bizonyult, gondoljunk csak a Kongói Demokratikus Köztársaságra és a biztonságra, vagy Zimbabwe és a korrupcióra. Az ENSZ és az NGO-k jelenléte szintén lélegeztetőgépek a születő ország számára, a külföldi tőke pedig ugyan munkahelyeket teremt és fejlődést eredményez, nem segíti maradéktalanul a helyi érdekeket. A humanitárius segélyek és a külföldi beruházások nem helyettesíthetik a

Al-Basír átveszi a referendum végeredményét a szavazást lefolytató bizottság elnökétől, Mohamed Ibrahim Khaliltól. A háttérben Salva Kiir. Forrás: www.gurtong.net

gazdaság valódi diverzifikálását és a felfegyverzett lakosság farmerré, szakemberré való átképzését.

Észak-Szudán

Az életképtelen, bukott állam vádja Damoklész kardjaként lebeg Dél-Szudán feje fölött. Azonban az elmúlt hónapok eseményei és gazdasági kilátásai megmutatták, hogy (Észak-)Szudán talán még nagyobb bajban van. Déllel ellentétben Kartúm polgárháborút vív Dárfúrban, és kieső olajbevételei miatt már most gazdasági megszorítások alkalmazására kényszerült. A megszorítások, dél elvesztése és a közelmúlt észak-afrikai eseményei ellenzéki mozgulásokhoz, utcai demonstrációkhoz vezettek, melyeket azonban könnyörtelenül feloszlattak és megtoroltak az északi rezsim biztonsági szervei, január 17-én pedig bebörtönözték Hassan at-Turabit, az egyik legjelentősebb északi ellenzéki vezért. A kartúmi kormány Tunisszal és Kairóval ellentétben maga mögött tudhatja a belső biztonsági szerveket, a

rendőrséget és a hadsereget. Azonban felmerül a kérdés, meddig tartható fenn egy ilyen kiélezett állapot. A Dárfúrban kimerülő hadsereg, a hanyatló gazdaság és a növekvő belső elégedetlenség vajon elvisel-e egy elég kitartó utcai demonstrációt, egy esetleges Kék-Nílus avagy Dél-Kordofán tartománybeli belső konfliktust, avagy Basír feje is hullani fog? Az elnök mindenesetre igyekszik elébe menni az eseményeknek és bejelentette, hogy 2015-ben már nem indul az elnöki pozícióért.

Konklúzió

Az új, „megcsonkított” Szudán elkövetkező hónapjai a térség és egész Afrika szempontjából rendkívüli jelentőségűek lesznek. Északon és délen is kiderül majd, hogy önállóan életképes tud-e maradni egy sokáig (bár sok esetben korlátozott) gazdasági és politikai egységben élő állam két országrésze. A kontinensen pedig eldől, hogy valóban fenyegetést jelent-e a koloniális határok megbontása, valóban elterjed-e a szeparatizmus „vírusa” és lángba borul-e Kabinda, Katanga, vagy Észak-Szene-gál a dél-szudáni folyamatok hatására?

Véleményem szerint a függetlenségi láz nem teremt precedenst, hiszen Nyugat-Szaharán kívül egy szeparatista törekvés sem említhető egy lapon a dél-szudániak fél évszázados szabadságharcával és a függetlenségi mozgalmak nem lesznek képesek lázadásukat a nemzetközi közösség szemében függetlenségi háborúvá előléptetni. Az Afrikai Uniónak és egyes afrikai országok autoriter vezetőinek pedig mostanában egy esetleges szeparatista hullámnál nagyobb fejfájást okoz az

Észak-Afrikából tovaterjedő másik „kór”, az online média segítségével a fennálló politikai rezsimek ellen szerveződő vég nélküli utcai demonstrációk fenyegetése.

Jegyzetek

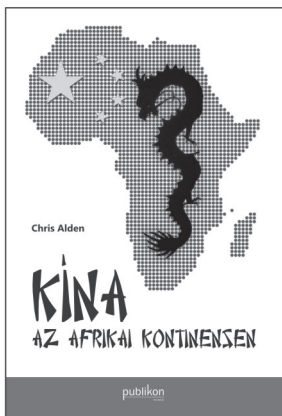
- 1 A polgárháborúkról, az átfogó békeszerződésről és a referendum utáni tárgyalásokról bővebben lásd: Illés, 2010.
- 2 ST, 2011. február 7.
- 3 Pl. Carter Center, 2011. EU, 2011. AU, 2011.
- 4 Pl. White House, 2011.
- 5 ST, 2011. február 8.
- 6 Concordis, 2010. 15-27. o.
- 7 Szudán olajexportáló ország, napi kb. 500 ezer hordó kitermeléssel.
- 8 CPA, 2005. IV. Fejezet.
- 9 A területén található Diffra olajmező az ország jelenlegi olajkitermelésének csupán 0.6%-át adja. ICG, 2010. 6. o.
- 10 CPA, V. Fejezet.
- 11 Dél-Kordofán tartományi választásai biztonsági és hitelességi problémák miatt ellettek halasztva 2010. áprilisában, amikor az országban általános választásokat tartottak.
- 12 ST, 2011. január 7.
- 13 A kenyai Lamu, Dzsubuti illetve a Csád-Kamerun vezetékre való kapcsolódás jött ezidáig szóba. Szerződés még nem született, legalábbis nem került nyilvánosságra az új vezeték építésének tervéről.
- 14 Az ENSZ BT 1590-es határozata döntött az UNMIS létrehozásáról, az 1919-es számú pedig mandátumának 2011. április 30-ig való meghosszabbításáról.
- 15 ST, 2011. február 15.
- 16 ST, 2011. február 16.

Felhasznált irodalom

- AU (2011): African Union, *Preliminary statement on Southern Sudan Referendum*, 2011 január 16. <http://www.africa-union.org> (letöltés ideje: 2011 január 17.)
- Carter Center (2011): Carter Center Election Observation Mission, *Preliminary*

- Statement*, 2011. január 17. <http://www.cart-center.org/> (letöltés ideje 2011. január 18.)
- Concordis (2010): Concordis International Sudan Report, *More Than a Line : Sudan's North-South Border*, 2010 szeptember. <http://www.concordis-international.org/> (letöltés ideje: 2010. szeptember 13.)
- CPA (2005): The Government of the Republic of the Sudan, *The Comprehensive Peace Agreement between the Government of Sudan and SPLM/SPLA*. <http://www.aec-sudan.org/docs/cpa/cpa-en.pdf>, (letöltés ideje: 2010. július 29.)
- EU (2011): EU Election Observation Mission, *EU EOM press release*, 2011. január 17. <http://www.euom.eu/> (letöltés ideje: 2011. január 17.)
- ICG (2010): International Crisis Group, *Africa briefing Nr.76, Negotiating Sudan's North-South Future*, 2010. november 23. <http://www.crisisgroup.org/> (letöltés ideje: 2010. november 23.)
- Illés Zoltán (2010): *Szudán és a referendum*, Afrika Tanulmányok IV. évf. 4. sz. (2010. december). 56–70. o.
- ST (2011. január 7.): *Bashir rules out dual citizenship for Southerners*, Sudan Tribune. <http://www.sudantribune.com/> (letöltés ideje: 2011. január 8.)
- ST (2011. február 7.): *President Bashir officially endorses South Sudan independence*, Sudan Tribune. <http://www.sudantribune.com/> (letöltés ideje: 2011. február 8.)
- ST (2011. február 8.): *Kiir: Independent South will form broad-based government*, Sudan Tribune. <http://www.sudantribune.com/> (letöltés ideje: 2011. február 9.)
- ST (2011. február 15.): *UNMIS's mandate will not be extended beyond July*, Sudan says, Sudan Tribune. <http://www.sudantribune.com/> (letöltés ideje: 2011. február 17.)
- ST (2011. február 16.): *20,000 displaced and 1,000 missing after Jonglei attacks – officials*, Sudan Tribune. <http://www.sudantribune.com/> (letöltés ideje: 2011. február 17.)
- United Nations Security Council, *Resolution nr. 1590*, 2005. <http://daccess-dds-ny.un.org/> (letöltés ideje: 2010. április 5.)
- United Nations Security Council, *Resolution nr. 1919*. 2010. <http://daccess-dds-ny.un.org/> (letöltés ideje: 2010. július 27.)
- White House (2011): The White House Office of the Press Secretary, *Statement by the President on the Intent to Recognize Southern Sudan*, 2011. február 7. <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/> (letöltés ideje: 2011. február 8.)

Chris Alden: Kína az afrikai kontinensen

A globális politika nagy sakkjáráján mára Kína kétségkívül az egyik legfontosabb játékos. A világban zajló nagyhatalmi változások egyik legszembetűnőbb következménye, hogy Kína az afrikai kontinens politikai és gazdasági életének főszereplőjévé vált. Az ázsiai nagyhatalom sikeresen használja fel a fejlődő országokkal kialakított múltbéli történelmi kapcsolatait, valamint jövőbeni pozícióit, hogy megszerezze a számára legfontosabbat: Afrika természeti kincseit.

Chris Alden meghatározó jelentőségű könyve az egyre jelentősebb kínai behatolás történetét és természetét mutatja be, különös figyelmet szentelve az afrikai országok fejlődési lehetőségeinek, az afrikai emberek mindennapjainak, valamint az ázsiai óriás nyomulására adott nyugati reakcióknak.

„Rövid és olvasható könyvében Chris Alden világosan tekinti át Kína afrikai tevékenységét. Ez a lenyűgöző történet egyre érdekesebbé és fontosabbá válik az elkövetkező években.” – *The Economist*

A kötet megrendelhető a kiadótól: www.publikon.hu

A SZOMÁLIAI STABILITÁS ÉS A NEMZETKÖZI KÖZÖSSÉG

Besenyő János
őrnagy, PhD aspiráns
Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem
besenyo.janos@gmail.com

Bevezetés

A nemzetközi közösség országai az elmúlt időszakban felismerték, hogy a szomáliai Ideiglenes Szövetségi Kormány képtelen hatékonyan betölteni a szerepét, ezért megpróbálnak nyomást gyakorolni annak vezetőire, hogy legalább a kormányzattól elvárt alapvető tevékenységeket legyenek képesek megtenni. Ez persze másfajta megközelítést feltételez mindkét féltől, melyek közül a szomáliai kormánynak az ingatag belpolitikai helyzetben kéne valamilyen szintű stabilitást létrehoznia, miközben a vele szembenálló iszlamista szervezetek kihasználják tehetetlenségét. Azt világosan lehet látni hogy Szomáliában egyidejűleg kell katonai és politikai eszközöket bevetni az ország stabilizálása érdekében. Mielőtt azonban továbbmennék, röviden vegyük górcső alá magát Szomáliát.

A viharos történelmi múlttal rendelkező Szomália Afrika északkeleti részé-

ben, alakja alapján az „Afrika Szarva” néven ismert régióban fekszik, területe 637.540 km². Észak-dél irányban a 12°00'É és az 1°37'D szélességi fokok között az ország közel 1.550 km; keletnyugati irányban a 41°00'K és 51°21'K hosszúsági fokok között 1.095 km kiterjedésű. Délen Kenya (682 km), nyugaton Etiópia (1.600 km), északnyugaton Dzsibuti (58 km), Északon az Ádeni-öböl, keleten az Indiai-óceán határolja. Tengerpartja 3.300 km – ebből 1.300 km az Ádeni-öböl, 2.000 km az Indiai-óceán mentén. A keskeny (általában 15 km-nél keskenyebb) kontinentális talp területe 35.000-40.000 km², csak az északkeleti part mentén, Ras Asir és Ras Hafun között éri el helyenként a 80 km szélességet. A partvonal lankás és homokos, helyenként magas sziklálakkal, melyek gyakran elérnek az óceánig. (Hassig-Latif, 2007: 7) Szomália nagyrészt sivatag vagy félsivatag; aszály az év mind a 12 hónapjában fenyegeti a

Ugandai katona járőrben Mogadishu utcáin. Forrás: Afrikai Unió

lakosokat. Az ország területének kb. 60 százaléka szavannás erdő, melyet részben legeltetésre használnak, részben ez a tüzelőellátás alapja. Az ország területének csak 13 százaléka művelhető, de annak nagy részét sem művelik rendszeresen. (Abdullahi, 2001: 1-3)

Az ország éghajlata a helyszíntől függően változó trópusi, szubtrópusi, száraz vagy félszáraz. A tengertől távol az átlag hőmérséklet 28°C ; de a hegyek között a minimum 0°C , a tengerparton a maximum pedig 47°C . Az átlagos évi csapadék 280 mm, de helyenként (pl. az Ogo-felföldön) elérheti az 500 mm-t. (Hassig-Latif, 2007: 10-11) A két-háromévente ismétlődő aszályt gyakran súlyos károkat okozó árvizek követik, különösen délen, ahol az etiópiai hegyvidék esője a Shabelle-be és a Jubába ömlenek. 1961 és 2004 között

18 árvíz és 12 aszály volt Szomáliában, melyeknek összesen 21.000 halálos áldozata volt, és további 4 millió ember életét befolyásolták a természeti csapások. Szomáliának két állandó folyója van, a Webi Shabelle és a Webi Jubba. Mindkét folyó Etiópiában ered, dél felé folynak, Szomáliában Jilibnél találkoznak, és Kismaayo közelében érik el az Indiai-óceánt. Minden más vízfolyás időszakos. (Mubarak, 2006: 147)

A növényvilág legfontosabb, egyben meghatározó tényezője – a csapadék mennyisége miatt – az éghajlat. További befolyásoló tényező a tengerszint feletti magasság (a magashegységekben az alacsonyabb hőmérséklet játszik kulcsszerepet a természetes növényzet életfeltételeinek alakulásában) és a talaj. Az emberi beavatkozás elsősorban a gazdasági tevékenység

gek (nomád pásztorkodás és faszén égetés) miatt meghatározó. Guban területén keménylombú, örökzöld vegetáció a jellemző. Itt száraz az éghajlat, a fű foltszerűen nő, fő növényei az akácia, tuskés cserjék, aloe, baobab és a tömjénfenyő. Az északi hegyvidéken örökzöld fák és cserjék élnek, az alacsonyabb részeken ritkás erdőket alkotnak. Az erdők egy része a túllegeltetés és a szárazság miatt kipusztult. A Szomáli-felföld fás, bokros, füves térség, ez is sok helyen erősen erodálódott a túllegeltetés következtében. (Abdullahi, 2001: 5-7) Az állatvilág meglepően gazdag – az erdőkben Kelet-Afrika legkritikább állatfajai is megtalálhatók. A folyamatos harcok – de még inkább az anarchia – az állatvilágot sem hagyta érintetlenül. Mivel nincs sem központi, sem helyi vadgazdálkodás, a vadászatnak és a ritka állatfajok kereskedelmének nincs törvényi, hatósági akadálya. (Hassig-Latif, 2007: 49-50)

Szomália természeti kincsei nagyjából három tág kategóriába sorolhatók: 1. a tengeri: pl. halászat és só; 2. a felszíni: az erdők és erdészeti termékek (pl. illatanyag kivonatok: tömjén és mirha) és 3. a felszíni vizek; felszín alatti ásványkincsek, kőolaj, felszín alatti vizek. Mivel hosszú ideje nincs kormány, nem létezik a természeti kincsekkel történő megfelelő gazdálkodás, továbbá az ellenőrző rendszerek sem működnek. Ez számos esetben helytelen erőforrás-kihasználáshoz vezet. Északnyugaton és Kismayo környékén például a túllegeltetés és a korlátlan faszén-termelés következtében károsult a környezet. A természeti kincsek és erőforrások egy részét érintette még a hosszú ideje tartó polgárháború is; más ter-

mészeti kincsek viszont maguk váltak konfliktus forrásává. (Federal Research Division, 2004: 7) A növénytermesztést előnyben részesítő nemzeti földtulajdon programjának végrehajtása során a nomád pásztorkodásban oly fontos ideiglenes használati jogokat figyelmen kívül hagyták. Ez a talaj eróziójához, az erőforrások fölötti konfliktusokhoz és az állattartásból remélhető jövedelmek csökkenéséhez vezetett, és negatív hatással volt a törzsi szövetségekre, melyeknek pedig egyik funkciója a természeti erőforrások ésszerű használatának szabályozása volt. E szabályozó mechanizmusok elsorvadása több régióban túllegeltetéshez, a túllegeltetés pedig elsvatagosodáshoz vezetett. (Hassig-Latif, 2007: 38)

Működő és hatékony kormány hiánya miatt mind a helyiek, mind az idegenek illegális és környezetkárosító tevékenységeket folytatnak. Számos nemzetközi vizsgálat ellenére a mai napig tartja magát az a hír, hogy Szomália partjai mentén veszélyes szennyező anyagokat öntöttek a tengerbe. (Struwe, 2009) A korlátlan faszén-termelés és a szabályozatlan halászat is súlyosan károsították az ország természeti adottságait, és beszűkítették fejlődési lehetőségeit.

Az ország gazdasága a felkelés, polgárháború és az anarchia ellenére működik, és a Barre-rezsím bukása óta képes volt (az afrikai körülményekhez képest) meglepően magas életszínvonalat biztosítani nem csak a haduraknak és a kalóznak, de az átlag szomálik nagy részének is. (Bruton, 2010: 6) A gazdasági tevékenységeket helyileg korlátozzák, így könnyebben védhető többek között

a föld és az állatállomány. A klánok és vallási milíciák ellenségeskedései miatt viszont nem adottak egy központi irányítású, nagyobb arányú gazdasági fellendülés feltételei: ezek ugyan helyileg sokszor adóttak, de országosan nem, és a nemzetközi segélyek elosztását is akadályozzák a polgárháborús állapotok. (Lewis, 2008: 64) Annak ellenére, hogy jelentős készlettel rendelkező bányák (arany, uránium, vasérc, stb.) található az országban, azokat nem aknázzák ki, a bányászat alig 0,3%-ot jelent a GDP-n belül. (Federal Research Division, 2004: 183-184; Mubarak, 2006: 22)

Szomália demográfiai adatait csak becsülni lehet: 1975-ben tartották az utolsó népszámlálást, melynek eredménye 3,2 milliós népesség volt. A becslést megnehezíti a nomád életforma, az éhínség és a klánok közötti háborúk pusztításai, valamint a menekültek nagy száma. A kormány összeomlása (1991) az afrikai kontinens egyik leggyorsabb ütemű és legnagyobb mértékű népmozgását eredményezte. A krízis tetőpontján 800.000 szomáliai menekült a szomszédos államokba. (Bjorn, 2009) Azóta egyre többen térnek haza önként, elsősorban Szomaliföldre és Puntföldre, de még így is jelentős számú menekült maradt a szomszédos országokban – a UNHCR becslése szerint – 2009-ben még 678.000 szomáliai menekült élt Kenyában, Jemenben, Etiópiában, Dzsibutiban és még távolabbi országokban. További 1.550.000 menekült az ország határain belül maradt. Ők minimális védelmet és alacsony színvonalú humanitárius segílyt kapnak ugyan, de ez mind az érintettek, mind a befogadó közösségek, mind a

helyi hatóságok számára súlyos terhet jelent. (Leeson, 2007) A szomáliaiak 60 százaléka nomád vagy félnomád pásztor – szarvasmarhát, tevét, juhot és kecskét tenyésztnek. A lakosság kevesebb, mint 1/4-e folytat letelepedett mezőgazdasági művelést – ők nagyrészt délen, a két állandó folyó közti termékeny területen élnek. (Ohanwe, 2009: 145) A városi lakosság aránya a népszámlálás idején 25% volt. Az állandó harcok egyik következményeként sokan a városokba menekültek, és lehetséges, hogy a szomáliaiak többsége ma városban él, bár nyomorú és veszélyes körülmények között.

„Ugyan az iszlamistákat egy időre az amerikai támogatással is bíró etióp csapatok kiszorították az országból, azok később visszaszerezték elveszített pozíciójukat, annak ellenére, hogy a nemzetközi közösség és az Afrikai Unió békefenntartói is a kormányzatot támogatják.”

A szomáliai társadalom alapját a törzsek képezik,¹ a törzseken belül klánok, a klánokon belül a *mag*-fizető csoportok rendszerét találjuk. A húsz-harminc vagy akár még több generációt is átfogó, bonyolult genealógiai kapcsolatok memorizálásával már kora gyermekkorától kezdve minden szomáliai megtanulja és magáénak érzi a nagyon pontos klán-identitást, és ez az adott egyén egész életében meghatározó marad. A klánok nevüket álta-

lában egy arab őstől származtatják. (Shay, 2007: 63-64) Maga a törzsek és klánok rendszere a kívülálló számára nehezen követhető, az alá- és fölrendeltségi, rokoni, szövetségi és ellenségi viszonyok rendkívül bonyolultak. A somáliai társadalmat megosztó törzsi struktúra törésvonalait is áthidaló identitás az iszlám hit. A gyarmati uralom előtti időkben a somáliai közösségek két tekintélyt ismertek el: a törzsi és a vallási vezetőket; az iszlám a törzsi kultúra szerves részévé vált. A somáliaiak a szunnita iszlám valamelyik ágát követik. A 19. század óta a szufi szekták – elsősorban a qadirija, szalihija és idriszija – a legbefolyásosabbak Szomáliában. (Ahmed-Hart, 1984: 136-141) Az ország függetlenné válása után a Si'ad Barre által vezetett kormányzat csökkentette a vallási vezetők hatalmát, de azok 1991 után ismét megerősödtek. E muszlim mozgalmak között találjuk az al-Islah-ot, az al-Tabliq-ot, az al-Takfir-t, vagy az al-Ittihad-ot. (Federal Research Division, 2004: 22) Valamennyit nem lehet egyszerűen azonosítani a „fundamentalista” vagy „terrorista” mozgalmakkal, de vitathatatlan, hogy egyesek igenis e kategóriát merítik ki, és – bár a szalafista iszlám ideológia új jelenség Szomáliában és idegen a somáliai hagyományoktól – a szalafista milíciák nagyon erősen bizonyultak az elmúlt időszakban. Nem csak a hadurak és a „hittagadónak” kikiáltott Ideiglenes Szövetségi Kormány (TFG) ellen harcolnak, de a mérsékelt szufi irányzatok ellen is, melynek eredménye, hogy megjelentek a szufi önvédelmi milíciák is. (Leeson, 2007)

Az 1960-ban létrejött Szomália a nem sokkal előtte függetlenné vált Brit Szomáliföldi Protektorátus és a korábban olasz gyarmati függőségben lévő Szomáliföld egyesüléséből keletkezett. Az ország függetlenségének első 17 éve viszonylag békés volt, az első évtized gyors fejlődést, de korrupciót és alig működő demokratikus rendszert eredményezett. (Kis-Álmos-Besenyő-Resperger, 2010: 42-43) Az 1969-es katonai puccsot eleinte örömmel fogadták a klánokból kiábrándult tömegek, később azonban az ország újabb konfliktusokba sodródott, amely az országot diktatórikus módszerekkel irányító Si'ad Barre rendszerének bukását hozta 1991-ben. (Shay, 2007: 64-69) Az ezután következő éveket a teljes anarchia és polgárháború jellemezte, amelynek során az ország szinte teljesen elpusztult. (Ohanwe, 2009: 151-156) Az ENSZ megpróbált békét teremteni a bukott álamná vált országban, azonban saját békefenntartó missziója (UNOSOM I-II.) csúfosan megbukott, így a világszervezet is kivonult az országból, amely ezt követően még inkább anarchiába süllyedt. (Kis-Álmos-Besenyő-Resperger, 2010: 50) Az ország a klánok és különböző hadurak csataterévé vált, tömegesen haltak éhen az emberek és több millió ember kényszerült más országokba menekülni, sőt az ország ismét több részre szakadt (v.ö. Puntföld és Szomáliföld létrejötte). (Marsai, 2010) Az egyre inkább regionalissá vált konfliktusba a szomszédos országok, majd pedig az iszlám milíciák uralmát és a kalózkodást megunó államok (USA, Franciaország, India, Kína, stb.) is bekapcsolódtak. (Struwe, 2009)

Ugyan az iszlamistákat egy időre az amerikai támogatással is bíró etióp csapatok kiszorították az országból, azok később visszaszerezték elveszített pozíciójukat, annak ellenére, hogy a nemzetközi közösség és az Afrikai Unió békefenntartói is a kormányzatot támogatják. (Hettyey, 2008)

A kalózkodás felszámolása érdekében a nemzetközi közösség több hadműveletet is indított az elmúlt évek során. Az első tevékenység alkalmával a World Food Programme szervezet élelmiszersegélyeket szállító hajóinak fegyveres kíséretét szervezték meg, majd az Egyesült Államok és az EU mellett Japán, Malajzia, India, Kína is küldtek hajókat a szomáliai régióba, de ezek elsősorban saját kereskedelmi hajóikat védelmezték. Az indiai, francia és amerikai tengerészeti erők már többször sikeresen szabadították ki túszoikat a kalózkodás fogságából, akiknek némi anyagi és élőerő veszteséget is okoztak. Ezután hozták létre

– nem elsősorban a kalózkodás felszámolására koncentráló – a Combined Task Force 150 (CTF150 – Nemzetközi Tengerészeti Harc-csoport 150) és az azt felváltó CTF151 csoportot. Ez egy koalíciós haditengerészeti erő, mely az Ádeni- és Ománi-öblöket, az Arab- és Vörös-tengereket illetve az Indiai-óceánt fedi le. A harc-csoport fő feladata a terrorizmus leküzdése, a kalózkodás elleni fellépés tehát csak kis hangsúlyt kap a feladatok során, de egyes hadihajók már részt vettek kalóztámadások megelőzésében. A másik kezdeményezés egy „Járőrökkel Védett Tengeri Biztonsági Terület” (Maritime Security Patrol Area – MSPA) létrehozása volt, ahol a kereskedelmi hajók nagyobb biztonságban közlekedhetnek. Az EU felállította a kalózkodás elleni harc koordinálására a NAVCO szervezetét, majd utána megindította az EU NAVFOR műveletet, amelyben hazánk is képviseltette magát egy informatikai tiszthelyettessel, akinek az egyik

Megszokott kép a szomáliai városokban. Forrás: Afrikai Unió

fő feladata a kalóztámadások térképének frissítése. (Besenyő, 2010)

A NATO által a kalózok ellen indított műveletek az Operation Allied Provider, és az Operation Allied Protector, amelyben a Magyar Köztársaság nem vállalt még szerepet, de a Szövetség által indított Kiképző Misszióba (EU TM Somalia) már négy magyar katona vesz részt a somáliai kormányerők kiképzésében. (Besenyő, 2011)

Ezek a műveletek azonban csak tüneti kezelést tesznek lehetővé, mert a kalózkodás gyökereit nem tudják felszámolni, illetve Szomália az évtizedek óta tartó belharcok eredményeként továbbra is bukott állam, amely képtelen a minimális rendet fenntartani, biztonságot és stabilitást nyújtani állampolgárai számára. Bár szárazföldi műveletek is folytak a somáliai muzulmán szélsőséges csoportok ellen (az AU békefenntartókat állomásoztat Mogadishuban), azok csak ideig-óráig tartó eredményeket hoztak eddig. Az elmúlt évek során a nemzetközi közösség az Ideiglenes Szövetségi Kormányt támogatta, de ezen a téren sem értek el komolyabb eredményeket. (Kis-Álmos-Besenyő-Resperger, 2010: 56-57)

Jelenlegi helyzet

2010. október 31-én a somáliai parlament a somáliai-amerikai kettős állampolgárságú Mohamed Abdullahi Mohamedet nevezte ki a túlélésért küzdő kormány miniszterelnökének Mogadishuban. Az új miniszterelnök személye egyfajta válasz volt a kormányra egy ideje már nyomást gyakorló nemzetközi közösség számára, akik azt akarják elérni, hogy a kormányzat stabilizálja a helyzetét, szakértő és a tár-

sadalom által is elfogadott politikusok vezessék, és a legnagyobb militáns iszlám szervezetet, az Al-Shabaab-ot képesek legyenek visszaszorítani Dél-Szomália területére.

Felismerve a kormány korlátait, az USA, Etiópia, Nagy-Britannia és több európai állam igyekezik rávenni a kormányzatot, hogy legalább a legalapvetőbb feladatát elvégezze, ugyanis a Sharif Ahmed elnök által irányított kormány tagjai inkább egymással harcoltak a megszerezhető pozíciókért (és az azzal járó javadalmazásokért), mintsem hogy a lakosság számára próbáljanak meg élhetőbb körülményeket teremteni. A növekvő korrupció, az egymás ellen harcoló klánok és milíciák által teremtett bizonytalanság és a kormány gyengesége együttesen vezetett anarchiához és az iszlamista szervezetek megerősödéséhez, akik a kormány elleni propaganda hadjáratukban is felhasználják ezeket a tényeket.² A kormányzattal szemben az Al-Shabaab, ugyan brutális eszközökkel, de képes garantálni az általa felügyelt területeken élők biztonságát, így egyfajta stabilitást teremtett meg.³

Éppen ezért az Ideiglenes Szövetségi Kormány új miniszterelnökének az egyik legfontosabb feladata, hogy felszámolja a kormányon belüli csoportok versengését és egyezséget kössön a legnagyobb ellenzéki csoporttal, amelyet az elnökkel ellenséges viszonyban lévő Sharif Hassan vezet. A kormányzatot anyagilag is támogató országok elvárják a kormánytól, hogy csökkentse saját apparátusának létszámát, szüntesse meg a „fantom beosztásokat”, amelyekért ugyan jelentős fize-

Mogadishu elpusztított kikötője. Forrás: Afrikai Unió

tést kapnak az azt betöltők, de semmilyen érdemi munkát nem végeznek. A megmaradó minisztériumok mindegyikének világos feladatköre, tervei és költségvetése kell, hogy legyen, így a tevékenységük ellenőrizhető és számon kérhető lesz. (Bruton, 2010: 24) Ettől azt várják, hogy a kormányzat legalább az alapvető szolgáltatásokat (a meglévő, de igen elhanyagolt infrastruktúra működtetése) és védelmet lesz képes biztosítani az általa felügyelt területek lakói számára. A szomáliai politikai elit körében és az 550 fős parlamentben (a képviselők jelentős része nem is az országban, hanem külföldön él) az új miniszterelnök első nyilatkozatai vihart kavartak, köztük is leginkább az, amelyben a klánrendszer felszámolását ígérte.

A kormányon belüli konfliktusok nagy része abból fakad, hogy a többnemzetiségű országban, a társadalmat alkotó klánok közötti hatalommegosztás folyamatosan vita tárgyát képezi, amely igen gyakran véres belviszályokhoz vezet. Szintén konfliktusforrásnak tekinthető az Ideiglenes Szövetségi Kormányt támogató regionális és nemzetközi szervezetekkel, országokkal való kapcsolat, amelyek nélkül a kormány nem is létezne. A szomáliai politikusok ugyanis kénytelenek egyezkedni velük, mivel többek között ők finanszírozzák a kormány biztonságát garantáló békefenntartó misszió (AMISOM) működését.

Amennyiben a kormány képtelen lenne a vele szemben támasztott mini-

mális követelményeket teljesíteni (állásokat teremteni és biztosítani az alapvető szolgáltatásokat), úgy az állam működéséhez hozzájáruló országok egy alternatív adminisztratív szervezetet hoznának létre, amikor az Ideiglenes Szövetségi Kormány mandátuma lejár 2011 augusztusában. Ez a szervezet egyelőre még csak elképzelés szintjén létezik, de az már látható hogy egy technokrata szervezetként fő feladata Mogadishu működtetése lesz (a kormányzat ugyanis csak a várost tartja úgy-ahogy kézben, a környező területeken már az iszlám milicisták és a hadurak magánhadcseregei tevékenykednek). A főként „városüzemeltetési” feladatokat ellátó szervezet politikai jogsútságot nélkül, tisztán szakmai alapon működne. Felelne a hivatalok, az iskolák, az egészségügyi létesítmények, a kikötő és a reptér működtetéséért, így kikerülhetne a parlament, amely tagjainak a hatalomért és a nagyobb befolyásért folyó harcon kívül, más tevékenységre nincs is ideje. Éppen ezért a somáliai politikusoknak nem nagyon tetszik a terv, de ezidáig nem voltak képesek más, működőképes alternatívát megjeleníteni. Természetesen a nemzetközi közösség figyelembe veszi a somáliai politikusok aggályait és éppen ezért is hangsúlyozzák a politikai együttműködés fontosságát az országban működő félautonóm Szomáliföld és Puntföld vezetőivel, amelyek nem csak politikai téren, de egyéb területeken is egyfajta modellként szolgálhatnának a mindinkább káoszba süllyedő Dél-Somáliának. Éppen ezért a politikai élet nem korlátozásra kerül, „csak” elválasztják a kormányzástól egészen addig,

amíg nem jön létre délen is valamilyen stabilitás.

A katonai megközelítés

A politikai és gazdasági megoldások mellett bizonyos katonai feladatokat is szükséges végrehajtani, ahhoz hogy javulhasson a biztonsági helyzet. Ezzel azonban igen óvatosan kell bánni, ugyanis a politikai megoldásokat sosem előzhetik meg a katonai tevékenységek, nehogy olyan érzése legyen a somáliaiaknak, hogy idegen fegyveresek uralkodnak országukban. Az Al-Shabaab és más somáliai nacionalista csoportok így is megragadnak minden alkalmat, hogy a külföldi békefenntartók és segélymunkások ellen hangolják a külső hatásoktól egyébként is tartó somáliaiakat. (Bruton, 2010: 19-21)

Az új katonai stratégia lényegében megegyezne a 2009-ben alkalmazottal, amikor is nagyobb területeket voltak képesek elfoglalni a muszlim szélsőséges csoportoktól. (Bruton, 2010: 8-9) A tervek szerint az Al-Shabaab fegyveres csoportjait a Dél-Szudánban található Kismayo, Baidoa és Marka városok által határolt területre szorítanák vissza, majd elszeparálnák őket, így csökkentve hatékonyságukat, mivel megsemmisíteni egyelőre nem képesek őket.⁴ Az ehhez szükséges katonai erőt, az USA és az EU által felszerelt és kiképzett kormánycsapatok mellett, főként az AU biztosítaná, amely a már ott állomásozó főként ugandaiakból és burundiakból álló 8000 fős kontingens létszámát növelné meg 20.000 főre. A katonák közül legalább 12-13.000 fő Mogadishuban állomásozna, akik feladata a főváros biztonságának megteremtése és fenntartása lenne. Az ehhez

szükséges anyagi háttér persze nem áll rendelkezésre, mivel az ENSZ nem hajlandó több pénzt biztosítani a szomáliai békeműveletekre. A világszervezet azt vállalta, hogy lobbizik az afrikai államok vezetőinél, hogy küldjenek több katonát Szomáliába, míg a megnövekedett létszámú békeművelet költségeit más nyugati államoktól kérnék.⁵

„A szomáliai politikusok, beleértve az Ideiglenes Szövetségi Kormány vezetőit is, éppen a túlélésükért küzdenek. Mivel mindannyian tudják, hogy a politikai karrierjük augusztusban befejeződik, még azelőtt megpróbálnak minél több hatalmat, befolyást és pénzt szerezni maguknak, amely persze óhatatlanul hatalmi harcokhoz vezet.”

A műveletet támogatnák az a kenyai menekülttáborokban toborzott 3000 szomáliai, akiket a kenyai hadsereg képzett ki, és akiknek feladata a határ lezárása lenne annak érdekében, hogy az Al-Shabaab gerillái ne legyenek képesek kárt okozni a szomszédos országban.⁶ Az etiópok szintén létrehozták a saját szomáliaiakból álló milíciájakat, akiket reguláris csapatok is támogatnak. Ezek a csapatok az etióp-szomáliai határon állomásoznak, készen arra, hogy részt vegyenek a hamarosan meginduló műveletekben. Az Ideiglenes Szövetségi Kormánnyal szövetséges az Ahlu Sunnah Waljamaah és más Közép-Szomáliában tevékenykedő

fegyveres csoport feladata, hogy ellensúlyt képezzenek az Al-Shabaab gerilláival szemben és ne engedjék át őket a kormány által ellenőrzött területekre. (Bruton, 2010: 31) Az USA, Etiópia szorosan együttműködik Szomálifölddel, Puntfölddel és az azok mintájára 2006-ban létrejövő Közép-Szomáliában található Galmudug állammal, akik szintén harcban állnak a muszlim szélsőségekkel.⁷ A régió államai az Al-Shabaab elleni harc során főként hírszerzési és logisztikai támogatásra számíthatnak az USA Dzsibutiban állomásozó csapataitól (Camp Lemonier), de azok bizonyos esetekben közvetlen katonai segítséget is nyújthatnak az Etiópiában és Kenyában tartózkodó egységeiken keresztül.⁸

Az Afrikai Unió javaslatot tett egy légi és tengeri blokád létrehozására is, amelyben az Al-Sahabaab által felügyelt városokat és kikötőket lennének képesek a szövetségesek hatékonyan ellenőrizni, illetve csökkenteni az onnan érkező támadások számát.⁹ Bár a javaslattal több afrikai állam is egyetértett, mind ezidáig egyikőjük sem ajánlotta fel részvételét a blokádban. Még a kontinensen folyó békeműveletekben vezető szerepet játszó és az ott legnagyobb haditengerészeti potenciállal bíró Dél-Afrika sem ajánlott fel egységeket, ezért a kezdeményezés kudarcba fulladt.

Problémák, kihívások

A regionális hatalmak és a szomáliai politikusok sikeres együttműködésének azonban több gátja is lehet. A szomáliai politikusok, beleértve az Ideiglenes Szövetségi Kormány vezetőit is, éppen a túlélésükért küzdenek. Mivel mind-

annyian tudják, hogy a politikai karrierjük augusztusban befejeződik, még azelőtt megpróbálnak minél több hatalmat, befolyást és pénzt szerezni maguknak, amely persze óhatatlanul hatalmi harcokhoz vezet. (Bruton, 2010: 27-28) Az elnök például elutasítja az etiópiakat és csökkenteni igyekszik a befolyásukat úgy, hogy inkább az országban már korábban is szerepet játszó Egyesült Arab Emírátságok és Szudán támogatását kéri. (Shay, 2007: 73-79) Ezért is kényszerítette lemondásra a korábbi miniszterelnököt Omar Abdirashid Ali Sharmarke-t, aki Sharif Hassannal az etióp kormány kliensének számított.

Ugyan az új miniszterelnök Mohamed Abdullahi Mohamed nem tartozik az etiópiák szövetségesei közé, teljesen ő sem hagyhatja figyelmen kívül a szomszédos ország érdekeit, még akkor sem, ha az etiópokkal ellenséges viszonyban lévő, korábban az Iszlám Bíróságok soraiban harcoló Ahlu Sheikh csoport tagjai a legfontosabb szövetségesei.¹⁰ Bár az etiópok befolyása csökkent a kormányban, az ország középső részén működő, általuk támogatott fegyveres csoportok révén azonban még mindig jelentős hatalmi tényezőnek számítanak. Sharif Ahmed elnök, több más politikussal együtt felismerte, hogy nemcsak a politikai, de a fizikai túléléséhez is szükségük lehet az Etiópia által nyújtott támogatásra (esetleg menedékre), mivel annak továbbra is szándéka a nemzeti érdekeit, akár aktívan is védelmezni Szomáliában. Ez látható volt a 2006–2009 közötti időszakban is, amikor etiópiai csapatok szállták meg Dél-Szómália nagy részét, annak ellenére, hogy a helyi lakosság

igen ellenséges érzülettel viseltetett irányukban, sőt később fegyvert is fogtak ellenük, melynek következtében mindkét oldalon jelentős veszteségek voltak. Valószínűleg Etiópia közvetlenül nem fog beavatkozni a szomáliai belharcokba, de a szövetségesein keresztül továbbra is képes lesz érdemben befolyásolni azokat.

Konklúzió

Gyengesége és megosztottsága miatt a kormány képtelen hatékonyan dolgozni, és nincs olyan programja, amely működőképes lenne. Az egymással látszólag szembenálló politikai erőknek folyamatosan kompromisszumokat kell kötniük túlélésük érdekében, de az ide vezető folyamatok túl sok időt és energiát vesznek el, ami szintén az eredményes kormányzás esélyeit csökkenti. A miniszterelnöki poszton történt csere lehetőséget ad a kormányon belüli ellentétek felszámolására, vagy legalábbis azok csökkentésére. Ez azonban csak haladékot ad a kormánynak, amelynek bizonyítania kell, hogy az átszervezések megtörténte után képes lesz hatékonyan dolgozni és biztonságot teremteni az általa irányított területeken. Ha ez megvalósul, és a nemzetközi közösség támogatásával indított katonai műveletek is sikert hoznak, akkor a kormány mandátumának megszűntekor talán lehetőség nyílik egy a klánok szélesebb körben megnyilvánuló egyetértésén alapuló új kormányzat létrehozására.

Jegyzetek

- 1 A szomáli törzseket az angol nyelvű szakirodalom következetesen klán-családoknak (clan families) nevezi.
 - 2 Duplicity and Disenchantment: The Collapse of the TFG. Mogadishu Man, 2010. szeptember 18. <http://mogadishuman.wordpress.com/> (letöltés ideje: 2011. március 21.)
 - 3 Somalia: The Battle for Hearts and Minds. Mogadishu Man, 2010. szeptember 1. <http://mogadishuman.wordpress.com/> (letöltés ideje: 2011. március 21.)
 - 4 Somalia Current Situation. allidamaale.com, 2010. december 12. <http://www.allidamaale.com/> (letöltés ideje: 2011. március 21.)
 - 5 Somalia: UN Committed to Help Peace Back - Official. AllAfrica.com, 2011. január 11. <http://allafrica.com/> (letöltés ideje: 2011. március 21.)
 - 6 Somalia Prepares For Assault On Al-Shabaab. SomalilandPress, 2010. január 17. <http://somalilandpress.com/> (letöltés ideje: 2011. március 21.)
 - 7 Somalia: The Ethiopian Factor III. Mogadishu Man, 2010. október 22. <http://mogadishuman.wordpress.com/> (letöltés ideje: 2011. március 21.)
 - 8 US/Africa: A militarised diplomacy. The Africa Report, 2010. március 22. <http://www.theafricareport.com/> (letöltés ideje: 2011. március 21.)
 - 9 AU asks UN for Somalia air and naval blockade. BBC News, 2010. október 21. <http://www.bbc.co.uk> (letöltés ideje: 2011. március 21.)
 - 10 Somalia: The Story Behind The Selection of Mohamed Abdullahi Mohamed (Farmajo). Harowo.com, 2010. november 10. <http://harowo.com/> (letöltés ideje: 2011. március 21.)
- Felhasznált irodalom**
- Abdullahi, Mohamed Diriye (2001): *Culture and Customs of Somalia*. Greenwood Publishing Group.
- Ahmed, Akbar S. – Hart, David M. (1984): *Islam in Tribal Societies: From the Atlas to the Indus*. Routledge, London.
- Besenyő János (2011): Az európai Unió és Szomália. AfriPort.hu, 2011. január 1. <http://www.afriport.hu/> (letöltés ideje 2011. március 21.)
- Besenyő János (2010): A szomáliai kalózkérdés: Milyen érdekek mentén? In: *Mediterrán Világ*, 13. szám, 2010. 43-79. o.
- Bruton, Bronwyn E. (2010): *Somalia: A New Approach*. Council on Foreign Relations.
- Federal Research Division (2004): *Somalia – a Country Study*. Kessinger Publishing.
- Hassig, Susan M. – Latif, Zawah Abdul (2007): *Somalia*. Marshall Cavendish.
- Hettyey András (2008): Szomália az iszlamisták után. Afrika Tanulmányok Online. afrikatanulmanyok.hu. (letöltés ideje 2011. március 21.)
- Kis-Álmos Péter – Besenyő János – Resperger István (2010): Országismertető: Szomália. Az MH Összhaderőnemi Parancsnokság tudományos kiadványa, Székesfehérvár.
- Leeson, Peter T. (2007): *Better Off Stateless: Somalia Before and After Government Collapse*. <http://www.peterleeson.com/> (letöltés ideje 2011. március 21.)
- Lewis, Ioan M. (2008): *Understanding Somalia and Somaliland: Culture, History, Society*. Columbia University Press.
- Marsai Viktor (2010): Szomália és a globális terrorizmus. In: *Nemzet és Biztonság*, 2010. február. 22–32. o.
- Moller, Bjorn (2009): *The Somali Conflict: The Role of External Conflict*. DIIS Report, 2009. <http://www.diis.dk/> (letöltés ideje 2011. március 21.)
- Mubarak, Jamil Abdalla (2006): *An Economic Policy Agenda for post-civil War Somalia: How to Build a New Economy, Sustain Growth, and Reduce Poverty*. Edwin Mellen Press.
- Ohanwe, Augustine C. (2009): *Post-Cold Conflicts in Africa*. Adonis & Abbey.
- Shay, Shaul (2007): *The Red Sea-Terror Triangle. Sudan, Somalia, Yemen and the Islamic Terror*. Transaction Publishers, London.
- Struwe, Lars Bangert (2009): For a Greater Horn of Africa Sea Patrol. Dansk Institut for Militaere Studier. 2009. március. <http://www.humansecuritygateway.com/> (letöltés ideje 2011. március 21.)

AFRIKA ÉS A TERRORIZMUS

AZ AL-KAIDA JELENSÉG A FEKETE KONTINENSEN

Marsai Viktor
PhD hallgató
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
marsaiviktor@yahoo.com

Sziji Dóra
egyetemi hallgató
Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem
szijidori@gmail.com

Bevezető gondolatok

Afrika – különösen a szubszaharai térség – a dekolonizáció és az államépítés nyilvánvaló kudarca óta – immáron közel négy évtizede – a negatív szenzációk legszelesebb tárházául szolgál a világban. A természeti katasztrófáktól kezdve a különféle biztonsági kihívásokig szinte minden olyan archaikus és modern fenyegetés tetten érhető a kontinensen, amely a globalizáció útőerén keresztül nem csupán a térség, hanem akár az egész világ stabilitására nézve is veszélyt jelenthet az elkövetkező évtizedekben.¹ A kilencvenes években ez elsősorban olyan járványok rémképeiben jelentkezett, mint az AIDS vagy az ebola, napjainkban pedig az Öböl térségére, az Arab-félszigetre és Európára nehezedő migrációs nyomás formájában, valamint az egyre nagyobb méreteket öltő kalózkodás kibontakozásában érzékelhető,² melyek kezelése egyre

több problémát okoz az érintett államok számára.

Éppen ezért nem meglepő, hogy Afrika neve a terrorizmus kapcsán is egyre gyakrabban fordul elő a médiában és a szakemberek nyilatkozataiban, s mind több és több tanulmány foglalkozik a terrorizmus afrikai térnyerésével. Az amerikai hadsereg fekete kontinensen található területi parancsnoksága, az AFRICOM a közelmúltban adott hangot azon aggodalmainak, hogy nagyon kevés olyan, helyismerettel, valamint nyelvtudással rendelkező katona és szakértő szolgál a soraiban, aki biztonsággal képes mozogni a térség kaotikus és összetett viszonyai között, az elsődleges problémaként pedig, amelyre fel kell készülniük, a terrorizmust nevezték meg.³ Kétségtelen, hogy a „war on terror” biztonságpercepciója mélyen beivódott az amerikai gondolkodásba, és ezért kritikusan kell viszonyulnunk

nézőpontjukhoz. A közelmúlt olyan eseményei azonban, mint az AQMI (Al-Qaida au Maghreb islamique – Al-Kaida az Iszlám Maghreb Földjén; arabul: Tanzim Al-Kaida bi-Bilad Al-Magrib Al-Iszlami) meg-megújuló támadásai vagy az al-Shabab kampalái merénylete a futball-világbajnokság alatt azt mutatják, hogy nagyon is valós problémákkal kell szembenéznünk.

Tanulmányunkban arra teszünk kísérletet, hogy napjaink leghírhedtebb terrorhálózatának, az al-Kaidának afrikai jelenlétén keresztül vizsgáljuk meg a kontinens viszonyait. Ennek felvezetéseként bemutatjuk azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik a terror-szervezetek megtelepedését és működését Afrikában, valamint azokat a történeti-kulturális gyökereket, amelyek elősegítik ezt a folyamatot. Ezt követően röviden elemezzük az al-Kaida-jelenség alapjait, a terrorhálózat különféle szintjeit, a bin laden-i ideológia hatásait, valamint azt a módszert, ahogyan az „ős al-Kaida” lépésről lépésre igyekszik kiterjeszteni befolyását és művelési képességeit a világ újabb és újabb szegleteire. Ezután kerül sor a két legfenyegetettebb régió, a Maghreb és Kelet-Afrika belső viszonyainak ismertetésére. Itt a gyakorlatban is látszani fog az al-Kaida különféle módszerei és szintjei közötti különbség. Míg ugyanis Szomália iszlamistái – legalábbis azok egyes csoportjai – az „ős al-Kaida” előretolt bázisaként igyekeznek egy újabb, a globális dzsihádba bekapcsolódó terrorközpontot létrehozni, addig a Maghreb szervezetei inkább a függetlenségi harcok és a polgárháború eszmei tartálékait, valamint a kollektív

emlékezetben keletkezett sebeket meglovagolva egy alapvetően nacionalista alapokon álló, regionális, sőt nemzeti perspektívákban gondolkozó mozgalom kiépítésén fáradoznak.

Afrika a terrorizmus viszonylatában jelenleg messze nem tartozik a világ legfertőzöttebb régiói közé. Szem előtt tartva azonban azokat a folyamatokat, amelyek az afrikai – szomáli – és Afrikán kívüli – jemeni – szervezetek esetében lejátszódtak,⁴ látnunk kell, hogy még az alapvetően nemzeti mozgalmak margóján is előbb-utóbb megjelennek a távolabbra tekintő csoportok, és ezek már kis létszám esetén is jelentős fenyegetést hordoznak magukban. Ezek a veszélyek a gyenge államalakulatokkal, a megfelelő ellenőrzés hiányával és a csekély antiterrorista képességekkel párosulva egy olyan egyveleget képezhetnek, amely kezelése egy bizonyos határon túl már nem lehetséges. A Nyugatnak – különösen a leginkább fenyegetett Európának – *most* kell cselekednie, ha gátat akar szabni egy esetleges nagyobb terrorhullámnak, és megfelelő mederben szeretné tartani az események menetét.

A terrorizmus jelensége Afrikában

Afrika belső viszonyai, politikai, valamint kulturális hagyományai olyan táptalajt teremtenek a politikai erőszak különféle formái számára, amelyek a terrorizmus kibontakozására is ösztönzőleg hatnak. Bár akad példa az ellenkezőjére is, alapvetően megállapíthatjuk, hogy az afrikai terrorizmus más fegyveres konfliktusok – elhúzódó polgárháborúk, függetlenségi küzdelmek, illetve a gyarmati felszabadító hábo-

Amerikai kiképző valahol Ugandában. Szeretnék helyben tartani a problémákat.

Forrás: www.ng.mil

rúk terhes öröksége – vadhajtságként nyert létjogosultságot. Az olyan egyértelműen irreális, globális célkitűzéseket, amelyeket az Oszama bin Laden vezetett „ős al-Kaida” tűzött a zászlájára, elsősorban csak azért kerültek fel az afrikai mozgalmak ideológiai fegyvertárába, hogy megteremtsék az eszmei alapot a dzsihád fegyvereseinek és anyagi forrásainak szabad áramlásához. Éppen ezért azt is szem előtt kell tartanunk, hogy nagyon kevés klasszikus terrorcsoporttal találkozhatunk Afrikában: a legtöbb esetben olyan mozgalmak (például az al-Shabab) kerülnek fel a terrorszervezeteket tartalmazó listákra, melyek élnek ugyan *terrorisztikus* eszközökkel, mint az öngyilkos merényletek vagy a civilek elleni támadások, túszejtések. Ellenben szerveze-

tüknél és működésüknél fogva azonban sokkal közelebb állnak a gerillacsoporthoz, mint az 1960-as, 1970-es évek európai terroristáihoz vagy a bin Laden direkt vezetése alatt álló al-Kaidához.

Az afrikai terrorizmus kapcsán azt is érdemes leszögeznünk, hogy annak felerősödésében döntő szerepe van a *gyenge állami entitásoknak*, melyek képtelenek ellátni azokat a funkciókat, amelyeket a modern, vesztfáliai alapon álló államok alapfeladatainak tekintünk.⁵ Az erős központi igazgatás hiánya az élet minden területén érezhető, és következményei olyan súlyosak, hogy a felszámolására tett kísérletek időtartama csak évtizedekben mérhető. Márpedig az erőszak-monopólium feletti kontroll gyenge mivolta, az államtestbe ékelődő fehér foltok,⁶ melyek nélkülo-

zik a központi kormányzat hatékony ellenőrzését és a kiépült közigazgatást, az informális csatornák nagy száma, amelyek lehetővé teszik az információk, emberek és illegális technikák szabad áramlását mind-mind olyan elemek, amelyek nagyban megnehezítik a politikai erőszak eszközével élő csoportok észlelését és felszámolását. A bankszektor fejletlensége, a korrupció, a kritikus infrastruktúrák, valamint a ketős felhasználás technológiák gyenge védelme tovább fokozzák a fenti fenyegetést. A helyzetet súlyosbítja, hogy azok a titkosszolgálati módszerek, amelyek ma már a nyugati, modern hírszerzés alapját képezik, Afrikában sokszor csődöt mondanak: a telekommunikáció, a pénzügyi szektor, a közigazgatás fejletlensége nem teszi lehetővé a csatornák hatékony ellenőrzését, így sokszor a HUMINT⁷ módszerek jelentik az egyetlen eszközt a létfontosságú információk megszerzésére. Ez pedig magában hordozza az esetlegességet, a helyi kapcsolatok hiányában fellépő vakfoltokat. Nem véletlen, hogy egyes afrikai régiókban a nyugati titkosszolgálatok gyakran a sötétben tapogatóznak, és a helyi szolgálatok még külső segítséggel sem képesek megbirkózni a terroristákkal.

Ahogy Andre Le Sage 2008-as könyvében rámutat,⁸ Afrika a terrorizmus viszonylatában még messze nem a világ „legfertőzöttebb” régiója. Le Sage mindössze négy olyan szervezetet nevez meg, amely 2008-ban aktív műveleti képességekkel rendelkezett a kontinensen. Az elmúlt két év során azonban a helyzet nem javult, sőt a Maghrebben, de leginkább Kelet-Afrikában tovább romlott. A helyi érdekű terrorcsoport-

ok, úgy tűnik, túllépve az államhatárokon, ma már egy stabil regionális kapcsolati háló kiépítésén fáradoznak, és jelentősen növelték műveleti képességeiket. Jemen példáját szem előtt tartva, amennyiben ez a tendencia nem fog változni, az évtizedekig csak helyi jelentőségűnek vélt terrorcsoportok rövid időn belül nem csupán ideológiai és logisztikai (kiképzőtáborok), de operatív téren is globális szerepre tehetnek szert. Ebben a folyamatban döntő szerepe van az al-Kaidának és a hozzá kapcsolódó szervezeteknek. A következőkben azt a módszert fogjuk megvizsgálni, miként zajlik ez a terjeszkedési folyamat, és hogy az al-Kaida a helyi mozgalmakat felhasználva milyen szinteken igyekszik bővíteni, valamint megerősíteni külföldi hálózatát.

„nagyon kevés klasszikus terrorcsoporttal találkozhatunk Afrikában”

Az al-Kaida és Afrika

Az al-Kaida jelenség. A terrorhálózat terjeszkedési stratégiája

Az al-Kaidáról írni sosem hálás feladat. A szerzőnek egy olyan, megfoghatatlan jelenséget kell legalább minimálisan körvonalaznia, melyről a szakértők már tanulmányok és kötetek sorát publikálták anélkül, hogy a szervezetről folyó vita csillapodott volna. Jelen tanulmány keretein belül nincs lehetőségünk részletekbe menően elemezni a különféle álláspontokat. Vonalvezetőül Tálás Péter (2008) tanulmányát⁹ fogjuk használni, amely az al-Kaida fogalmának három, a nemzetközi szakirodalomban is elterjedt szintjét különbözteti meg:

1. A fogalom első szintje alatt értjük a tulajdonképpeni al-Kaidát, amely a nyolcvanas évek elején jött létre Oszama bin Laden vezetésével. Ez a terrorszervezet fő működési területét tekintve az afgán-pakisztáni hegyvidéken koncentrálódik, de – eltérve itt Tálás véleményétől – e cikk szerzői ide sorolják az Arab-félszigeti al-Kaidát (AQAP) és a Kelet-Afrikában működő csoportokat is. Ennek oka, hogy ezek a sejtek közvetlen kapcsolatot ápolnak-ápolnak az afganisztáni bázissal, és az említett területekről számos terrorista személyesen is megjárta az afgán csatateret, harcolva a szovjetek, illetve a szövetségesek ellen.
2. Az al-Kaida másik jelentésrétege azt a franchise-hálózatot fedi, amely elsősorban Észak-Afrikában és az arab világ egyes országaiban épült ki. Ezek a közös ellenségen, ideológián és a módszereken túlmenően csak nagyon áttételes kapcsolatokkal rendelkeznek az „ős al-Kaidával”.
3. A harmadik csoportba tartoznak azok a szervezetek, amelyek az al-Kaida elnevezést csak mint „márkanév” használják, amelyekkel nagyobb médianyilvánosságot, valamint támogatást szeretnének szerezni tevékenységükhöz. Bizonyos értelemben e harmadik csoport megszületése tekinthető bin Laden legnagyobb sikerének, mert míg az „ős al-Kaidára” nehezedő nyomás sokak szerint óriási, és emiatt operatív képességei egyre jobban beszűkülnek,¹⁰ addig a világ számos pontján bukkannak fel újabb és újabb terrorcsoportok, amelyek

felkutatása – mivel nem kapcsolódnak az anyaszervezethez, és emiatt nem használják azokat a csatornákat, amelyeket a különféle titkoszolgálatok már úgy-ahogy megfigyelés alatt tartanak – egyre súlyosabb problémát jelent. Persze azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az ideológiai transzfer önmagában még nem garantálja a sikeres működést, és ezen csoportok operatív lehetőségei a legtöbb esetben nagyon szűkek – vagy egyáltalán nem is léteznek. Mindazonáltal, mivel az „ős al-Kaida” minél több csoportot igyekszik bekapcsolni a dzsihád globális hálózatába, félő, hogy előbb-utóbb ezek a szervezetek is komolyabb technikai és tapasztalati háttérre tehetnek szert.

A fenti csoportok közötti valós határok korántsem egyértelműek és világosak. Tény azonban, hogy az a globális jelenség, amelyet gyűjtőnéven al-Kaidaként jellemezünk, terjed és erősödik. Ez a többszintű terrorhálózat mára sok szempontból „önjáromvá”, a bin laden-i központtól függetlenné vált, így nincs túl nagy jelentősége, hogy az olyan központi személyiségek, mint Ajman al-Zawahiri vagy Mohammed Atef életben vannak-e vagy sem. Atef halála nagy csapást jelentett az „ős al-Kaidára” nézve, de semmiféle hatással sem rendelkezett a külföldön elburjánzó, az al-Kaida ideológiáját követő csoportokra. Mára az al-Kaida olyan laza csoportosulássá nőtte ki magát, amelyet – a számos önálló központ miatt – nem lehet lefejezni, legfeljebb kordában tartani.

Végül a három értelmezési szint kapcsán azt is meg kell említenünk, hogy a „központ” a szellemi támogatás mellett igyekszik biztosítani a tapasztalatok és technikák transzferét is. Mára sok szakértő szerint Jemen legalább olyan jelentős biztonsági kihívássá nőtte ki magát a terrorizmus terén, mint korábban az afganisztáni régió, és több szerző is azt vizionálta, hogy Jemen válhat „Obama Afganisztánjává.”¹¹ A nagy nyomás alatt álló „ős al-Kaida” ugyanis olyan helyekre igyekszik áttenni székhelyét, amelyek sokkal kevésbé esnek a különböző titkosszolgálatok érdeklődési körébe. Hiába vált egyértelművé mára ez a szándék, a folyamatban levő afganisztáni műveletek olyan mértékben kötik le a különféle titkosszolgálatok kapacitásait, hogy jelen pillanatban nincs lehetőség nagyobb erőket átcsoportosítani Jemenbe. Az arányokat jól jellemzi, hogy a CIA-nek tízszer annyi embere szolgál Pakisztánban, mint az arab-félszigeti országban.¹² Ugyanez mondható el Szomáliáról is, amely a szakértők szerint e terjeszkedés következő állomása lesz. Az AQAP – már csak a földrajzi közelség okán is – egyre több támogatást nyújt a szomáli szélsőségeseknek. A hatást jól jellemzi, hogy az al-Shabab soraiban 2007-től megjelentek az öngyilkos merénylők, amely módszer tipikusan az al-Kaida egyik „védjegye”, és korábban elképzelhetetlen lett volna Szomáliában. Bár az al-Kaida műveleti képességei az országban még messze elmaradnak a két fő központ, az afganisztáni-pakisztáni hegyvidék és Jemen mögött, a régiók közti távolság egyre csökken.

Az al-Kaida afrikai hídfői: a Maghreb és Kelet-Afrika

Tanulmányunk korábbi fejezeteiben már szó esett arról, hogy a gyenge állami entitások milyen lehetőségeket biztosítanak a terrorhálózatok afrikai terjedéséhez. Afrika azonban korántsem tekinthető homogén entitásnak: a kontinens államainak lehetőségei és kondíciói meglehetősen eltérőek. Még adott régiókon belül is óriások a különbségek. Tunézia és Líbia erős állami apparátusa – különösen az elmúlt években – szinte teljes mértékben szétzúzta a területén levő terrorszervezetek műveleti képességeit, és minimálisra csökkent annak esélye, hogy a 2002-es dzserbai merénylet megismétlődik. Ugyanakkor Algériában az évtizedes háborúk következtében felálló diffúz állami viszonyok nem teszik lehetővé a terrorcsoportok felszámolását.¹³ A gyenge állam és a terrorizmus összefonódására Kelet-Afrika kínálja a legnyilvánvalóbb példát. Az összeomlott Szomália a terrorizmus egyik legfőbb hídfőállásává vált a kontinensen, míg a szomszédjában fekvő Etiópia – afrikai viszonyokhoz képest – jól működő központi igazgatásával mind-ezidáig sikeresen vetett gátat a terrorcsoportok ténykedésének.

Mindezek következtében nem meglepő, hogy az al-Kaida térnyerése meglehetősen eltérő intenzitással történt meg a kontinensen. Afrikában jelenleg két olyan övezettel számolhatunk, amelyben a terrorhálózat jelentőse erővel van jelen: ez a Maghreb és Kelet-Afrika bizonyos államait foglalja magába.

A két régió több szempontból is rászolgál arra, hogy vizsgálódásunk

Algériai utcakép egy merénylet után.

Forrás: www.historyfiles.co.uk

középpontjában álljon. Egyrészt jól megfigyelhetjük azokat a különféle terjeszkedési stratégiákat – Szomália esetében a konkrét fizikai kapcsolatokat, a Maghrebnél pedig az ideológiai transzfert –, amelyeken keresztül az al-Kaida igyekszik megvetni a lábát a kontinensen. Másrészt mindkét esetben nyilvánvaló, hogy a terrorizmus sokkal mélyebb és régebbi konfliktusok származéka-ként tűnik fel, és jelenleg még nem bír számottevő, önálló hajtóerővel, inkább csak a politikai erőszak más, alternatív formája a polgárháború és a frakcióharcok mellett. Ugyanakkor az is megmutatkozik ezen vizsgálatok során, hogy a gyökerektől függetlenül a terroristacsoportok kezdenek saját életre kelni, és ez előrevetíti, hogy a közeljövőben mellékszereplőkből az eseményeket döntően befolyásoló, irányító faktorokká léphetnek elő. Ez az evolúció még csak az elején tart, és korántsem dől el, hogy a számos opció közül milyen irányba fejlődik tovább a folyamat. Az iszlamisták szándékai azonban nyilvánvalóak, ezért szükséges, hogy a nemzetközi közösség valamiképpen ellensúlyozza ezeket a törekvéseket. A helyzet kétség-

kívül sokat romlott az elmúlt egy-két évben, így a jelenlétre adott válaszreakciók nem késlekedhetnek: a Nyugatnak addig kell megkísérelnie gátat szabni a terrorizmus térnyerésének, amíg ezek a csoportok helyben tarthatóak és nemzeti keretek között megfékezhetőek. Bár mind a maghrebi, mind a kelet-afrikai csoportok rendelkeznek regionális szálakkal, ezek – különösen a műve-

leti képességek terén – még meglehetősen lazák és szórványosak. Ez azonban nem lesz mindig így. Márpedig a kezdeti stádium elszalasztása után gyakorlatilag képtelenség lesz megakadályozni a terrorcsoportok megerősödését. Nem szabad elkövetni azt a hibát, amit Jemen esetében, jelesül, hogy a világ azt hitte, a probléma meg fog maradni helyi szinten, és ezért az elmúlt tíz évben alig történt lépés az al-Kaida helyi szerveinek szétverésére. Mára pedig az AQAP olyan kapcsolati rendszert és háttérbázist épített ki, amely pusztán titkosszolgálati eszközökkel aligha számolható fel.

Az al-Kaida a Maghreb térségben

Az iszlám terrorizmus megerősödése Algériában

Az észak-afrikai terrorizmusnak egyre növekvő szerepe van az al-Kaida franchise-rendszerének sikeres továbbélésében, sőt expanziójában, jóllehet a Maghreb-térség államaiban már jóval az iszlám alapú terrorizmus elterjedése előtt is szisztematikus terrorakciók folytak, akkor még a dekolonizá-

ciót elősegítve. Észak-Afrikában a történelmi hagyományokra erőteljesen építkező, a (radikális) nacionalista szólamokat továbbra is hirdető, sajátos sejt-hálózat alakult ki, amelyek támadásait részben az al-Kaida és az általa hirdett tanok vezérlik, ugyanakkor szinte minden támadás mögött kitapintható a történelmi örökségül kapott, a volt gyarmattartókkal és szövetségeseikkel szemben mutatott nagyfokú ellenségeség, gyűlölet szerepe.

Természetesen nem minden észak-afrikai terrorista-csoport (vagy egyes államok által terrorista-csoportnak tartott szervezet) használja ki az al-Kaida külső támogatását, példának okáért a Nyugat-Szahara önállósodásáért évtizedek óta küzdő Polisario Front sem részese az al-Kaida Afrikában kiépült hálózatának. A nemzeti alapokra építkező, majd az al-Kaida nézetrendszerét is adaptáló maghrebi terrorsejtek közül is kiemelt figyelmet kell fordítanunk a különböző szalafista mozgalmakat tömörítő Al-Kaida az Iszlám Maghreb Földjén nevet viselő csoportra, amely napjainkra az al-Kaida egyik legmegbízhatóbb és legaktívabb leányvállalatává nőtte ki magát Észak-Afrikában. Tanulmányunk jelen fejezete a Maghreb-térség vezető államaként számon tartott és a szalafista mozgalmak egyik bölcsőjeként is szolgáló Algéria példáján keresztül mutatja be a maghrebi terrorizmus háttéréül szolgáló okokat, valamint kiemelt figyelmet fordít az AQMI bemutatására és az általuk 2010. második felében végrehajtott akciókra.

Ugyan az AQMI a Maghreb-régió valamennyi országában hajtott már végre terrorakciókat, tevékenységé-

nek részletesebb vizsgálata előtt mindenképpen érdemes megismernünk a szervezet bázisországának, Algériának a (közel)múltját, amely véleményünk szerint igazolhatja, hogy az AQMI nem csupán az al-Kaida mintegy „*kinyújtott karjává vált*”¹⁴ Észak-Afrikában, hanem támadásai mögött továbbra is megmaradtak a Nyugat-, főként a franciaellenesség motívumai.

Anneli Botha 2008-ban egy tanulmányában azt írta, hogy téves azon általánosan elterjedt nézet, miszerint az algériai terrorizmus az 1992-es választások eltörlése után vált kezelhető problémává,¹⁵ hiszen az 1954–1962 között lezajlott függetlenségi harcok során mindkét részről, az FLN (Front de la Libération Nationale; Nemzeti Felszabadítási Front) és az OAS (Organisation de l'armée Secrète, az algériai franciákat, ún. pied noir-okat tömörítő mozgalom) vonatkozásában is beszélhetünk terrorista cselekményekről. Az algériai háború során szerveződött önvédelmi csoportok (groupes d'autodéfense) a függetlenség elnyerését követően sem felejtették el a háborúban megtanult, főként a gerilla-hadviselés elemeit alkalmazó harcászati módszereket, s ennek fontos szerepe lett az AQMI harcmórájának kialakításában.

A független Algériára a dekolonizációt követően az identitáskeresés volt jellemző, amely a berber örökséghez való visszatalálásban és az iszlám államvallássá emelésében (1976) realizálódott. A fokozatosan egypártrendszerűvé váló országban az olajválságok, kiemelten az 1986-os olajválság – ne feledjük, Algéria OPEC-tagország – fokozták a társadalmi elégedetlenség-

get, amely 1988-ban az ún. kenyérlázadásokhoz vezetett. Mindeközben az iszlám fontosságát hangsúlyozó csoportok megerősödtek, különösen az egyiptomi Muszlim Testvériség Algériába érkező gondolkodói, illetve a Szajjid Kutb-i tanokkal egyiptomi tanulmányaik során megismerkedett értelmiségiek formálták e csoportok eszmerendszerét.¹⁶ Az arab-izraeli háborúk, illetve a palesztin állam kikiáltása (1988) további táplálékot adtak az algériai csoportok nacionalizmusának is, így azok radikális fordulatot, iszlamista forradalmat követeltek. Az algériai szervezetek útkeresésére jellemző, hogy – szunnita hovatartozásuk ellenére – az iráni (síita) iszlám forradalom mintáit kívánták követni az egyre liberálisabbá váló kormányzat megdöntése végett.¹⁷ Ilyen körülmények közepette alakult meg az Iszlám Felszabadítási Front (Islamic Salvation Front, FIS), amelyből az ominózus 1992-es választás után szakadt ki az Iszlám Fegyveres Csoport (Armed Islamic Group, GIA). A GIA neve a „piszkos háború” alatt, 1992 és 1999 között egyet jelentett a terrorral, mivel célpontjaik között rendszeresen szerepelt a civil lakosság. Az AQMI közvetlen elődjének számító Ima és Harc Szalafita Csoport (Salafist Group for Preaching and Combat/Group Salafist pour la Prédication et le Combat; GSPC) a hírhedt GIA-ból vált ki 1998-ban, ám *„tevékenysége az első években nehezen volt elkülöníthető más, Algériában működő radikális fegyveres iszlám csoportok által végrehajtott akcióktól.”*¹⁸ A GSPC 2002-ben került fel az Amerikai Egyesült Államok terroristacsoportokat felsoroló listájára, a köztudatba

pedig akkor robbant be nevük, mikor 2003-ban 32 európai turistát ejtettek foglyul, 6 millió USD váltságdíjat követelve értük.¹⁹

A GSPC és az al-Kaida között a 2000-es évektől egyre szorosabbá váló együttműködés nem újkeletű dolog, ugyanis a GSPC több tagja az afganisztáni tálibok által részesült kiképzésben, Oszama bin Laden pedig pénzügyi támogatást is nyújtott a GSPC mudzsahedjeinek.²⁰ A két szervezet közötti nyílt együttműködés 2003-ban indult meg, ugyanakkor a GSPC-nek az al-Kaida-franchise-ba történő beolvadását hivatalosan csak 2006-ban ismerték el, ebben az évben került ugyanis napvilágra az al-Kaida parancsnokhelyettese, Ayman al-Zawahiri által közzétett videónyilatkozat a két csoport fúziójáról.²¹

Az AQMI céljai és eszközrendszere

Miként illeszkedik bele az AQMI a Tólas Péter által felvázolt al-Kaida hálózatba? Véleményünk szerint az AQMI akciói mögött felfedezhetők ismétlődések, ugyanis a nyugati országok állampolgárai, infrastruktúrái ellen intézett, zömmel Afrikában végrehajtott támadások karakterisztikus jegyei, továbbá a GSPC korábbi vezetőjének, Nabil Szahraui-nak nyilatkozata²² azt erősíti, hogy a csoport a nemzeti jelleget és a függetlenséget, az algériai kormány megdöntését továbbra is prioritásként kezeli, s ezekhez mintegy „járulékosan” kapcsolják hozzá a globális dzsihád és a hitetlenek elleni harc eszméjét. Az AQMI tevékenységi körzeteit megvizsgálva kimondható, hogy a tagok szinte kizárólagosan a tágran értelmezett Maghreb-térségben hajt-

Az AQMI működési területe. Forrás:www.wsws.org

ják végre támadásaikat, s így, közvetett módon kívánnak kárt okozni az egykori gyarmattartó Franciaországnak és nyugati szövetségeseinek; azaz az AQMI nem törekszik terrorakciók végrehajtására például az európai nagyvárosokban, csupán hazai területeken működik.

Az AQMI elsődleges céljai között tehát ott szerepel a „közeli ellenség”, az algériai vezetés megbuktatása és ezzel párhuzamosan egy iszlám teokratikus állam kiépítése, először a Maghrebben, majd világszerte. Ebben az értelemben az AQMI törekvései összhangba hozhatók az al-Kaida célkitűzéseivel. Ugyanakkor ez az ideológia csak kis részben szivárog le az AQMI sejtjeinek mindennapi működésébe, amit mind a mai napig sokkal inkább meghatároznak a már említett gyarmati múlt tapasztalatai, mint a bin laden-i ideológia hatása. Bár az AQMI harcosai a hitetleneket mind a Maghrebből, mind a Közel-Keletről ki akarják űzni,²³ a nyilatkozatok szintjén túl ez irányban a szervezet részéről kevés konkrét lépés történik. Bár a szomszédos államok radikalizálása révén az AQMI a globális dzsihád kiterjesztéséhez is

hozzájárul (Irak 2003-as intervencióját követően például széleskörű toborzó munkát végzett, elsősorban a Száhel-övezetben), ez jelenleg még nem üti meg a globális ingerküszöböt, és korlátozott eredményeket ért el.

A terrorszervezet működési területe főként Algériát, Malit, Mauritániát, Csádot, Nigert, Szenegált és Nigériát foglalja magában, főhadiszállása pedig Észak-Algériában található. Az AQMI négy fő tevékenységi körzetet, ún. *kata'ib*-ot alakított ki, ezek a központi, a déli (száheli), a nyugati és a keleti művelési területek. A Száhelben működő kisebb táborok kapcsán megemlítendő, hogy ma már nem mindegyik tekinthető az AQMI szövetségeseinek; némelyik csoport – ha kezdetben az AQMI-t támogató és attól egyben bizonyos mértékben függő alcsoport volt is – mára többé-kevésbé önállóvá vált. Az AQMI a Száhel-országok közül elsősorban Mali és Mauritánia segítségével, pontosabban az ottani kormányzati-rendvédelmi erők decentralizáltságának köszönhetően jövedelmező szervezett bűnözői hálózatot épített ki, s ez a rendszer mindkét fél – az AQMI és a „fogadó ország” bűnözésből megélő körei – számára megélhetést biztosít. A csempészet és az emberrablás számára kiváló útvonalakat kínálnak ezen országok, ráadásul az itteni terrorsej-

tek némely tuareg törzssel is szövetséget kötöttek, így a helyi támogatás kérdése is megoldódott. A törzsekkel kötött szövetség, illetve az egyes feltételezések szerint a Mokhtar bel Mokhtar vezette szaharai kiképzőtáborok felállítása az AQMI száheli terjeszkedésének egyik sarkalatos eleme, ugyanakkor az AQMI egyre radikálisabbá váló akciói, különösen Edwin Dyer halálesete a terrorisztikus eszközök ilyen mértékű nyílt használata okán már megingatta a tuaregek kezdeti bizalmát. A Maliban meggyilkolt brit újságíró halála kisebb fordulópontot jelentett a tuaregek és az algériai harcosok kapcsolatrendszerében, hiszen a tuaregek aligha kívántak részesei lenni egy effajta, ártatlan civil révén kivitelezett „Nyugat” elleni szimbolikus támadásnak; a berber törzsek inkább a fentebb vázolt kölcsönös „gazdasági együttműködést” és az AQMI-nek nyújtott logisztikai támogatást kívánták csak fenntartani. Időközben egyéb nézetbeli különbségekre is felfigyeltek, például a legtöbb tuareg nem akar egy egységes, Algéria vezette iszlám államban élni, Mali mellett pedig Nigerben sem cél az éppen regnáló politikai vezetés megbuktatása. S jóllehet a Száhélből toborzott mudzsahedek száma fokozatosan nő, az AQMI-n belül ők továbbra is kisebbségben vannak, valamint a tuareg szövetségesekek többsége az AQMI túlzott térnyerése esetén kész annak száheli táborainak felszámolására és a szövetség megszüntetésére. További feltételezések szólnak arról is, hogy az AQMI a nyugat-szaharai Polisario Front bevonásával próbálja Nyugat-Afrika felé kitolni határait, de amint már korábban is említett-

tük, a saharávi harcosok élesen elutasítanak minden, al-Kaidához köthető tant és csoportosulást. Az AQMI nyugat-szaharai terjeszkedését alapvetően meggátolják a kulturális és történelmi különbségek, és ugyanezen érv hangozhat el az (észak-) nigériai transzferrel kapcsolatban is.²⁴ Véleményünk szerint, ha vannak is AQMI-csoportok Nigériában, azok a berber törzsekhez hasonlóan elsősorban a logisztikai támogatásban vesznek részt, nigériai dzsihadisták *tömeges* toborzására aligha kerülhet sor. Mindemellett Nigériában is találunk példát iszlám terrorszervezetre (v.ö. a nagyfokú nyugat-ellenességéről ismert és az iszlám jog, a sária bevezetéséért küzdő észak-nigériai Boko Haram csoportot), ám az egységes iszlám állam kialakítását e szervezet sem tűzte ki céljául (az AQMI eszmerendszerével csupán a nyugat-ellenesség állítható párhuzamba), s tudomásunk szerint a két szervezet között nincs kapcsolat. Az AQMI tehát fő erőit továbbra is a Maghreb országaiból toborozza, s a Száhélből érkező harcosok száma a fokozatos növekedés ellenére egyelőre nem számottevő.

A Hasszan Hattab által alapított és jelenleg Abu Musab Abdul Wadud (másutt: Abdeluadud) által vezetett AQMI támadásairól pontos számadatok nem állnak rendelkezésünkre. Ritka kivétel egy 2008-as amerikai tanulmány, amely 1580 bejegyzett GSPC/AQMI-támadásról szól a 2001 és 2008 közötti időszakban.²⁵ Kimutatható, hogy az elszaporodó támadások egyre több halálos áldozattal járnak,²⁶ s véleményünk szerint az AQMI számára egyre fontosabbá válik a cél-

pontok „minősége” is (egyre gyakrabban ejtenek túszul nyugati sajtóorgánumnak dolgozó újságírókat, hadtudósítókat, növekszik a fontosabb katonai állomások és diplomáciai képviseleteket célba vevő támadások száma). Az alkalmazott eszközök tekintetében leggyakrabban az erőszakos elrablással találkozunk, a túszokért pedig magas váltságdíjat követelnek. Kimutatható, hogy 2008-tól nőtt azoknak az elrablásos eseteknek a száma, amelyeknél gazdasági okok álltak az akció hátterében, így egyre több támadás irányult kereskedelmi vállalatok, multinacionális cégek ellen. Öngyilkos merénylőket 2007-től alkalmaz az AQMI.²⁷ A lakosság támogatását vizsgálva Derzsényi Anita leszögezi, hogy az AQMI – szemben iraki testvéreivel – nem számíthat a civil lakosság együttműködésére – amely a gerilla-hadviselésnek is lényegi eleme –, így többnyire az afgán módszert követve a hegyekben alakítanak ki leszállásokat és onnan szervezik a rajtaütéseket. Ugyanakkor az öngyilkos

merénylők és a távirányítású bombák alkalmazása iraki hatásra terjedt el.²⁸

Kétségtelen, hogy a maghrebi dzsihadisták harcmódora nagymértékben hasonlít az afganisztáni és iraki hadviselésre, ám a hegyeségekből indított szervezett rajtaütések már az algériai háborúban is elterjedt és sikeresen alkalmazott eszközök voltak. Az FLN aktivistái Kelet-Algériában, az Aurés-hegységben, Kabíliában és a Szaharai Atlasz egyes vidékein építették ki fő bázisaikat és onnan támadtak a franciákra.²⁹ A hegyvidéki harcokban alkalmazott taktika tehát eleve ismert volt Algériában, az AQMI központi államában.

Az AQMI legfontosabb akciói

Az al-Kaida maghrebi szárnya 2002-től vált egyre aktívabbá, s a szervezet még ugyanebben az évben felkerült az USA terrorszervezeteket felsoroló feketelistájára. 2002-ben még csak Algériában tevékenykedtek, ekkori legnevezetesebb akciójuk során rajtaütést szerveztek algériai katonák ellen. A tűzharcban

Egy AQMI csoport újabb támadásra készül.

Forrás:
www.sahamedias.net

kilenc katona veszítette életét. 2003 fordulópont a GSPC/AQMI történetében, hiszen ekkor került sor az első európai civilek elrablására a korábban már említett német turisták személyében. A dzsihadisták egy főt kivégeztek, a többi tús egy részét szabadon engedték, illetve 14 főt az algériai hadsereg katonái szabadítottak ki. Az al-Kaidához történő csatlakozás több emblemikus támadást eredményezett, melyeknél jól megfigyelhető a nyugati érdekeltségű kereskedelmi cégek pusztítása. Ilyen, a nyugati jólét elleni szimbolikus támadásként értelmezhető az a 2006 decemberében végrehajtott akció, amely során az amerikai Halliburton olajipari cég leányvállalataként működő Brown&Root-Condor (BRC) cég két buszára bombával támadtak rá Algír közelében. A terroristák későbbi közleményéből kiderül, hogy azért választották célpontul a BRC-t, mivel az az umma (az iszlám közösség) tulajdonában lévő olajmezőket jogtalan elárúsítja, s ezáltal az Egyesült Államok és Franciaország csatlósának tekintik.³⁰ A folytatás nem váratott sokat magára: 2007. április 11-én a véres algíri merényletsorozatok legkevesebb 33 ember halálát követelték a fővárosban, az algíri kormánypalota, az Interpol algíri székháza, valamint a rendőrség különleges erőinek székháza ellen intézett robbantások miatt. Később, 2007 szeptemberében öngyilkos merénylők megkísérelték felrobbantani Abdelaziz Bouteflika algériai elnököt; a sikertelen merénylet során 22 ember meghalt, további 107 megsebesült.³¹

Mindezen felsorolások jelzik, hogy a merényleteket nem pusztán a naci-

onalizmus és a globális dzsihad miatt hajtják végre, hanem azok közvetlenül irányulnak a „*hitszegők és azok mesterei ellen a keresztések között.*”³² Az AQMI érzékenyen reagál az iszlámot bármilyen formában sértő kezdeményezésekre, így például 2009 júniusában Sarkozy elnöknek a burka betiltására vonatkozó közleménye után kijelentették, hogy Franciaország meg fog bűnhődni hitetlensége miatt,³³ 2010 augusztusában pedig mint az ördögről és Allah ellenségéről beszéltek a francia államfőről.³⁴ E mögött azonban fontos látnunk a történelmi előzményeket: Franciaország, mint az egykori gyarmatosító különös veszélynek van kitéve. 2007-ben az AQMI tagjai például négy francia turistát öltek meg Mauritániában, és a fokozott terrorveszély miatt a 2008-as Párizs-Dakar ralit is le kellett mondani.³⁵ 2010 nyarán egy francia segélymunkást, nevezett Michel Germaneou-t végezték ki, spanyol társaikat pedig csak rendkívül magas váltságdíj fejében engedték el augusztus végén.³⁶ Szeptemberben Nigerből öt francia munkást raboltak el, akik Arlit bányaváros egyik vegyi üzemében dolgoztak. Őket, illetve két afrikai származású társukat feltételezhetően Maliban tartják fogva a terroristák, váltságdíjról mindeközéig nem érkezett üzenet,³⁷ ám a francia védelmi erők Nicolas Sarkozy elnök sajtószóvivője szerint a nigeri hatóságokkal együttműködve nagy erővel nyomoznak az emberrablók után, a francia légi felderítés pedig Níger fővárosából, Niamey-ből kiindulva már többször hajtott végre felderítő akciókat. A mudzsahedek később felszólították a franciákat, hogy mindaddig nem engedik szabadon a túszo-

kat, amíg a francia csapatok nem vonulnak ki Afganisztánból. Az AQMI mellett más maghrebi terrorcsoportok is nyílt szándékukat fejezték ki Franciaország megbüntetésére. Amikor októberben az AQMI-mel szövetséges Ansaoru Allah (jelentése: Isten Támogatói) terrorszervezet vezetőjét, El Khadim Ould Semane-t halálra ítélte a mauritániai bíróság, Semane a tárgyaláson arra figyelmeztetett, hogy „sötét éjszakák várnak Franciaországra”.³⁸ A fenyegetések súlyosságát jelzi, hogy François Fillon miniszterelnök 2010 nyarán kijelentette: „Franciaország háborúban áll az al-Kaidával”.³⁹

Az AQMI-től való félelem egyre fokozottabban érvényesül Európaszerte és sokszor vezet megelőző védelmi intézkedésekhez. 2010 szeptemberében például XVI. Benedek pápa londoni látogatása során hat algériai férfit tartóztatott le a rendőrség. A Westminsterben vendégmunkásként dolgozó férfiak a hírszerzés információi szerint terrorcselekmény végrehajtására készültek a pápa ellen. A belső elhárítás utasítására a Scotland Yard emberei fogták el az éppen munkába készülő észak-afrikaiakat, akiknek letartóztatása után is a fokozott fenyegetettségi szint maradt érvényben Nagy-Britannia szerte. A pápa nem szakította meg utazását, illetve később a vádlottakat is szabadon engedték. Nagy-Britanniának szintén rossz élményei vannak a maghrebi terrorizmussal kapcsolatban: egy brit újságíró, Edwin Dyer-t 2009 nyarán Maliban ejtették foglyul és ölték meg AQMI-fegyveresek.⁴⁰

Az AQMI 2010-ben szinte heti rendszerességgel hallatott magáról. Leg-

utóbb novemberben hajtottak végre bombatámadást egy kanadai cég székháza ellen a fővárostól, Algírtól közel 100 km-re fekvő Tizi Ouzu régióban. Lehetetlen vállalkozás valamilyeni merénylet felsorolása, az viszont megállapítható, hogy az Al-Kaida a Maghrebben egyértelműen sikeres leányvállalattá nőtte ki magát. Ugyanakkor a merényletek listáját szem előtt tartva megállapíthatjuk, hogy a szervezet még nem képes túllépni a regionális kereteken, és messze állnak attól, hogy a jemeni vagy afganisztáni csoportok műveleti képességeivel rendelkezzenek. Bár az AQMI vezetője 2008. július 1-jén a New York Times-nak adott nyilatkozatában kifejtette, hogy csapataik bárhol, bármikor készek a támadásra, s nem riadnak vissza akár az USA megtámadásától sem,⁴¹ be kell látnunk, hogy a maghrebi terrorizmus legfeljebb Európát fenyegeti. A korábban vázolt bukott államiség problematikája, a térség földrajzi adottságai (Szahara nyújtotta előnyök, tengeri szállítás kivitelezhetősége), a Száhel-övezetből való toborzás lehetősége, illetve a történelmileg kialakult sztereotípiák élénk hatása nagyban megkönnyíti az al-Kaida maghrebi terjeszkedését. Európa és az Európai Unió nem engedheti meg, hogy ne fordítson figyelmet ezekre a tényekre, akár kellő védelmi intézkedések szavatolásával, akár a prevenció eszközéül szolgálni tudó, igaz sokat bírált mediterrán együttműködés keretében.

Kelet-Afrika és a terrorizmus

A terrorizmus Kelet-Afrikában – a kutatás keretei

Ahhoz, hogy kellően megérthessük napjaink kelet-afrikai terrorizmusának jellegét, a következő kérdésekre kell választ találnunk:

1. Milyen hatások alapján jelentek meg a radikális iszlám tanok a régióban;
2. Milyen múltra tekintenek vissza az ezeket képviselő szélsőséges csoportok;
3. Terrorszervezetnek tekinthető-e az al-Shabab;
4. A terrorizmus – azon belül is az al-Kaida – miként van ténylegesen jelen a térségben.

Az első kérdés esetében látni fogjuk, hogy a szélsőséges iszlám tanok elsősorban Észak-Afrikából, valamint az Öböl-államokból és Afganisztánból szivárogtak be a térségbe. Ezt követően megvizsgáljuk a kilencvenes évek terrortámadásait, valamint a radikálisok legerősebb bázisát, Szomáliát. Ennek során bebizonyosodni látszik, hogy nincs szoros kapcsolat a kenyai és tanzániai támadások és a formálódó szomáli iszlamista szervezetek között: míg előbbieket egyértelműen a globális dzsiháddal harcosainak tekinthetjük, utóbbiak elsősorban a szomáliai keretek között gondolkodnak és tevékenykednek. A harmadik kérdésre keresve a választ éppen ezért azt fogjuk látni, hogy a legerősebb szomáli csoport, az al-Shabab nem tekinthető klasszikus terrorszervezetnek, sokkal közelebb áll egy Talibán-jellegű gerillahadsereghez. Végül pedig alaposan szemügyre vesszük azokat a valóban egyre tevéke-

nyebb csoportokat, amelyek, bár kapcsolatban állnak az al-Shababbal és a többi szélsőséges csoporttal, sőt valószínűleg az al-Kaidával is, egyre önállóan tevékenykednek a régióban, és a bin Ladeni központ hatása érződik mind módszereiken, mind célkitűzéseiken. Ezek alapján azt állítjuk, hogy ők azok a csoportok, akikre valóban terrorszervezetként tekinthetünk, és akik a 2010. júliusi kampalmai merénylettel bizonyították, hogy többé nem megkerülhető tényezők a biztonságpolitikában.

„bebizonyosodni látszik, hogy nincs szoros kapcsolat a kenyai és tanzániai támadások és a formálódó szomáli iszlamista szervezetek között: míg előbbieket egyértelműen a globális dzsiháddal harcosainak tekinthetjük, utóbbiak elsősorban a szomáliai keretek között gondolkodnak és tevékenykednek”

A terrorizmus Kelet-Afrikában – eszmei gyökerek

A bevezető fejezetekben ismertetett objektív tényezőkön túl – működésképtelen állam, szociális problémák, több százezer menekült, klánok és etnikumok közötti feszültségek – az iszlamista terroristák kétféle eszmei háttérből táplálkozhattak Afrika Szarvában: az egyik az egyiptomi gyökerű – már, amint láttuk, az AQMI születésénél is bábáskodó – Muszlim Testvériség, a másik pedig a bin Ladeni al-Kaida felől érkezett a régióba.

A hetvenes, illetve nyolcvanas években mind több szomáli fordult meg a kairói és más közel-keleti egyetemeken. Azt látták, országuk képtelen kitörni a klánok közötti harcok évszázados ördögi köréből, a szocialista, majd kapitalista nyugati ideológiák átvételére tett kísérletekbe pedig bele is rokkant. A sária alapjain álló iszlám állam megoldást kínált mind az ideológiai kiütkezésére, mind a klánok közötti feszültségek enyhítésére azáltal, hogy egy ezektől teljesen különböző rendszert kínált a társadalom tagjainak. E két probléma megszüntetése pedig esélyt adott volna a gazdasági reformok problémamentes végrehajtására.⁴²

Siad Barre rezsime (1969–1991) alatt több szélsőséges, sőt kifejezetten dzsihadista szervezet is létrejött, ezek közül azonban csak a Hassan Turki és Hassan Dahir Aweys alapította Al-Itihad Al-Islamiya (AIAI – Iszlám Egység) képviselt valódi erőt. A szervezet fő célja egy iszlamista állam létrehozása

volt, de az alapvetően mérsékelt lakosság körében a szervezet nem rendelkezett kellő támogatottsággal, ráadásul a klánalapú szomáli társadalom bizalmatlanul viszonyult az új ideológiához. Az AIAI a központoktól távol, Luuq városában épített ki egy kisebb központot, ahol a sária olykor kegyetlen alkalmazásával viszonylagos nyugalmat sikerült vinniük a kilencvenes évek kaotikus szomáliai viszonyai közé. 1996-ban azonban Addisz Abebában merényletet kíséreltek meg Abdul Majid Husszein etióp közlekedésügyi és kommunikációs miniszter ellen,⁴³ és az információk szerint az AIAI állt a támadás háttérében. Az etióp haderő átlépte a határt, és rövid úton felszámolta az AIAI bázisait.

A kudarc ellenére a luuqi tapasztalat fontos mérföldkövet jelentett a szomáli radikálisok történetében. Az itt szerzett tapasztalatokat leszűrve az iszlamisták már nem különültek úgy el a társadalomtól, mint korábban,

és abba beépülve, a befolyásos pozíciókat (oktatás, egészségügy, igazságszolgáltatás) megszerezve igyekeztek minél erősebb hatást kifejteni a lakosság körében. Tevékenységük egybeesett a szomáli klánok napi igényeivel a rend és a kiszámíthatóság iránt, így 2000-re a különféle alulról jövő kezdeményezésekből megszületett az Iszlám

Mogadishu egy öngyilkos merénylet után. Forrás: www.wargeys.com

Bíróságok Uniója, melyben alapvetően a mérsékelt iszlamisták képviselői voltak többségben.⁴⁴

A 2001. szeptember 11-e utáni feszült nemzetközi légkörben azonban a Nyugat gyanakodva tekintett minden iszlamista szerveződésre, ráadásul Szomália esetében ez nem volt teljesen alaptalan. Az alapvetően nacionalista helyi szélsőségesek mellett ugyanis, akik Szomália határain csak alig vagy egyáltalán nem tekintettek túl, hamarosan megjelentek – sőt egyesek szerint már a kilencvenes évek elejétől jelen voltak⁴⁵ – a globális dzsihádnak ernyője alatt működő csoportok is. Ezek különféle szintű kapcsolatot tartottak fenn a bin Laden által kiépített afganisztáni bázissal, és több esetben is annak meghosszabbított karjaként működtek.

A dzsihádnak és a Nyugat-ellenességnek kelet-afrikai térnyerésében döntő szerepe volt az afganisztáni szovjet intervenciónak. Az ázsiai országban az iszlamisták – a történelem iróniájaként jelentős CIA támogatással – dzsihádot,⁴⁶ szent háborút hirdettek a megszállók ellen. A szovjetek 1989-ben kivonultak Afganisztánból, a mudzsahedek azonban a Nyugat-ellenes retorikától átítatva új célpontot kerestek. A dzsihádnak számára mindegy volt, hogy a kommunista Szovjetunió vagy a kapitalista-demokrata USA az ellenfél – mivel egyik sem volt „igazhitű” ország, a célpontváltás nem okozott jelentősebb problémát.⁴⁷

Az afganisztáni háború az egész muszlim világot megmozgatta, ezért számos országból érkeztek önkéntesek – így Szomáliából is, egyes adatok szerint hozzávetőlegesen 200 fő.⁴⁸ Bár az AIAI vezetőinek többsége nem járt a közel-

keleti országban, számos alacsonyabb beosztású parancsnok és harcos, mint az ICU fegyveres csoportjait létrehozó Sheikh Yusuf Mohamed Sayyid vagy a kiképzésért felelős Adan Hashi Ayro komoly tapasztalatokat szerzett a szovjetek elleni gerillaháborúban.⁴⁹ De ami a fizikai jelenlétnél is fontosabb, a hazatérők magukkal hozták a dzsihadista ideológiát, ami némely esetben – a korábban már ismertetett egyiptomi előzmények után – termékeny talajra hullott az otthon maradtak körében is. Mindez azt eredményezte, hogy olykor összefonódva a nemzeti irányzattal, máskor attól teljesen elkülönülve Kelet-Afrikában kezdett kiépülni egy olyan laza hálózat, amely belekapcsolódva a bin Laden által létrehozott struktúrába, a regionális kereteken túllépve a globális dzsihádnak ideológiáját hirdette.

A kilencvenes évek Szomáliájában azonban több okból sem kedvezett ezeknek a törekvéseknek. Először is az egymással hadakozó hadurak jól érzékelték az iszlamisták jelentette veszélyt, így az ország nem jelentett biztos háttérországot a terrorcselekményekhez. Szomália területén alig maradtak külföldiek, így bármilyen idegen nemzetből való mudzsahed megjelenése komoly feltűnést keltett volna. Ráadásul az ENSZ erők távozása után nem maradt olyan számottevő nyugati célpont sem, amely ellen nagyszabású, egy globális terrorszervezethez „méltó” akciót lehetett volna elkövetni. Az al-Kaida szomáliai térnyerését az is hátráltatta, hogy nem sikerült mérvadó támogatásra lelnie sem a lakosság, sem a politikai vezetés körében. Ezért az al-Kaida nemzetközi hírnevét egy olyan ország területén

végrehajtott támadással alapozta meg, amelyek sokkal kedvezőbb működési feltételeket kínált a szervezetnek: ez az ország Kenya – és kisebb részben Tanzánia – lett.

A kenyai és a tanzániai támadások 1998–2003

Kenya több szempontból is megoldást jelentett a fenti problémákra: jelentős számú nyugati turista kereste fel, és a világ szinte valamennyi fontos országa – így az USA is – működtetett itt nagykövetséget. Ugyanakkor az állam gyenge mivolta, az ellenőrizetlen szomáli-kenyai határszakasz, a több százézes szomáli népesség, a menekültek, a nagyvárosok dzsungelszerű gettói, az infrastruktúra viszonylagos fejlettsége mind-mind olyan tényezőknek bizonyultak, amelyek nagyban hozzájárultak ahhoz a terrorhullámhoz, amely 1998 és 2003 között végigsöpört az országon. Ennek állomásai a következők voltak:

1. 1998. augusztus 7-én délelőtt 10:00 órakor Nairobiban öngyilkos merénylők 750 kilogrammnyi autóba rejtett robbanóanyagot hoztak működésbe az amerikai nagykövetség bejáratánál. 213 ember – 90%-ban kenyaiak – vesztette életét és több mint 4 000-en sebesültek meg.
2. Ezzel egy időben a tanzániai Dar es Salaamban levő USA-nagykövetség ellen is pokolgépes támadást hajtottak végre. A 11 halálos áldozat mind helyi lakos volt.
3. 2002. november 28-án a főleg izraeliek által látogatott mombasai Paradise Hotel ellen hajtottak végre öngyilkos támadást. A 200 kg robba-

nószerral megrakott Land Rover behajtott az épületbe, a detonáció 13 helyi és 3 izraeli állampolgárt ölt meg.

4. Ezzel egy időben a mombasai repülőtér kerítésén túlról két darab Strella SA-7-es vállról indítható föld-levegő rakétát lőttek ki az Arkia légitársaság repülőgépre, amelynek fedélzetén 261 utas – szintén túlnyomóan izraeli állampolgárok – és 10 főnyi személyzet tartózkodott. A rakéták – mivel a célkövető rendszerüknek lejárt a szavatossága – elvétették a célpontot.
5. 2003 júniusában fenyegetés érkezett az USA kenyai nagykövetségére, hogy a WTC elleni támadáshoz hasonlóan repülőgépet fognak behajtatni az épületbe. Ezzel párhuzamosan az amerikai titkosszolgálatok a kenyai hatóságokkal kooperálva felszámoltak egy sejtet, amely az 1998-as támadás mintájára gépkocsival akart behajtatni a nagykövetség épületébe. Az Egyesült Államok erre reagálva ideiglenesen bezárta külképviseletét.⁵⁰

A kelet-afrikai támadások fontos mérföldkövet jelentettek az al-Kaida történetében. A nairobi amerikai nagykövetség elleni támadás volt az az akció, amely nemzetközi hírnevet hozott a szervezetnek, ugyanakkor a terroristák felbecsülhetetlen tapasztalatokat szereztek a műveletek során: az előkerült dokumentumokból kiderült, hogy a szélsőségesek már 1993-ban készítették fényképeket a nagykövetségekről, vagyis öt éven keresztül tervezték az akciót.⁵¹ Mindezek a tapasztalatok, az idegen országokban való bázisépí-

tés, a helyi társadalomba való beépülés nagyban elősegítették a 2001. szeptemberi támadássorozat megtervezését és kivitelezését. Ugyanakkor Kelet-Afrika vonatkozásában pozitív változásokkal is jártak: az Egyesült Államok – érzékelve az állampolgáiraire leselkedő veszélyt – jelentős támogatást nyújtott a kenyai hatóságok terrorellenes tevékenységéhez, és komoly kapacitásokat épített ki a régióban. Ez teszi lehetővé napjainkban is, hogy a CIA és a különféle különleges egységek – a dzsibuti bázissal karöltve – megfigyeljék és szükség esetén különleges műveletekkel gyengítsék a szomáli szélsőségeket, és pontosabb képpel rendelkezzenek a régió terrorfenyegetettségéről. Ugyanakkor azt is sikerült elérniük, hogy a terrorsejtek tevékenysége jelentősen visszaesett Kenyában és Tanzániában, vagyis e két ország esetében az USA nem csupán gátat vetett a terroristák további térnyerésének, de nagyrészt fel is számolta korábban meglévő kapacitásaikat.

Az iszlám radikálisok megerősödése Szomáliában

Milyen szerepe volt Szomáliának a kelet-afrikai terrorakciókban? 1998-ban az ország még csak mint tranzitút-vonal és háttérbázis szerepelt, illetve a támadás szellemi atyja, Fazul Abdullah Mohamed – aki jó kapcsolatot ápolott néhány egykori AIAI taggal – ide menekült a felelősségre vonás elől. A 2003-as merényletkísérletkor azonban már egyértelmű bizonyítékok kerültek elő – és ez volt az első eset –, hogy szomáliai személyek, illetve kenyai szomáli menekültek is részt vettek az al-Kaida irányítású akció előkészítésében.⁵²

A szomáliai terrorizmus előretörésében döntő szerepe volt az Iszlám Bíróságokon belüli fordulatnak, amely végül 2006-ban a radikálisok kérészetű uralmához vezetett. Az ezredforduló után az ICU-n belül egyre nagyobb szerepre tettek szert a szélsőségesek. Ezt a folyamatot elsősorban az tette lehetővé, hogy az ICU fegyveres milíciáinak – köztük a mára hírhedtté vált al-Shababnak (jelentése: ifjúság) – az irányítása nagyon hamar a szélsőséges iszlamisták – sőt sok esetben a dzsihadisták – ellenőrzése alá került. Ez a fegyveres hatalom azt is lehetővé tette, hogy idővel az ICU legfőbb vezetését is a radikálisok – személy szerint Daweys – ragadják a kezükbe.

2006-ra az al-Shabab és a többi milícia szinte az egész országot az uralma alá hajtotta. Az Átmeneti Szövetségi Kormány (TFG) képtelen volt felvenni velük a küzdelmet, és Szomália valószínűleg ekkor került a legközelebb ahhoz, hogy egy iszlamista berendezkedésű állam váljon belőle. Az Egyesült Államok és a környező hatalmak azonban nem nézték jó szemmel az eseményeket, és miután a hadurak bevonásával az USA pénzén összetákoltt szövetség vereséget szenvedett a szélsőségektől, Etiópia – valószínűleg amerikai támogatással – katonai erővel avatkozott be az országban. Az ICU nyíltan nem vehette fel sikerrel a harcot a reguláris erővel, ezért gerillaháborúba kezdett, ami mérhetetlen szenvedéssel és pusztítással járt, különösen a civil lakosság körében. Bár a TFG visszatérhetett Mogadishuba, hatalma csak a város egy részére terjedt ki. 2007-ben az Afrikai Unió AMISOM néven egy missziót küldött Szomáliába,

Az al-Shabab harcosai. Forrás: www.waryatv.com

hogy stabilizálja a biztonsági helyzetet, az afrikai békefenntartók azonban csak minimális eredményeket értek el. 2009 januárjára az etiópok is megelégték a költséges és kilátástalan gerillaháborút, és – erős ellenőrzést hagyva a határ mentén, olykor magában Szomáliában – kivonultak az országból. Az iszlám szélsőségesek megfékezésére csupán a nemzetközi közösség által anyagilag támogatott AMISOM és a TFG meglehetősen korlátozott erői maradtak az országban.

A szomáli szélsőséges csoportok jellege – lázadók vagy terroristák?

A szomáliai radikálisok csoportjai nem tekinthetők a klasszikus értelemben vett terroristáknak. Az előző fejezetben láthattuk, hogy a bin ladeni hatás mellett nagyon erős a nemzeti elemek – mélyebben megvizsgálva pedig a klánhovatartozás – szerepe mindennapi tevékenységükben. A radikálisok

többsége – algériai társaikhoz hasonlóan – egy iszlamista Szomáliát akar, és kevésbé érdeklik a régiójukon kívüli események. Bár – különösen az etiópok elleni küzdelem idején – gyakran éltek különféle terrorisztikus eszközök alkalmazásával (az egyértelműen az al-Kaida védjegyének tekinthető öngyilkos merényletek 2007-ben jelentek meg először az országban)⁵³, sőt előszeretettel alkalmazták élő pajzsként a lakosságot, ami már az 1993. októberi mogadishui csatában is előfordult, az al-Shabab jelenleg még mind struktúrájában, mind módszereiben, mind célkitűzéseiben közelebb áll egy gerilla-, mint egy terrorszervezethez – vagyis az al-Shabab és a hasonló iszlamista csoportok, mint például a Hezb al-Islam sokkal inkább hasonlítanak a Talibánhoz, mint az al-Kaidához. Célpontjaik között elsősorban a TFG és az AU fegyveresei szerepelnek, a civilek a legtöbb esetben – még ha nagy szám-

ban is – csak mintegy „járulékos veszteségként” esnek áldozatul a támadásai-
knak. Szomáliában jelenleg polgárhá-
ború zajlik, melynek célja a központi
hatalom megszerzése. Az iszlamisták
vissza akarják szerezni 2006-os pozíciói-
kat, a TFG pedig meg szeretné szilár-
dítani hatalmát az ország felett. Törek-
véseihez mindkét fél külső támogatók
után nézett: a TFG mögött ott áll csak-
nem a teljes nemzetközi közösség, élén
az ENSZ-szel, az AU-val és az EU-val,
míg az iszlamisták a világ különféle
pontjairól részesülnek anyagi⁵⁴ és fizi-
kai⁵⁵ támogatásban. És bár szinte biztos,
hogy az al-Shabab rendelkezik al-Kaida
kapcsolatokkal, illetve a terrorszerve-
zet segíti afrikai eszmetársait az ide-
gen dzsihadisták Szomáliába juttatásá-
ban (akiknek a létszáma nem túl jelen-
tős, a szakértők szerint nagyjából 200
fő körül mozoghat)⁵⁶, ez még nem vál-
toztatja meg alapvetően az al-Shabab
jellegét. Éppen ezért veszélyes leegy-
szerűsítés az al-Shababot pusztán vagy
elsősorban terrorszervezetként defini-
álni: bár a szomáli szélsőségesek két-
ségkívül élnek terrorisztikus eszközök-
kel, illetve több esetben is terrorszerve-
zetként viselkednek és cselekednek, az
al-Shabab fő célja az AU és a TFG erői-
nek megtörése, ennek során pedig sokkal
inkább magukon viselik egy gerillacso-
port, mint egy terrorszervezet ismérveit.
Célpontjaik többsége fegyveres személy,
és a szomáli polgárháború civil áldozata-
inak (2007 óta a becslések szerint 21 000
fő)⁵⁷ jelentős hányada – egyes források
szerint 80 %-a⁵⁸ – a kormányerők, az
etióp hadsereg vagy az AU békefenntar-
tóinak pontatlan tüzetől származott.

Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy
az al-Shabab számos más szervezet-
től – mint az AQMI – eltérően nem tett
olyan nyilatkozatokat, amely szerint
integrálódni szeretne az al-Kaida struk-
túrájába, sőt a bin Ladentől a számukra
érkezett hangüzeneteket is meglehető-
s tartózkodással fogadták.⁵⁹ A szomáli
iszlamisták – legalábbis a külvilág felé –
mindenképp igyekeznek fenntartani
azt a látszatot, hogy alapvetően nem
egy a Nyugat-ellenes kereszties hábo-
rút viselnek, hanem hazájukat akarják
„felszabadítani” a külső hatalmak által
támogatott bábkormány uralma alól.
Az al-Shabab szömvivőket tart fenn és
napi kapcsolatban áll a külföldi sajtó
munkatársaival: ez az al-Kaida eseté-
ben elképzelhetetlen lenne.

A helyzet azonban az elmúlt idő-
szakban kétségtelenül sokat romlott.
Úgy tűnik, hogy az al-Shababon belül
létrejött egy olyan csoport, amely – ha
kell, szembemelve a szervezet fő irány-
vonalával – valódi terrorszervezetként
és az al-Kaida meghosszabbított karja-
ként működhet a régióban.

A terrorizmus új útjai Afrika Szarvá- nál – a regionális szint megjelenése

Szomália diffúz viszonyai között lehe-
tetlen egyértelműen megmondani, hogy
tulajdonképpen milyen trendeknek is
lehetünk a tanúi, ugyanis az egymásnak
gyakran tökéletesen ellentmondó infor-
mációk dzsungelében kell megtalálnunk
a helyes ösvényt. Éppen ezért ennek a
fejezetnek az állításai könnyen megké-
rdőjelezhetőek, és nézzék el nekünk, ha
kijelentései már akár a megjelenés pillan-
tában is elavulttá váltak.

Az etióp hadsereggel vívott harca alapján többen azt várták, hogy az al-Shabab a megszállók távozása után hamarosan átveszi az egész ország feletti ellenőrzést, és Szomália menthetetlenül egy második Afganisztánná változik. Ez a hozzáállás olyan mélyen ivódott be a köztudatba, hogy még ma is számos olyan tudósítással találkozhatunk, amely az al-Shababot mint az ország szinte korlátlan urát mutatja be. A mi szempontunkból ez azért is különösen fontos, mert ha ez valóban így van, akkor az al-Shabab számára adott a lehetőség, hogy szűkebb hazája keretein túltekintve bekapcsolódhasson a globális dzsihádba.

„az iszlám terroristák kelet-afrikai csoportjai hét év elteltével ismét képessé váltak sikeres támadások kivitelezésére a régióban”

E tanulmány szerzőinek azonban az a véleménye, hogy az al-Shabab messze nem rendelkezik akkor hatalommal Szomáliában, mint ahogy azt hiszik, ugyanakkor – mint azt az előzőekben is láttuk – a szervezet hozzáállása sem egyértelmű azzal kapcsolatban, hogy milyen célokat is kell követniük külpolitikai téren. Bár kétségkívül létrejött egy olyan mag az al-Shababon belül, amely azonosul bin Laden és az al-Kaida célkitűzéseivel, korántsem biztos, hogy ez a frakció képes átvenni a szervezet vezetését.

Ami az al-Shabab erejét illeti, az elmúlt két év történései nem igazolták az aggodalmakat. Ígéreteivel ellen-

tétben a szervezet képtelen volt megtörni a TFG hatalmát és kiszorítani az AMISOM békefenntartóit az országból, még akkor is, ha ezek töredékét képezik a nehézfegyverekkel jól ellátott, 2009-ben kivonuló etióp haderőnek. E mögött nyilvánvalóan az áll, hogy Szomáliában a becslések szerint tucatnyi kisebb-nagyobb iszlamista csoport működik, és a közös ellenség távoztával az együttműködésüket összetartó kohéziós erő megszűnt. A második legerősebb fegyveres szervezet, a Hezb al-Islam és az al-Shabab között már 2009 őszén kitört a fegyveres harc,⁶⁰ és bár a legutóbbi hírek a két szervezet közötti békekötésről és egy együttműködési megállapodásról szólnak,⁶¹ kérdéses, hogy a gyakorlatban ez hogyan fog működni.

Úgy tűnik ugyanakkor, hogy az al-Shababon belül is megjelentek a törésvonalak: A külföldi dzsihadista harcosokat befogadó, ideológiájukat és módszereiket átvevő Sheik Abu Zubay vezette szárny ellentétbe került a Sheik Mukhtan Robow vezette csoporttal, akik veszélyesnek tartják a társadalomtól való elszakadást és a túlzott terrort.⁶²A konfliktus mögött ráadásul a felszínen megmutakozó ideológiai és gyakorlati szempontokon túlmutató mélyebb ellentétek is feszülnek: Zubay a Hawiye, míg Robow a Rahanweyn klánhoz tartozik. Robowtól saját klánja vezetői állítólag számon kérték, miért van az, hogy bár ők hozzák a legtöbb áldozatot az al-Shababért, mégis az északiak és a külföldiek – Zubay csoportja – szava bír nagyobb erővel a szervezetben.

Bárhogyan álljon is a dolog a csoporton belül, az valószínűnek látszik, hogy

a szélsőségesek egyes sejtjei – valószínűleg a külföldiek és talán az al-Kaida aktív közreműködésével – cselekvésre szánták el magukat, ami a 2010. július 12-i támadáshoz vezetett. A futballvilágbajnokság döntője alatt két helyszínen végrehajtott öngyilkos merényletek 76 emberrel végeztek és több száz sebesültet eredményeztek.⁶³ Bár az al-Shabab magára vállalta a támadást, és az AMISOM-ban szolgáló ugandai békefenntartók somáli jelenlétével indokolta az akciót, az al-Shababbal kapcsolatos fentebbi információkat figyelembe véve valószínűnek tűnik a számunkra, hogy egyes, az al-Kaida és a külföldiek befolyása alá került frakciók vagy helyi csoportok, semmint a szervezet legfőbb vezetése tervezte ki és hajtotta végre a támadást.

Bár a fentebbi állítás csak feltételezés, egy dolgot tényként szűrhetünk le a történekből: az iszlám terroristák kelet-afrikai csoportjai hét év elteltével ismét képessé váltak sikeres támadások kivitelezésére a régióban: ezt bizonyította a december 20-i nairobi bombamerénylet is, amelyben két ember vesztette életét.⁶⁴ A támadást egy busz ellen hajtották végre, ami ugandai állampolgárokat szállított volna haza, és az akciót a somáli szélsőségesek újabb figyelmeztetésnek szánták az AMISOM gerincét adó Ugandának. Úgy tűnik tehát, hogy a 2003-ra kialakult terrorellenes védőháló mára sokat veszítette erejéből, és a kelet-afrikai terroristasejtek ismét súlyos csapások végrehajtására képesek. Ráadásul – ellentétben AQMI-es társaikkal – ezek a csoportok következetesen túllépnek a nemzeti kereteken, és az „ős al-Kaidával” fenntartott kap-

csolataik révén már valóban egy szervezett, globális dzsihád szereplőinek tekinthetők. Igaz, ezek az „élharcosok” még messze nem rendelkeznek olyan háttérrel, mint jemeni vagy afganisztáni társaik, és időre lesz szükségük, hogy a régió túlmutató akciókat is végrehajthassanak. A júliusi merénylet volumenét, illetve az afrikai hírszerzés nehézségeit figyelembe véve azonban – ha csak nem sikerül valamilyen radikális gyógyírt találni a problémára – valószínűleg csak idő kérdése lesz, hogy ezek a csoportok mikor juttatják fel embereiket és bombáikat egy Afrikán kívülre irányuló repülőgépfedélzetére.

Összegzés

Afrika napjainkban még messze van attól, hogy a globális terrorizmus és ezen belül is az al-Kaida új központjaként funkcionáljon. Az elmúlt évek eseményei azonban bebizonyították, hogy a terrorizmus igenis valós probléma a kontinensen, amivel számolni kell. A maghrebi csoportok Európához való földrajzi közelségük, a kelet-afrikai sejtek pedig részben az „ős al-Kaidának” és a külföldi dzsihadistáknak köszönhető egyre nyilvánvalóbb profizmusuk, szervezettségük és műveleti képességeik miatt adnak okot az aggodalomra. Annál is inkább, mert mindkét esetben bebizonyosodott, hogy mégcsak széles társadalmi támogatottság sem szükséges ahhoz, hogy ezek a szervezetek sikerrel tevékenykedhessenek: a terroristámadások kapcsán a közvélemény ingerküszöbe nagyon alacsony, és egy néhány halálos áldozattal járó támadás – melynek kivitelezése egyre egyszerűbb – már kellő hírértékkel rendelke-

zik ahhoz, hogy milliókban csökkentse a biztonságérzetet és elhintse a rette-gés magvait. Éppen ezért az AQMI és a kelet-afrikai csoportok kapcsán nem az a fő kérdés, hogy képesek lesznek-e a közeljövőben egy new yorki vagy mad-ridi támadáshoz hasonló csapás kivi-telezésére (valószínűleg nem), hanem hogy kisebb merényletekkel fenn tud-ják-e tartani azt a hisztériát, ami 2001. szeptember 11. után átjárta a világot.

Sajnos azt is látnunk kell, hogy a pre-vencióval már elkéstünk: a Nyugat cser-benhagyta ezeknek a régióknak a lakos-ságát, vagy úgy, hogy korrupt diktáto-rokkal kötött egyezséget a fejük fölött, vagy úgy, hogy hagyta szétesni állama-ikat. A jelenlegi észak-afrikai esemé-nyek azt mutatják, hogy a helyi lakos-ság – megelégedve az eddigi viszonyokat – a maga kezébe szeretné venni a dolgok irányítását, és kiszámíthatatlan, hogy ezek a folyamatok hová fognak vezetni. Bár a mostani események kirobantásá-ban a terroriszervezetek nem játszottak szerepet, az eddig stabilnak tűnő állam-alakulatok meggyengülése hosszú távon a radikálisok megerősödésével járhat. Éppen ezért ezeknek a szervezeteknek nem kell attól tartaniuk, hogy utánpót-lás nélkül maradnak, és az ideológiai bevésődést olyan nyilvánvaló – ha egy-sikúan is kezelt – tények erősítik, ame-lyekkel nehéz vitatkozni. Mi európaiak ezért – a titkosszolgálatok megfeszített munkája mellett – csak annyit tehetünk, hogy szembenézünk e fenyegetésekkel, és az emocionális válasz helyett meg-próbálunk a realitások szem előtt tartá-sával közelíteni a problémához, és fel-készülni az esetleges újabb akciókra.

Jegyzetek

- 1 Ld. többek között a Commission for Africa legutóbbi jelentését *Still Our Common Interest* címmel (<http://www.commissionforafrica.info/wp-content/uploads/2010/09/cfa-report-2010-full-version.pdf>), továbbá Tarrósy István (2007): Biztonsági kihívások Afrikában című tanulmányát In: Balogh Béla (szerk.) *A XXI. század kihívásai: Az integrációs szervezetek jelenlegi helyzete*. BHKKA, Budapest. 8–14. o.
- 2 Pirates fighting tactics to change after raids. ABCNews. 2011. január 23. <http://abcnews.go.com/International/> (letöltés ideje: 2011. január 25.)
- 3 General: More troops need African language skills. 2010. november 18. <http://news.yahoo.com/> (letöltés ideje: 2011. január 25.)
- 4 Mind Jemen, mind Szomália esetében megfigyelhető, hogy az etnikai-, vallási-, és kulturális feszültségek, amelyek a társadalomban izzanak, előkészítik a terepet az iszlamista ideológia és a Nyugat-ellenes dzsihadista nézetek számára, minthogy ezen eszmerendszerek – túllépve a konfliktusokat kiváltó kereteken – univerzális megoldást kínálnak, amely platformján elvben az összes érintett szereplő felsora-kozhat egymás mellett. Vö.: Lacoste, Yves (2006): Geopolitika. In: Geopolitika és biz-tonság. Zrínyi Kiadó, Budapest. 106. o.
- 5 A gyenge államokról ld. Búr Gábor (2006): Gyenge államok és államkudar-cok. In: Marton Péter (szerk.): *Államok és államkudarcok a globalizálódó világban*. TLI KTK, Budapest. (e-book). 194–211. o., valamint szintén Búr Gábor (2009): *Államkudarcok Afrikában*. In: Csiz-madia Sándor – Tarrósy István (szerk.): *Afrika ma. Tradíció, átalakulás, fejlődés*. Publikon Kiadó, Pécs. 75–91. o.
- 6 Shaul Shay: *The Red Sea-Terror Triangle*. Sudan, Somalia, Yemen and the Islamic Terror. Transaction Publishers, London, 2007, 165-170.
- 7 A HUMINT kifejezés az emberi kapcsola-tok felhasználásával folytatott titkos

- információszerzést jelenti. Ez a hírszerzés ősi, „klasszikus” módszere. <http://www.mkih.hu/humint.shtml>. (letöltés ideje 2010. december 1.)
- 8 Le Sage, Andre (2008): *Terrorism Threats and Vulnerabilities in Africa*. In: Le Sage, Andre (ed.): *African Counterterrorism Cooperation: Assessing Regional and Subregional Initiatives*. NDU Press and Potomac Books, Washington D.C. 35–36. o.
 - 9 Tálás Péter (2008): A terrorizmusról hét évvel 9/11 után. In: *Nemzet és Biztonság*, I. évf. 9. szám, 2008. október. 69–80. o.
 - 10 CIA sees increased threat from al-Qaeda in Yemen. *Washington Post*, 2010. augusztus 24. <http://www.washingtonpost.com/> (letöltés ideje: 2011. január 25.)
 - 11 CIA: Al Qaeda in Yemen Now Biggest Threat. *CBSNews*, 2010. augusztus 25. <http://www.cbsnews.com/> (letöltés ideje 2011. január 25.). A politikusok közül Gordon Brown volt brit miniszterelnök adott hangot ezen félelmeinek. *The Sun*, 2010. január 2. <http://www.thesun.co.uk/> (letöltés ideje: 2011. január 25.)
 - 12 CIA: Al Qaeda in Yemen.
 - 13 Le Sage: 2008, 20–22. o.
 - 14 Besenyő János (2010): Al-Káida térnyerése a Maghreb régióban. In: *Seregszemle*, 2010. július-szeptember. 148. o.
 - 15 Botha, Anneli (2008): *Terrorism in the Maghreb – The Transnationalisation of Domestic Terrorism*. ISS Monograph Series, No. 144. 2008. június. 23. o.
 - 16 Botha, 2008. 27–28. o.
 - 17 Botha, 2008. 28. o.
 - 18 Derzsényi Anita (2009): A Maghreb al-Káida. In: *Nemzet és Biztonság*, II. évfolyam 9. szám, 2009. november. 3. o.
 - 19 Hunt, Emily (2007): *Islamist Terrorism in Northwestern Africa – A „Thorn in the Neck” of the United States? Policy Focus 65*, The Washington Institute for Near East Policy. 2007. február. 6. o.
 - 20 Besenyő, 2010. 149. o.
 - 21 Hansen, Andrew (2010): Al-Qaeda in the Islamic Maghreb (AQMI). Council on Foreign Relations, 2009. július 21. <http://www.cfr.org/publication/> (letöltés ideje: 2010. december 5.)
 - 22 Elemzi: Derzsényi, 2009. 4. o.
 - 23 Derzsényi, 2008. 5. o.
 - 24 Kennedy-Boudali, Lianne (2009): *Examining U.S. Counterterrorism Priorities and Strategy Across Africa’s Sahel Region*. Testimony presented before the Senate Foreign Relations Committee, Subcommittee on African Affairs, 2009. november 17. RAND Corporation. 3–6. o.
 - 25 Rogan, Hannah (2008): *Violent Trends in Algeria Since 9/11*. In: *CTC Sentinel*, 2008/12. 16. o.
 - 26 International Terrorist Symbols Database. http://www.adl.org/terrorism/symbols/al_qaeda_maghreb.asp. (letöltés ideje: 2010. december 6.)
 - 27 Rogan, 2008. 17. o.
 - 28 Derzsényi, 2009. 7. o.
 - 29 Lengyel István (1982): *Algéria hármass forradalma*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 53. o.
 - 30 In the Spotlight: Organization of Al-Qaeda in the Islamic Maghreb. Center for Defense Information, 2007. április 27. <http://www.cdi.org/> (letöltés ideje: 2010. december 6.)
 - 31 ADL Terrorist Symbol Database. http://www.adl.org/terrorism/symbols/al_qaeda_maghreb.asp. (letöltés ideje: 2010. december 6.)
 - 32 Idézi: Derzsényi, 2009. 9. o.
 - 33 STRATFOR Global Intelligence (2009): *France: AQIM Says It Will Take Revenge On France*. 2009. június 30. <http://www.stratfor.com/> (letöltés ideje: 2010. december 6.)
 - 34 STRATFOR Global Intelligence (2010): *France: AQIM Issues Warning*. 2010. augusztus 16. <http://www.stratfor.com/> (letöltés ideje: 2010. december 6.)
 - 35 Derzsényi, 2009. 10. o.
 - 36 *Spanish Hostages Freed by al-Qaeda Return Home*. *France24*, 2010. augusztus 24. <http://www.france24.com/> (letöltés ideje: 2010. december 6.)
 - 37 *Niger hostages held in Mali*. *News24*, 2010. szeptember 26. <http://www.news24.com/> (letöltés ideje: 2010. december 6.)
 - 38 *Top militant sentenced to death in Mauritania*. *CNN*, 2010. október 20. <http://>

- edition.cnn.com/2010/WORLD/ (letöltés ideje: 2010. december 6.)
- 39 France declares war against Al Qaeda after hostage killed. CS Monitor, 2010. július 27. <http://www.csmonitor.com/> (letöltés ideje: 2010. december 6.)
- 40 British Hosatage Edwin Dyer killed by al-Qaeda. Guardian, 2009. június 03. <http://www.guardian.co.uk/> (letöltés ideje: 2010. december 6.)
- 41 A Threat Renewed: Ragtag Insurgency Gains a Lifeline from Al-Qaeda. NYTimes, 2008. július 01. <http://www.nytimes.com/> (letöltés ideje: 2010. december 6.)
- 42 Shay, Shaul (2008): *Somalia Between Jihad and Restoration*. Transaction Publishers, New Brunswick., 43. o.
- 43 Shay, 2008. 84. o.
- 44 Hettyey András (2008): Szomália története és a környező országok szerepvállalása 2004 óta. In: *Külgügyi Szemle*, VII. évf., 2008. 4. szám. 99. o.
- 45 Shay, 2008. 33. o.
- 46 Tisztában vagyok velem, hogy a dzsihád eredetileg „erőfeszítés”-t jelent, amelyet a muszlim hívőknek kell végrehajtaniuk az igaz és Allahnak tetsző, erényes élet eléréséhez. A történelem eseményei azonban gyakran felülírják a szavak eredeti jelentését, és ma dzsihád alatt szinte mindenki a hitetlenek (nem muszlimhívők) ellen viselt fegyveres harcot érti. Tanulmányunkban mi is ebben az értelemben használjuk.
- 47 Shay, 2008, 19–20., 26. o.
- 48 Menkhaus, Ken (2004): *Somalia: State Collapse and the Threat of Terrorism*. Oxford University Press, Oxford, Adalphi Paper 364, 65. o.
- 49 Shay, 2008. 107. o.; Hettyey, 2008. 100. o.
- 50 Menkhaus, 2004. 70. o.; Shay, 2008. 84–91. o.
- 51 Shay, 2008. 86., 90. o.
- 52 Menkhaus, 2004. 70. o.
- 53 Hitfőállás. Szomália: a szélsőséges iszlám új fészke. In: *HVG* 2009. 08. 22., 26.
- 54 Ld.: Affidavit: Woman sent 800 USD to Somali terror group. FOXNews, 2010. november 27. <http://www.foxnews.com/> (letöltés ideje: 2011. január 19.) Ezek az esetek mindennaposak.
- 55 Soamlaia blast kills fighters from Pakistan, India. ABCNews, 2010. augusztus 21. <http://abcnews.go.com> (letöltés ideje: 2011. január 19.)
- 56 Somali Shabaab's threat to strike U.S. seen empty. ABCNews, 2010. december 29. <http://abcnews.go.com/> (letöltés ideje: 2011. január 19.)
- 57 Somalia's Shabaab threatens uganda, Burundi attacks. ABCNews, 2010. december 23. <http://abcnews.go.com/> (letöltés ideje: 2011. január 19.)
- 58 Ambulance sevice: 4200 Somalis killed in 2 years. Hiiran.com, 2010. november 24. <http://www.hiiraan.com> (letöltés ideje: 2011. január 19.)
- 59 Shay, 2008. 33. o.
- 60 Somali islamist factions clash in Kismayo. Inside Somalia, 2009. október 21. <http://insidesomalia.org/> (letöltés ideje: 2011. január 25.)
- 61 Two main Somali islamist insurgent groups to merge. Yahoo News, 2010. december 19. <http://news.yahoo.com> (letöltés ideje: 2011. január 25.)
- 62 Somali militant group could split. FOXNews, 2010, október 08. <http://www.foxnews.com/> (letöltés ideje: 2011. január 24.)
- 63 Kampala bomb attack heightens fear of expanding Islamist violence in east Africa. Guardian, 2010. július 18. <http://www.guardian.co.uk/> (letöltés ideje: 2011. január 30.)
- 64 Explosion at Kenya bus station leaves 1 dead. FOXNews, 2010. december 20. <http://www.foxnews.com/> (letöltés ideje: 2011. január 24.) A másik áldozat pár nappal később halt bele sérüléseibe.

FRANCIAORSZÁG RÉGI-ÚJ AFRIKA-POLITIKÁJA (2007–2010)¹

Türke András

PhD, történész, politológus

Europa Varietes Intézet, igazgató

turkeandras@gmail.com

Az afrikai kontinens viszonyainak ismerete Sarkozy francia elnök egyik leggyengébb oldala. Az elnök kiváló szakértőkre támaszkodhatna – az Elysée Afrika-sejtjének irányítását Michel de Bonneorse utódjaként az elefántcsontparti konfliktus rendezésében kitűnt, sokáig a DGSE² stratégiájáért felelős Bruno Joubert vette át, és Sarkozy baráti köréhez tartozik a főként Chirac és de Villepin alatt egyik legfontosabb, a foccart-i eszmék³ örököseként számon tartott Robert Bourgi. De véleményünk szerint ezen szakértők véleménye – Afrika vonatkozásában is – az elnöki politika alakításában kevésbé esik latba, mint a főként média-kommunikációs szakemberekből álló közvetlen tanácsadói köre.

Sarkozy 2007-es kampányában hazája Afrika-politikájának követendő példajaként Elefántcsontpartot említette – mely arról volt ismert, hogy államadóssága az évi GDP kb. 200%-át tette ki – és Gabont, számos francia cég

nehezen ellenőrizhető „leányvállalatainak” bázisát. 2008. március 15-én francia nyomásra gyakorlatilag fél éves csúszással sikerült elindítani a lényegében Idriss Déby csádi államfő túlélését biztosító EUFOR Csád/KAK-missziót. 2008. október végén Marokkóban Sarkozy tizpontos megállapodás-csomagot írt alá: többek között TGV-hálózat és nukleáris erőművek létesítéséről az országban. Bernard Kouchner külügyminiszter 2008. január végi látogatása Ruandában a 2006 novemberében megszakadt diplomáciai kapcsolatok felvételét szolgálta (Türke, 2008).

Ami a francia Afrika-politika „hálózati elemeit” illeti, lényegében a francia RECAMP-program⁴ évek óta pénzügyi nehézségekkel küzd, egyre több partner bevonására kényszerül. A program az angol és amerikai hasonló programokkal egyetemben látszólag azt a célt tűzte ki, hogy az afrikaiak végre saját maguk oldják meg kontinensük (biztonsági) problémáit. Magas rangú francia

Nigeri francia urán-érdekeltségek (Arlit, Akoka, Imouraren)

Forrás: <http://minerals.usgs.gov>

katonai személyek véleménye szerint⁵ azonban csak a (francia) befolyás költségkímélőbb átszervezéséről van szó, a szálakat továbbra is a franciák próbálják meg mozgatni, miközben egyre több teret vesztenek.

Árulkodó az is, hogy az anyagi hátteret is a programokat szervező országok (jelen esetben Franciaország) állják, szinte 100%-ban. Cserébe a folyósított összegekből szinte kizárólag francia hadiipari termékek szerezhetőek be, mely támogatási összegek így lényegében

visszafolynak a francia gazdaságba, illetve folyamatos kontrollt és hosszabb távú függést (muníción- és alkatrészellátás) biztosítanak az eladott berendezések miatt. A katonai oldal úgy látja, hogy a francia egységek sokkal jobban rá vannak utalva az adott térség lakóira, mivel nem érkeznek olyan profi, mindenre kiterjedő berendezésekkel és ellátmánnyal, mint az amerikaiak: kapcsolatot kell teremteni a helyiekkel, kölcsön kell kérni tőlük eszközöket, kikérni véleményüket, tapasztalataikat. Mindehhez meg kell nyerni a szimpátiájukat, ezért a franciák jóval elfogadottabbak a nem-

zetközi missziók területén, mint a távolsgártartó amerikaiak. A német vezetésű missziókkal pedig az a franciák főbb problémája – mint erre az afrikai ESDP-műveletek is rávilágítottak, hogy francia kollégáikkal szemben egy német területi parancsnokság lényegében nem intézkedhet önállóan a kisebb jelentőségű ügyekben sem, folyamatosan az anyaországból kell mindenhez felhatalmazást kérni, ami hosszú időt vesz igénybe, és válsághelyzetben rendkívül kockázatos.

Sarkozy (kül)politikájának alapja a legnagyobb ipari létesítmények és a sajtó támogatása. Borítékolható volt, hogy kijelentései ellenére az Afrika-politika területén a beharangozottakkal ellentétben túl nagy változás nem történhet, támogatói körének érdekeltségei miatt. A Bouygues (telekommunikáció, építőipar), a Bolloré (szállítás, logisztika, energiaellátás, telekommunikáció, ültetvények) érdekeltségei, a Dassault (repülőgépgyártás), a Lagardère (*média, hadiipari érdekeltségek*). Számos csatornán keresztül élvezte az afrikai országoknak nyújtott francia segély visszacsatornázódását. Már csak a cégek többségének ezerszálú kötődései miatt is megkérdőjelezhető volt Sarkozy 2006-os benini nyilatkozata, hogy egyszer és mindenkorra radikálisan szakítani fog a francia hálózatok Afrikát maximálisan kiaknázó tevékenységével (Guiral–Vanessa, 2006)⁶.

Az sem éppen az ambíciók visszafogására utalt, mikor a francia elnök arról beszélt, hogy Amerika és Kína után Európa nagyon le van maradva az afrikai pozíciók megszerzése területén, ezért „fel kellene rázni”. Ezen túl nem sejtetett sok pozitívumot Sarkozy baráti kapcsolata számos afrikai diktátorral: Omar Bongóval (Gabon), Sassou N’Guessóval (Kongói Köztársaság), VI. Mohammeddel (Marokkó), Bouteflikával (Algéria)⁷. Utóbbival igen jelentős, kétmilliárd eurós támogatási csomagot írt alá már 2004-ben. A francia elnök jobbkeze – volt belügyminisztere (2009–2011) – Brice Hortefeux támogatja a marokkói terveket Nyugat-Szahara kolonizációja területén. Sarkozy egyedül a togói Eyadéma fia, Faure Essozimna Gnassingbé

Eyadéma hatalomra kerülését kritizálta. (*Nouvelle Afrique*, 2010).

Jelenleg a Kongói Demokratikus Köztársaság és Niger a francia nukleáris politika két legfontosabb utánpótlási bázisa. 2009. március 26-án a KDK-val, március 27-én pedig Nigerrel írták alá a legújabb szerződéseket. Az AREVA (francia nukleáris ügyekkel foglalkozó állami cég, jelenleg 6000 tonna uránt termel évente) vezetője, Anne Lauvergeon kísérte el útjára a francia elnököt. A francia fél eközben elég naivnak mutatta magát, mintha tényleg elhinné, hogy Kabila elnök csak és kizárólag részükre biztosítja az uránkitermelés jogát Katangában⁸ és nem csak kommunikációs trükknek szánja az egészet. (A legjobb üzleteket általában Kína köti a KDK területén.)

Azzal érveltek, hogy eddig (hivatalosan) csak a GECAMINES kongói állami cég⁹ termelhetett ki uránt. Ez továbbra is így lesz, a GECAMINES tulajdonos marad, az AREVA-nak vele kell majd további szerződéseket kötni.

Hozzátehetjük, Kabila elnök jó, ha a KDK harmadában-felében tudja biztosítani szuverenitását, Ituri (*Orientale* régió keleti, határmenti fele), Kivu régióban (és korábban Katanga régióban) Ruanda, Uganda és egyéb országok csapatai a szerződések ellenére „zavartalanul” termelik ki az ország ásványkincseit, és ezt lényegében nem tudják megakadályozni.

Sarkozy nem először bizonyította nagy nyilvánosság előtt, hogy az afrikai ügyekben kevésbé van otthon. Azt javasolta, hogy a KDK Kivu régióját (a KDK egyik leggazdagabb területe, ahol a ruandai csapatok a KDK szu-

verénitását megsértve, folyamatosan saját ellenőrzésük alá akarják vonni a bányászatot) a KDK és Ruanda fele-fele arányban ossza fel egymás között. Mindenesetre a francia elnök ezt még tetézte azzal, hogy helyeselte Kabila politikáját, mely arra irányul, hogy Kigalival (Ruanda fővárosa) közösen indítsanak katonai akciót a KDK keleti részébe befészkelte ruandai FDLR¹⁰ ellen. „Ravasz” politika ez a KDK szuverenitásának rovására. (A ruandaiak szokása „ottragadni” a helyszínen, melyet a több tucat helyi rokonikum is segít.)

Sarkozy Nigerben is szerződést írt alá, „tisztességes, környezetbarát üzletként” értékelve azt. Az itteni urán-szerződés újdonsága némileg túlértékelt, hiszen az AREVA 40 éve termel ki uránt az országból. Például Arlitban 2000 fővel felépítettek egy luxusvárost a városban, kizárólag saját maguk számára, fegyveres őrkkel, a helyi 60 000 fős nyomortelepellel szemben... A kitermelés „környezetbarát” körülmények között folyik, az uránbányászat rendkívül nagy vízigényű, így az egyébként engedély nélkül, jogtalanul megcsapolt helyi folyókat szinte teljesen kiszárították. Hogy ezzel a környéken gyakorlatilag megszűnt az emberi fogyasztásra alkalmas víz utánpótlása, az nem igazán zavarja a céget (*Paperblog*, 2008).

Továbbá a térségben jelentős az uránbányászat melléktermékeit képző salakanyagok sugárzása, tárolásuk nem megoldott. A rákos megbetegedések aránya is feltűnően megugrott, de az AREVA cáfol, ISO 14001-es minősítésére hivatkozva. Az ügyben korábban a *Médecins sans frontières* is több eljárást indított az AREVA ellen, de úgy tűnik, Kouchner

külügyminiszternek (2010. november 13-ig) – bár nem kíséerte el Sarkozy-t a fenti afrikai körútra, – most már nincs ez ellen semmi kifogása. (Kouchner az MSF egyik alapítója volt.) Az urán kitermelésért fizetett francia összegek a fővárosi (Niamey) – közismerten korrupt – adminisztráció rendszerében tűnnek el. Az AREVA helyi vezetőjét 2007 júliusában kiutasították az országból, mert az egyik helyi lázadó politikai tömörüléssel (MNJ¹¹) fonódtak szorosabbra a kapcsolatai.

„Afrika a francia elnök mögött meghúzódó számos lobbicsoport „védett vadászterülete” és tevékenységük felett Sarkozy vagy jótékonyan szemet huny, vagy időnként kiáll az érdekeikért, de a francia elnök önálló Afrika-politikájáról, -stratégiájáról nemigen beszélhetünk.”

Niger a világ második legnagyobb uránkészletével rendelkezik, a kitermelést tekintve a harmadik helyen áll. Mindezek mellett a világ egyik legszegényebb (ENSZ-lista: 179/174. hely) országa, ahol minden második ember napi 1 dollárból él. A bányászat társadalmi feszültségeket is szül, tönkreteszi az északi tuareg népcsoport természetes élőhelyét, nomád kultúráját¹². A Sarkozy által más esetben oly erőteljesen hangoztatott emberi jogi és környezetvédelmi szempontok jelen esetben is valahogy háttérbe szorultak¹³.

Nicolas Sarkozy

*Forrás:
neovitruvian.wordpress.com*

A 18 hónapi tárgyalás után 2009 januárjában parafált és március 27-én Sarkozy személyes látogatásával is „megerősített” szerződés a Niger északi részén lévő Imouraren uránmezőre vonatkozik. Ez Afrika legfontosabb uránmezője, míg a világon a második helyen áll. Ezzel a beruházással az AREVA a világ legnagyobb uránbányáját készül létrehozni, és így a világ legfontosabb urán-kitermelőjévé válik. Az AREVA 66,65%-os részesedést szerzett, míg Nigernek 33,35% maradt. A tőkearány pedig 70:30%.

A kitermelés a tervek szerint 2012-ben kezdődik, 1400 embert fognak foglalkoztatni, a beruházás volumene 1,2 milliárd euró. Évi 5000 tonna urán kitermeléséről szól a 35 éves szerződés. (Tehát csak a nigéri üzlettel az AREVA majdnem megduplázza eddigi urántermelését.)

Azonban szakértők szerint a Sarkozy-propaganda által hatalmas sikernek beállított szerződésnek komoly árnyoldalai vannak: az AREVA ugyanis a tárgyalások során rákényszerült arra, hogy reálértéken másfélszeres áron vegyen innen uránt, mint amennyiért az eddigi nigéri koncesszióik által kitermelt uránt veszi. (Ezért lépett vissza a versenyben lévő kanadai és kínai cég.) Üzleti kalkulációk alapján az urán világpiaci árát, a futamidőt és a kitermelési volument tekintve az üzlet nem éppen rentábilis. (Ezt persze Mamadou Tandja nigéri elnök cáfolta, sőt szerinte még ő járt rosszul, pedig igen nagy szüksége volt erre az összegre a 2009-es választások miatt is.) Megemlíthető még, hogy Sarkozy (itt is) kritizálta Kínát¹⁴, mely Niger második legfontosabb kereskedelmi partnere. A francia elnök ugyanazokat a transzparencia-kritériumokat

követelte a kínai–nigeri üzletekben, mint amelyeket Niger Franciaországtól mint volt gyarmatosítótól megkövetel...¹⁵

Összefoglalva azonban a KDK– ill. Niger–Franciaország közötti szerződés összességében pozitívnak értékelhető. Úgy tűnik, a térségben lesz valami kézzelfogható haszna az európai békefenntartó misszióknak és pénzügyi támogatásoknak. Így nem csak a kínai cégek javára pacifikál az EU több-kevesebb sikerrel bizonyos régiókat. (Csádban ez még mindig nem nagyon mondható el.)

Ezek a beruházások jól jelzik, hogy a franciák milyen energia-jövőképben gondolkodnak, és mit gondolnak a környezetbarát energiaforrások jövőjéről. A szerződések lényegében a francia (sőt európai) energiaigények racionális felmérését tükrözik, azonban emberi jogi szempontból nincsenek éppen rendben. Ez utóbbi sem lenne „feltűnő”, ha Sarkozy elnök nem igyekezett volna annyira az *emberi jogok őre imázsát* erőltetni, de a nemzeti érdek mégiscsak fontosabb a franciák számára.

Már ahol... A 2010. május 31-én és június 1-jén tartott, 25. Afrika–Franciaország-csúcson a francia elnök kijelentette, felfüggesztik azon államokkal a diplomáciai kapcsolatokat, amelyekben nem demokratikusak a választások, és megsértik az emberi jogokat. Kilátásba helyezte továbbá Franciaország afrikai bázisainak bezárását és az afrikai francia műveletek szigorú parlamenti kontrollját. 2010 június–júliusában a francia futballválogatott és Rama Yade sportálmotitkár botrányai gondoskodtak arról, hogy Franciaország a futballvébéről is megtéptázott tekintéllyel távozzon...

Konklúzió

Sarkozy elnökségének eddig eltelt ideje alatt (2007–2010) kijelenthető, hogy az afrikai színtér és kapcsolatok az ország szempontjából nem, vagy alig, az elnöki napirend, érdeklődés szemszögéből nézve azonban veszítettek jelentőségükből. Afrika a francia elnök mögött meghúzódó számos lobbicsoport „védett vadászterülete”, és tevékenységük felett Sarkozy vagy jótékonyan szemet huny, vagy időnként kiáll az érdekeikért, de a francia elnök önálló Afrika-politikájáról, -stratégiájáról nemigen beszélhetünk, eltekintve egy-egy médiatizáltabb eseménytől.

Chirac elnöksége óta az elnök és afrikai „kollégái” közötti kapcsolatok lazulnak, és az afrikai világban egy meggyengült Franciaország képe van jelen, Sarkozy diplomáciai eredménytelenségének, illetve a hadügyi reform kézzelfogható megszorításainak következtében; összességében a francia jelenlét gyengülése tapasztalható.

Mára Franciaország jóval kisebb mértékben áll ki afrikai szövetségesei mellett (mint például Elefántcsontparton), már ha kiáll egyáltalán (lásd Ben Ali Tunéziája) és akkor is lehetőleg szétterítve a felelősséget európai szövetségesei felé (lásd EUFOR Csád/KAK-misszió).

Jegyzetek

- 1 Elemzésünk nem, illetve alig érinti a 2010 végi, 2011 eleji afrikai eseményeket.
- 2 Direction Générale de la Sécurité Extérieure, a francia állam külbiztonságért felelős hírszerző szervezete.
- 3 Jacques Foccart évtizedeken keresztül a francia elnökök diszkrét jobb keze volt Franciaország Afrika-politikájában.

- 4 Renforcement des Capacités Africaines au Maintien de la Paix, azaz az afrikai békefenntartó képességek megerősítése, 1998-ban az Afrika–Franciaország-csúcson jelentették be az elindulását egy 1997-es angol–amerikai–francia konzultációt követően, az ENSZ égisze alá helyezték, és az AESZ/AU koordinálja. Az USA hasonló programja az ACOTA, a britek a BPST.
- 5 A szerző interjúi nevük ellhalgatását kérő, francia EU-missziókban részt vett tisztekel.
- 6 E (marketing)politika jegyében nevezte ki az elnök a francia Szocialista Pártból érkezett Jean-Marie Bockelt az „együttműködés és a frankofónia államtitkárának”, akinek feladata a Francafrique végét jelentő politika képviselése, pontosabban kommunikálása volt. Kilenc hónapi tevékenység után a túl önjáróvá váló államtitkárt leváltották, és a veteránok ügyének képviselével bízták meg 2008 március 18-án.
- 7 A Ben Alihoz (Tunézia) fűződő jó kapcsolat nem volt elég ahhoz, hogy a bukott elnök menedékkjogot kapjon Párizsban.
- 8 A hirosimai atombombához felhasznált urán nagy része is innen származott.
- 9 A cég a világ egyik leggazdagabb uránkészletét birtokolva ment csődbe 1990-ben, a folyamatos térségi harcok miatt, de szanálták.
- 10 FDLR – Demokratikus Erők Ruanda felszabadításáért (*Forces Démocratiques de Libération du Rwanda*, illetve kinyarvandául *Urugaga Ruharanira Demokarasi No Kubofoza U Rwanda*).
- 11 MNJ: Nigeriek Mozgalma az Igazságért (*Mouvement des Nigériens pour la justice*).
- 12 Miközben ennek az Észak–Dél harc keretében az országban Niamey még örül is.
- 13 Azt azért hozzá kell tenni, hogy az AREVA a 2009-ben és 2010-ben 30 millió eurót tervezett elkölteni egészségügyi, nevelési, vízügyi és infrastrukturális fejlesztésekre Nigerben. Ezt azonban óvatosan kezeljük, mert a szerződés része az is, hogy Párizs támogatja Niamey-t a

„lázázó“ (és még feltételezhetően „terrorista“) tuaregek elleni harcban. Ezzel még csak az a gond, hogy Párizs aláírta 2007-ben azt az ENSZ-okmányt, amely arra vonatkozott, hogy tiszteletben tartja a Szahara nomád népeinek jogait.

- 14 2007–2009 között a francia–kínai kapcsolatok mélyrepüléséről beszélhetünk.
- 15 Mamadou Tandjât 2010. február 18-án Salou Djibo jelenlegi elnök katonai puccsal távolította el.

Felhasznált irodalom

- „Areva au Niger, modèle d’un colonialisme nucléaire”, Paperblog. 2008. augusztus 14. <http://www.paperblog.fr> (letöltés ideje: 2011. március 1.)
- Chrétien, Jean-Pierre (szerk.) (2008): *L’Afrique de Sarkozy. Un déni de l’histoire*. Paris: Karthala.
- Guiral, Antoine – Schneider, Vanessa (2006): „Au Bénin, Sarkozy se frotte les mains”. *Libération*. 2006. május 20. <http://www.liberation.fr> (letöltés ideje: 2011. március 1.)
- Foytoyer, Samuel (2008): *Nicolas Sarkozy: La Francafrrique décomplexée*. Ed. Bruxelles: Tribord.
- Hugon, Philippe (2010): „Al-Qaïda en Afrique, les otages et les menaces terroristes en France”. *IRIS – Analyses du jour*. 2010. október 4. <http://www.affaires-strategiques.info> (letöltés ideje: 2011. március 1.)
- Schweitzer, Baptiste (2010): „La très symbolique visite de Nicolas Sarkozy au Rwanda”. *France Info*. 2010. február 24. <http://www.france-info.com> (letöltés ideje: 2011. március 1.)
- „Sommet France–Afrique. Nicolas Sarkozy annonce la fin de la Francafrrique.” *Nouvelle Afrique Magazine.com*. 2010. május 31. <http://www.nouvelle-afrique.com/> (letöltés ideje: 2011. március 1.)
- Türke András István (2008): „Bilan”: A Sarkozy-féle új francia kül- és biztonságpolitika irányvonalai”. *MKI-tanulmányok*, 2008/22. szám, augusztus 7., 1–16 pp.

HATALMI VÁLSÁG ELEFÁNTCSONTPARTON – NEMZETI ÉS NEMZETKÖZI NARRATÍVÁK ÜTKÖZÉSE

Csizmadia Sándor
egyetemi tanár

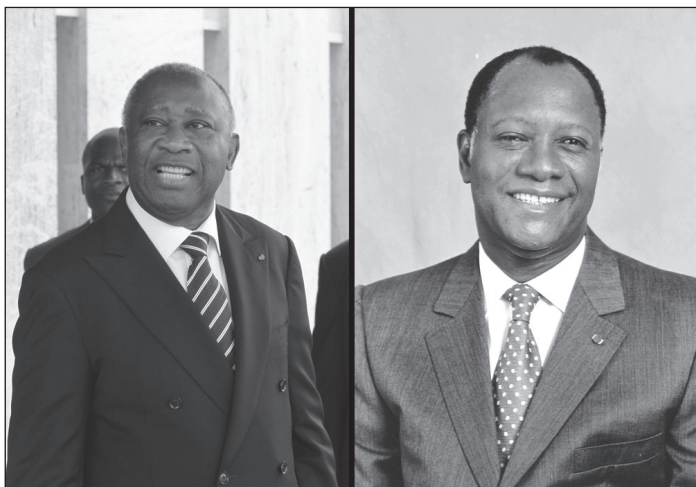
Budapesti Corvinus Egyetem Társadalomtudományi Kar és
Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
sandor.csizmadia@gmail.com

2010. december eleje óta két köztársasági elnök (Laurent Gbagbo, Alassane Ouattara) két kormány, két fegyveres erő van Elefántcsontparton. Pro és kontra tüntetések, fegyveres összecsapások zajlanak Abidjan Abobo nevű negyedében és az ország nyugati részén, de az Ouattara-tábor által meghirdetett tunéziai „jázminos forradalom” itt nem vezetett eredményre. Az elmúlt három hónapban a terjedő erőszak következtében csaknem hétszázan vesztették el az életüket, több tízezren menekültek a szomszédos országokba. Bankok zártak be, bankokat államosítottak, az USA és az EU is többféle szankcióval sújtja a Gbagbo-tábort és az országot. A „hatalom jogtalan bitorlójával”, Gbagbóval szemben fegyveres beavatkozást sürgető Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége (ECOWAS/CEDEAO), valamint a fegyveres megoldást elvető, de mind megosztottabbá váló Afrikai

Unió kitartóan, ám egyelőre eredménytelenül közvetít a pozíciójában megmeredett két tábor között. Az arab világban végigsöprő események nyomán az elefántcsontparti „politikai abszurd dráma” kikerült a világsajtó érdeklődésének a homlokteréből, miközben már az ENSZ BT is attól tart, hogy 2002 után újra kitör a korábbinál pusztítóbb polgárháború.

Előzmények

A kakaó-termesztésben világelső, de kőolajjal és földgázzal is rendelkező nyugat-afrikai országban a 2002. őszen kirobbant rövid, ám az ország fizikai kettéosztásához vezető polgárháború után a tízezer ENSZ katona és négyezer, ENSZ felhatalmazással bíró francia katona által felügyelt „sem béke, sem háború” állapota állandósult, melyet 2005-ben a nemzetközi közösség anyagi támogatásával és közreműködésével

Laurent Gbagbo és Alassane Ouattara.
 Forrás: !Benin; Penedikan-Ditambah blog

megszervezett választásokkal kellett volna lezárni.¹ A választásokat azonban – a feltételek hiánya miatt – hat-szor voltak kénytelenek elhalasztani. Így az ENSZ BT az Afrikai Unió javaslatára minden esetben egy évvel meghosszabbította az elnöki posztot 2000. október óta betöltő szocialista Laurent Gbagbo mandátumát. Az Elefántcsontparti Népi Front (FPI) vezetője, Laurent Gbagbo az ország első elnökének, Félix Houphouët-Boignynak (1960–1993) börtönviselt és franciaországi száműzésben is élő ellenzéke volt, aki a Boigny-féle egypárti, „nem demokratikus” és „nem független” rendszer gyökeres megváltoztatásáért harcolt.

„...a műsorvezető kérdésére, hogy mit tesznek, ha elveszítik a választást, mindketten azt válaszolták: gratulálnak a győztesnek.”

Végül, bár a feltételek még mindig nem voltak optimálisak,² az egyre nagyobb nemzetközi és belső nyomásra 2010. október 31-én megtartották az elnökválasztás első fordulóját, ahol tizennégy jelölt indult. A későbbiek szempontjából is fontos megemlíteni, hogy Nicolas Sarkozy francia köztársasági elnök már

szeptember végén üzenetet küldött a legfajsúlyosabb jelölteknek, melyben azt kérte tőlük, hogy „tartsák tiszteletben a szavazófülkék verdiktjét”, és cáfolva a lábra kapott híreszteléseket, nyomatékosan hangsúlyozta, hogy „Párizsnak nincs jelöltje, egyik tábor mellett sem kötelezi el magát.”³

Az első helyet az „ország teljes szuverenitásáért” kampányoló déli származású keresztény történész, a 66 éves Laurent Gbagbo, „Az elnöki többség” (LMP) baloldali és nacionalista választási koalíció jelöltje szerezte meg (38,06%). Második – az 1995-ben és 2000-ben a választásokból a „nem tiszta elefántcsontparti származása” miatt kizárt – északi származású muzulmán és liberális közgazdász, a „reformokkal és a szakértelemmel” kampányoló 68 éves Alassane Ouattara, a Félix Houphouët-Boigny szellemiségét (Elefántcsontpart a jólét és a béke tere-
numa) őrző „Houphouëtista pártszövetség a demokráciáért és a békéért”

(RHDP) jelöltje lett (32,27%). Ouattara 1990–1993 között az ország miniszterelnöke volt. A harmadik hely ugyancsak az RHDP jelöltjének, a déli származású konzervatív és keresztény közigazdásznak, a 76 éves Henri Konan Bédiének jutott (25,24%), aki kampányának középpontjába a „személyes tapasztalatát” állította. Bédié volt pénzügyminiszter, a nemzetgyűlés elnöke, és 1993–1999 között az ország elnöke.⁴ Gbagbóhoz hasonlóan a Köztársasági Demokratikus Tömörülés (RDR) elnöke, Alassane Ouattara és az Elefántcsontparti Demokratikus Párt (PDCI) elnöke, Henri Konan Bédié is élt franciaországi száműzetésben, ahol Jacques Chirac francia köztársasági elnök javaslatára 2005. májusban létrehozták az RHDP-t, s ezzel elvileg pontot tettek az 1990-es években a paroxizmusig fokozódó személyes ellenségeskedésükre, a hagyományos „dél-észak” (keresztény-muzulmán, akan-diula) ellentétre, s lehetőséget teremtettek a hatalom viszszerzésére Laurent Gbagbótól.

Az elnökválasztás két fordulója között

A két forduló között az RHDP elnökének is megválasztott „nagy vesztes” Henri Konan Bédié – hogy saját pártja (PDCI) megmeneküljön a szét-eséstől⁵ és újra esélyt kapjon a hatalomban való részvételre –, arra szólította fel híveit, hogy a második fordulóban Alassane Ouattarára szavazzanak. Ezt az egyébként logikus, a pártszövetség lényegéből következő lépést követte az RHDP három másik, az első fordulóban néhány százalékos eredményt elérő jelöltje is. Az RHDP-hez közel álló újságok a szavazatok mecha-

nikus összeadása alapján a címlapjukon közölték a második forduló biztosnak vehető eredményét, mely szerint a győzelmet a Gbagbo által a kampányban a „külföld jelöltjének” minősített Alassane Ouattara (60%) szerzi meg. Gbagbo kampánystábja, bár a többször ismétlődő közvéleménykutatósi adatok alapján ugyancsak biztosra vette a győzelmet, a kampányt arra fókuszálta, hogy minél több Bédié-szavazót csábítson el Ouattarától. Ez annál is inkább megvalósítható törekvésnek tűnt, mert sokan bejelentették az akanok közül, hogy nem követik Bédié elnök szavazási utasítását, hiszen korábban éppen ő sulykolta beléjük, hogy Ouattara idegen (és északi vagy muzulmán). Gbagbo választási stábjának a másik törekvése pedig az volt, hogy további északi muzulmán szavazókat is megnyerjen. Erre a várakozásra alapot adott például az ország északi részén fekvő nagyvárosban, Korhogoban háromszáz volt fegyveres muzulmán lázadó ünnepélyes csatlakozása Laurent Gbagbóhoz.⁶ A győzelem lázában égő Gbagbo és Ouattara hívek folyamatosan összecsaptak egymással, a feszültség ismételten magasra szökött az ország különböző pontjain. A feszültséget azonban nagymértékben csökkentette a jelöltek között lezajlott kétórás televíziós vita, amely barátságos hangulatban, tárgyszerű légkörben zajlott, s a műsorvezető kérdésére, hogy mit tesznek, ha elveszítik a választást, mindketten azt válaszolták: gratulálnak a győztesnek.⁷

Az eredményhirdetés ténye

Az elnökválasztás második fordulója 2010. november 28-án zajlott. Mind-

két tábor azzal vádolta egymást, hogy egyes északi vagy nyugati megyékben a másik érdekében súlyos csalások, visszaélések történtek, lényegében számos szavazóhelyiségben megakadályozták, hogy voksolhassanak az emberek. Bár a Független Választási Bizottság (CEI) előzetesen másnapra ígért ideiglenes eredményt, a testület elnöke, Youssouf Bakayoko (PDCI) volt külügyminiszter az erősödő külföldi és hazai követelések hatására csak december 2-án jelentette be, hogy a győzelmet Alassane Ouattara szerezte meg (54,1%). Ezt az eredményt felülírta az Alkotmánytanács, melynek elnöke, Paul Yao N'Dré másnap Laurent Gbagbót hirdette ki legális győztesnek (51,35%). Ezt követően a választások eredményének hitelesítésével is megbízott Young-jin Choi, aki 2007. október óta az ENSZ főtitkár elefántcsontparti képviselője, az elefántcsontparti ENSZ

misszió (ONUCI) vezetője egy sajtótájékoztató keretében közölte, hogy a Paul Yao N'Dré által kihirdetett hivatalos eredmény „nem felel meg a valóságnak.”⁸ Emiatt a CEI elnöke által bejelentett ideiglenes eredményt, azaz Alassane Ouattara győzelmét ismerte el véglegesnek. E lépést követően Franciaország, az Egyesült Államok, az EU, az ENSZ főtitkár, az Afrikai Unió, a CEDEAO, egyszóval – néhány ország kivételével – a nemzetközi közösség nagy része Alassane Ouattarát ismerte el megválasztott elnöknek és kérte, majd követelte Laurent Gbagbo távozó elnököt, hogy fogadja el az ellenfele győzelmét.

A nemzetközi közösség kérése és követelése ellenére azonban Laurent Gbagbót december 4-én ünnepélyes keretek között beiktatták államfőnek az elnöki palotában. Alassane Ouattara pedig „elnöki minőségében” tette le

Ellenzéki tünetők Abidjanban. Forrás: Luc Gnago/Reuters

az egyik szállodában (Golf Hotel) az esküt. Guillaume Soro, aki 2007 óta volt Laurent Gbagbo miniszterelnöke, kormányának lemondását Alassane Ouattarának nyújtotta be, aki azonnal megbízta őt kormányalakítással. Laurent Gbagbo pedig Gilbert Aké N'Gbót, az abidjani egyetem közgazdász professzorát nevezte ki miniszterelnöknek.

A politikatörténetben szokatlan helyzet állt elő, melynek az eredményhirdetés módja teremtette meg az alapját. Másfelől a nemzetközi narratívák (Gbagbo jogtalanul bitorolja a hatalmat; azonnal távoznia kell a hatalomból; Gbagbót fegyverrel kell eltávolítani a hatalomból; az egykori demokrata diktátorra vált, stb.), valamint a nemzeti narratívák (megsértették Elefántcsontpart alkotmányát, törvényeit, szuverenitását; nemzetközi összeesküvés zajlik az ország ellen, stb.) ütközésének a feltételeit. Ezért röviden meg kell vizsgálni, hogy a fent említett instanciák tettek-e jog-, törvény- és előírásellenes lépéseket, melyekből a „nemzeti tábor” és a „nemzetközi közösség” is meríthetett.

Az eredményhirdetés jogi anomáliái

A 2000 óta hatályos elefántcsontparti alkotmány vonatkozó cikke szerint a Független Választási Bizottság feladata a „választások megszervezése és felügyelete”. A CEI szervezetére, összetételére, hatáskörére és működésére vonatkozó törvény egyik cikke szerint, mely kiegészül a 2008-ban módosított választójogi törvény 59. cikkével, a CEI-nek három nap áll rendelkezésére, hogy ideiglenes eredményt hirdessen és eljuttassa a választási jegyzőkönyveket

a bizonyító iratokkal együtt az Alkotmánytanácsnak, hogy az ezek figyelembevételével döntsön a hozzá benyújtott vitatott ügyekben, majd végső, megfellebbezhetetlen eredményt hirdessen. Ezt az eljárási rendet az első fordulóban betartották.

2010. december elsején fél órával a CEI-nek a törvényben megszabott három napos határidő lejárta előtt, Youssouf Bakayoko elnök kijelentette az elefántcsontparti televízióban, hogy az ideiglenes eredményeket a bizottság konszenzus hiányában még nem erősítette meg és így ő nem hozhatja nyilvánosságra azokat.⁹

Másnap délután azonban a CEI elnöke a Független Választási Bizottság székházából átment a Golf Hotelbe, hogy bejelentse az ideiglenes eredményeket, s ezzel több ponton megsértette a választójogi törvényt. A Golf Hotel ugyanis Alassane Dramane Ouattara jelölt kampányának a központja volt. A CEI elnöke tehát megsértette a jelöltek egyenlőségének az elvét, ami azt jelenti, hogy az „ideiglenes eredmények kihirdetése” nem a CEI székházában, semleges helyen történt, hanem az egyik jelölt kampányának a főhadiszállásán. Ezzel Youssouf Bakayoko feladta az önmagára, mint egy független közigazgatási szerv elnökére kötelező pártatlanság elvét is. Továbbá, a választójogi törvény 59. cikke is sérelmet szenvedett, mert az azt írja elő, hogy a CEI elnöke az „ideiglenes eredményeket a jelöltek képviselői jelenlétében tartozik kihirdetni”. Az LMP (Gbagbo) képviselőit azonban nem hívták meg az eseményre, miként az elefántcsontparti média képviselőit sem. A bejelentés címzettje is problé-

mákat vetett fel, hiszen azok nem az elefántcsontparti választók, hanem a hotelbe érkező francia és amerikai nagykövet, az ENSZ főtítkárnak különmegbizottja, valamint a 2007-től az elefántcsontparti válságban közvetítő Blaise Compaoré, burkina fasói elnök képviselője és kizárólag a francia média tudósítói voltak.¹⁰ (A címzettek összetétele is alapot adott a Gbagbo-tábornak, hogy az Elefántcsontpart elleni, Nicolas Sarkozy francia köztársasági elnök által összehangolt összeesküvésről beszéljen).

„Mbeki jelentése ellenére az Afrikai Unió az ENSZ-t, az Európai Uniót, a CEDEAO-t, Washington és Párizst követte, s nyomást gyakorolt Gbagbóra, hogy sürgősen adja át a hatalmat Ouattarának.”

De milyen okok játszottak ténylegesen abban szerepet, hogy a CEI elnöke megjelent a Golf Hotelben? Először is, kétségtelen, hogy 2010. november 30-án a nemzeti televízió stúdiójában, amikor a CEI szóvivője, Yacouba Bamba elkezdte ismertetni adásban a részeredményeket, a választási bizottság egyik, Laurent Gbagbo pártja által delegált tagja (Damana Pikas) kitépte a szóvivő kezéből a papírokat, miközben azt kiabálta, hogy az eredményeket a bizottság még nem erősítette meg egyhangúlag. (Az adás be is fejeződött). Ezt követően a Gbagbóhoz hű csendőrök és egyéb fegyveresek lepték el a CEI székházát, akik nyomást akartak gyakorolni a Független Választási Bizottságra. Youssouf

Bakayoko tehát nem találta többé biztonságosnak a CEI székházát, s ezért ment át a Golf Hotel biztonságos épületébe, melyet ENSZ katonák őriztek.¹¹ (Youssouf Bakayoko néhány nap múlva nem világos körülmények között Franciaországba távozott, s azóta is ott él).

Az alkotmány rendelkezése szerint választások alkalmával az Alkotmánytanács elnökének a tisztje a végleges és megfellebezhetetlen eredményt kihirdetni. Az Alkotmánytanácsnak a törvényes előírások szerint hét nap áll rendelkezésre, hogy alaposan kivizsgálja az esetleges választási csalásokat. Ouattara tábora nem, Gbagbo tábora azonban benyújtott számos panaszos esetet. Paul Yao N'Dré, az Alkotmánytanács elnöke azonban már huszonnégy órán belül nyilvánosságra hozta a végleges eredményeket, úgy, hogy hét északi, Alassane Ouattarának kedvező megyében teljes mértékben megsemmisítette az eredményeket (hatszáz ezer szavazatot), s így Laurent Gbagbo javára billent a mérleg. Ezzel az Alkotmánytanács elnöke is megsértette a 2008-ban módosított választójogi törvényt, melynek 64. cikke úgy rendelkezik, hogy ha súlyos, az eredményeket nagymértékben befolyásoló szabálytalanságok történnek (márpedig hatszáz ezer megsemmisített szavazatot elvileg erre utal), akkor az Alkotmánytanács elnökének nem a győztes személyét kell bejelentenie, hanem érvényteleníteni kell az elnökválasztás eredményét, s negyvenöt napon belül új választásokat kell kiírni.¹² Azt nem lehet tudni, hogy az Alkotmánytanács pontosan miért így járt el, s csak valószínűsíthető, hogy a hatszáz ezer szavazatot megsemmisítése

Ezrek hagyják el a fővárost az egyre véresebb összecsapások miatt. Forrás: Luc Gnago/Reuters

indokolatlan volt, de ebben az összefüggésben utalni kell például arra az esetre, amikor a köztársasági elnök 2010. januárjában feloszlatta a Független Választási Bizottságot, mert annak akkori elnöke, Robert Mambé Beugré (PDCI) 429 000 illetéktelen nevet akart utólagosan „rácsempészni” a végleges, a pártok képviselői által jóváhagyott választói névjegyzékre.¹²

A helyzetet bonyolította és a hat-százezer szavazat megsemmisítésének indokolatlan voltára vonatkozó feltevésünket mintha igazolta volna, amikor Paul Yau N'Dré bejelentését követően „színpadra lépett” az ENSZ főtitkár képviselője, Young-jin Choi. Erre az ENSZ BT 1765. sz. határozata, illetve az elefántcsontparti szemben álló felek által Pretoriában 2005-ben aláírt, az ENSZ határozattal összhangban álló békeegyezmény hatalmazza fel. Az egy-

mással szemben rendkívül bizalmatlan elefántcsontparti politikusok a 2005-re tervezett választás előtt elfogadták, hogy az ENSZ főtitkár különmegbíztotta (akkor a svéd Pierre Schori volt) certifikálja a választások eredményét, s így az Alkotmánytanács helyett ő lett a végső instancia a választások hiteles eredménye tekintetében. (A 2010. októberi választás első fordulóját után is ez volt a sorrend, s senki nem vitatta.)

A dél-korai diplomata úgymond a Független Választási Bizottság mellett foglalt állást, amikor véglegesítette az elnöke által közölt ideiglenes eredményeket, s így dezavualta az Alkotmánytanácsot. Az ONUCI saját választást ellenőrző rendszerére hivatkozó Young-jin Choi a december 3-i nyilatkozatában azt állította: „Még ha az Alkotmánytanács az 'Elnöki többség' minden panaszát is kivizsgálná a jegyzőköny-

vek, vagy a leadott szavazatok alapján, az sem változtatna a CEI elnöke által december 2-án kihirdetett eredményen, csak megerősítené Alassane Ouattara elnökjelölt választási győzelmét.¹⁴

Ezek szerint a legitím, a győzelmet a szavazófülkékben megszerző köztársasági elnök, Alassane Ouattara, a legális, az Alkotmánytanács elnöke által kihirdetett köztársasági elnök, Laurent Gbagbo lett, s a patthelyzet feloldására beindult az afrikai közvetítő gépezet.

Két figyelemre méltó megállapítást tett André Janier, aki 2005–2008 között volt Franciaország elefántcsontparti nagykövete egy tavaly decemberi interjúban. Gbagbóval kapcsolatban azt mondta: „Úgy tűnik, hogy inkább Gbagbo környezete, mint ő maga ragaszkodik a hatalomhoz [...] mert Afrikában a hatalom a gazdagságot jelenti”. A volt nagykövet másik megállapítása a válság megoldására vonatkozik: „Szerintem a válságból kivezető út csak Afrikából jöhet.”¹⁵

Epilógus

Afrikai közvetítőként elsőként Thabo Mbeki, volt dél-afrikai elnök érkezett 2010. december 4-én „sürgősségi megbízással” az Afrikai Unió felkérésére Abidjanba,¹⁶ ahol találkozott Laurent Gbagbóval és Alassane Ouattarával, valamint Youn-jin Choi-jal. Mbeki, aki kezdeményezője volt az „afrikai megoldást az afrikai problémákra” elvnek, 2004–2006 között már közvetített az elefántcsontparti konfliktusban, de az „Új Erők” a második évben a Gbagbo elnök iránti elfogultsággal vádolták. Mindenesetre 2005-ben a preteritív egyszemélyi megszületése az ő

névéhez fűződik, amelyben az elefántcsontparti felek kötelezettséget vállaltak arra, hogy „befejezik az ellenségeskedést”. Ezúttal Abidjanból való elutazása előtt azt nyilatkozta, hogy jelentést készít az AU Bizottsága számára, amely erre a jelentésére akarja építeni az elefántcsontparti poszt-elektorális válság megoldását célzó stratégiáját.¹⁷

A dél-afrikai The Times című újság 2011. január 24-én megjelentetett egy dokumentumot, mely szerint Thabo Mbeki tavaly decemberben óvott attól, hogy „diabolizálják” a Gbagbo-tábort. Az Afrikai Unió Bizottságának készített jelentésében leszögezte: „A jelenlegi válság nem az angyalok és a démonok konfliktusából származik”, s elhatárolta magát azoktól a követelésektől, hogy Laurent Gbagbo távozzon a hatalomból. „Az egyetlen, amit tehetünk az elefántcsontparti válság megoldására, ha meggyőzzük Gbagbót és Ouattarát, hogy tárgyaljanak”, és figyelmeztetett egy „pusztító háború” veszélyére, ha nem jön létre kettejük dialógusa. Nem javasolta nyíltan, de egy nemzeti egységkormány mellett tette le a voksát. Mbeki jelentése ellenére az Afrikai Unió az ENSZ-t, az Európai Uniót, a CEDEAO-t, Washington és Párizst követte, s nyomást gyakorolt Gbagbóra, hogy sürgősen adja át a hatalmat Ouattarának, mert a hatalom megosztásáról szó sem lehet.¹⁸ Ezt közvetítette kétszeri próbálkozása során az Afrikai Unió második mediátora, Raila Odinga, kenyai miniszterelnök, miközben a nigériai elnök, Jonathan Goodluck által elnökölt CEDEAO december 24-étől azzal fenyegette Gbagbót, hogy fegyverrel kényszeríti ki a távozását. Ám lassanként törésvonalak keletkez-

*ENSZ békefenntartók Ouattara tüntető szimpatizánsai között.
Forrás: Issouf Sanogo/AFP/Getty Images*

tek az afrikai politikusok között. John Atta-Mills ghánai elnök bejelentette, hogy katonai akcióban Ghána nem vesz részt. Dos Santos angolai elnök közölte, hogy kormánya Gbagbót támogatja. Már a Gbagbo azonnali távozását követelő, majd „diplomáciai elszigeteléssel”, „gazdasági embargóval” fenyegető Raila Odinga is fontosnak tartja a Gbagbo és Ouattara közötti párbeszédet.¹⁹ A kenyai miniszterelnök sikertelen közvetítése után az Afrikai Unió egy „elnöki panelt” állított fel, melynek tagjai a mauritániai, a burkina fasoi, a csádi, a tanzániai és a dél-afrikai elnök. Az „elnöki panel” már járt Elefántcsontparton, s most dolgozik a konfliktus megoldását célzó javaslatán. Egyébként Jacob Zuma dél-afrikai elnök január 21-én kijelentette, hogy szükség van a nézőpont megváltoztatására: „Valami mást kell csinálnunk, mint az egyik vezető távozását követelni.”²⁰

Mindenesetre Jean Ping, az Afrikai Unió Béke és Biztonsági Tanácsának elnöke március 5-én Abidjanban meghívta Laurent Gbagbót, Alassane Ouattarát és Paul Yao N'Drét, hogy vegyenek részt a bizottság március 10-én Addisz-Abebában tartandó ülésén.

Alassane Ouattara elutazott az etióp fővárosba, Paul Yao N'Dré nem, Laurent Gbagbo viszont az FPI elnökével, Pascal Affi N'Guessannal és külügyminiszterével, Alcide Djédével képviseltette magát. Ouattara elutazása után a Gbagbo-kormány repülési tilalmat rendelt el az ONUCI és a Licorne számára, hogy megakadályozza Alassane Ouattara visszatérését, akit az ENSZ helikoptere szállított el a Golf Hotelből. Az ONUCI és a francia kormány szóvivője bejelentette, hogy „érvénytelennek és meg nem történtnek” tekinti a Gbagbo-kormány tilalmát.

Addisz Abebában az „elnöki panel” azt javasolta az Afrikai Uniónak, hogy ismerje el a nép által megválasztott elnöknek Alassane Ouattarát, s az elefántcsontparti felek kezdjenek tárgyalásokat egy egységkormány létrehozásáról. A Gbagbót képviselő Affi N’Guessan azonnal „elfogadhatatlannak” nyilvánította a javaslatot, mert az Young-jin Choi eredményhirdetésére épített.²¹ (Valójában az „elnöki panel” az Alkotmánytanács elnökének szavazatokat önkényesen megsemmisítő, új eredményre vezető eljárására épített). Alcide Djédé még határozottabban fogalmazott a nemzetközi sajtó képviselőinek: ”Soha nem fogadunk el olyan javaslatot, amely Gbagbo elnök lemondását írja elő, mert ő Elefántcsontpart megválasztott vezetője.”²²

Alassane Ouattara szintén egyértelmű nyilatkozott: ”Néhány nap múlva kézbe vesszük a dolgokat és Gbagbo távozni fog.”²³

Alea iacta est...

Jegyzetek

- 1 Ld.: Csizmadia Sándor (2008): Az elefántcsontparti válságfolyamat kórtana: 2000–2008. *Afrika Tanulmányok*. 2008. II.évf., 2. sz., 30–40. o.
- 2 A volt lázadók egy része, annak ellenére, hogy vezetőjük és a hatalom valamit az ellenzéki pártok képviselői között aláírt több békeegyezmény is előírta, nem tette le a fegyvert az ország északi részének több pontján, nem volt hajlandó sem az egységes nemzeti hadseregbe integrálódni, sem a polgári életben helyet keresni magának, inkább őrizte azokat a privilégiumokat, melyeket az illegális kereskedelem biztosított számukra.
- 3 Election présidentielle – Le message de Sarkozy à Gbagbo, Bédié et ADO. L’Inter,

2010. szeptember 28. <http://www.abidjan.net> (letöltés ideje: 2011. március 5.)
- 4 Henri Konan Bédié az „elefántcsontpartiság” (ivoirité) kulturális és gazdasági tartalmú identitás-fogalmának a politika és a jog területére – az idegenek és az ország északi részén élő muzulmán lakosság és képviselője, Alassane Ouattara ellenében – való átvitelével kaotikus állapotokat idézett elő Elefántcsontparton. A terror légkörének és Bédié hatalmának 1999. decemberben egy katonai hatalomátvétel vetett véget.
- 5 Az RHDP kampányában szerepet vállaló Henriette Bédié, Henri Konan Bédié felesége az egyik nagygyűlésen drámai hangon hozta akan hallgatósága tudomására, hogy ha az RHDP elveszíti a második fordulót, a PDCI eltűnik a süllyesztőben. Ld. [Abidjan.net](http://news.abidjan.net/presse/lenouveaureveil.htm), 2010. november 25. <http://news.abidjan.net/presse/lenouveaureveil.htm> (letöltés ideje: 2011. március 4.)
- 6 300 ex-rebelles rejoignent Gbagbo. [Abidjan.net](http://news.abidjan.net/presse/notrevoie.htm), 2010. augusztus 8. <http://news.abidjan.net/presse/notrevoie.htm> (letöltés ideje: 2011. március 4.)
- 7 Débat télévisé: Gbagbo et Ouattara font retomber la pression. Jeune Afrique, 2010. november 27. <http://www.jeuneafrique.com> (letöltés ideje: 2011. március 4.)
- 8 ONUCI: Le chef de l’ONU certifie la victoire du candidat Alassane Ouattara-Compte tenu du point de presse du Représentant spécial de l’ONU pour la Côte d’Ivoire. [Abidjan.net](http://www.abidjan.net), 2010. december 3. <http://www.abidjan.net> (letöltés ideje: 2011. március 4.)
- 9 Analyse de l’actualité électorale en Côte d’Ivoire. [Abidjan.net](http://www.abidjan.net), 2011. február 23. <http://www.abidjan.net> (letöltés ideje: 2011. március 4.)
- 10 Uo.
- 11 Youssouf Bakayoko, Président de la Commission électorale (CEI): ”Ouattara a bien été élu”. *Le Parisien*, 2011. január 2.
- 12 Télégabgo vous parle... *Jeune Afrique*, 2010. december 22. <http://www.jeuneafrique.com> (letöltés ideje: 2011. március 4.)
- 13 Guy Labertit (2010): Côte d’Ivoire sur le sentier de la paix. Ed. Autres Temps, Marseille. 13. o.

- 14 ONUCI: Le chef de l'ONUCI certifie la victoire du candidat Alassane Ouattara-Compte tenu du point de presse du Représentant spécial de l'ONU pour la Côte d'Ivoire. Abidjan.net, 2010. december 3. <http://www.abidjan.net> (letöltés ideje: 2011. március 4.)
- 15 André Janier: "La sortie de la crise ivoirienne ne pourra venir que de l'Afrique". Az interjút készítette: Catherine Gouësset. L'Express, 2010. december 21. <http://www.lexpress.fr> (letöltés ideje: 2011. március 4.)
- 16 Arrivée de Thabo Mbeki pour une „mission d'urgence". Abidjan.net, 2010. december 5. <http://www.abidjan.net> (letöltés ideje: 2011. március 4.)
- 17 Thabo Mbeki: "L'Union africaine attend mon rapport". Abidjan.net, 2010. december 7. <http://www.abidjan.net> (letöltés ideje: 2011. március 4.)
- 18 Côte d'Ivoire: Mbeki refusait en décembre „diaboliser" Gbagbo. Abidjan.net, 2011. január 24. <http://www.abidjan.net> (letöltés ideje: 2011. március 4.)
- 19 Odinga croit aux chances d'un dialogue directe Gbabo-Ouattara. Abidjan.net, 2011. január 18. <http://news.abidjanabidjan.net> (letöltés ideje: 2011. március 4.)
- 20 Côte d'Ivoire: Mbeki refusait en décembre „diaboliser" Gbagbo. Abidjan.net, 2011. január 24. <http://www.abidjan.net> (letöltés ideje: 2011. március 4.)
- 21 Propositions du panel de l'UA, hier à Addis Abeba/Affi N'Guessan (représentant de Laurent Gbagbo): "C'est inacceptable". Abidjan.net, 2011. március 11. <http://www.abidjan.net/journaux/soirinfo.asp> 2011 (letöltés ideje: 2011. március 12.)
- 22 Le camp Gbagbo refuse tout partage du pouvoir. Le Monde, 2011. március 10. <http://www.lemonde.fr> (letöltés ideje: 2011. március 12.)
- 23 Alassane Ouattara, après la réunion du Conseil de paix et de sécurité: "Dans quelques jours, nous reprendrons les choses en main et Gbagbo partira". Abidjan.net, 2011. március 12. <http://www.abidjan.net> (letöltés ideje: 2011. március 12.)

A biztonság ösvényein.

Az új generáció biztosítója.

Vadászati jogvédelem biztosítás*

- Segítünk érvényesíteni jogait és jogos követeléseit
- Kártérítési jogvédelem
- Büntető és szabálysértési jogvédelem
- Közigazgatási jogvédelem
- 24 órás jogi tanácsadás

Az első 1000 szerződő vadász-elsősegély felszerelést kap ajándékba!*

www.uniqa.hu

UNIQA

*A tájékoztatás nem teljes körű, bővebb információ honlapunkon (www.uniqa.hu) található, vagy érdeklődjön kirendelt ügynökeinken. Az elsősegély felszerelés tartalma: st. gyorskötöző póló, st. vágott mull lap, vízálló sebtapasz, fertőtlenítő folyadék, kullancsirtató csipesz

Superbrands

MEMBER OF THE

Az UNIQA Biztosító Zrt. a Magyar Olimpiai Csapat Hivatalos Támogatója

„A KÖLTÉSZETNEK VÁLTOZTATÓ EREJE VAN” – INTERJÚ DR. REMI RAJI NIGÉRIAI KÖLTŐVEL

Aleksa Varga Melita
PhD, egyetemi oktató
Bölcsészettudományi Kar
Eszéki Egyetem
melita.aleksa@gmail.com

Hrisztova-Gotthardt Hrisztalina
Pécsi Tudományegyetem
Idegennyelvi Titkárságának munkatársa
xpucuhu@gmail.com

Tulajdonképpen ki is Remi Raji? Hogyan jellemezné magát és a foglalkozását röviden?

Remi Raji [Radzsi] csak a művésznevem, hivatalosan Aderemi Raji-Oyeladenak hívnak. Foglalkozásomat tekintve irodalmár és költő vagyok Egyetemi tanárként előadásokat tartok és kutatásokat végzek a nigériai Ibadáni Egyetemen. Fő oktatási és kutatási területeim közé a következők tartoznak:

posztkoloniális afrikai irodalom, a kulturális tanulmányok és a kreatív írásmód. Doktori disszertációmban az afrikai diaszpóra irodalmával foglalkozom. Eddig öt angol nyelvű verseskötetemet jelent meg, amelyekben elsősorban az anyanyelvem, a joruba rendkívüli kifejezőképességére támaszkodtam. Röviden összefoglalva három foglalkozásom van: irodalomprofesszor, kultúrkritikus és társadalmi aktivista.

A verseiben gyakran fejteget a nigériai társadalommal kapcsolatos kérdéseket. Kap-e visszajelzést arról, hogy milyen hatást gyakorolnak a versei az olvasókra?

Olykor úgy tekintek a nigériai társadalomra, mint egy bennfentesre, aki kívülről figyeli és kommentálja a történeteket, máskor pedig inkább egy Nigériában élő idegen szemszögéből, belülről szemlélem a társadalmat és az országot. Az ötödik kötetemen (*Shuttlesongs America...* (2001; 2003) kívül az összes munkám a Nigériával folytatott belső beszélgetéseimnek művészi kinyilatkoztatásaként értendő. Mindazonáltal úgy igyekeztem megfogalmazni a verseimet, hogy azokkal meg tudjak érinteni minden egyes olvasót, teljesen függetlenül attól, hogy a világ melyik részén él. Rengeteg visszajelzést kaptam Nigériából és Nigérián kívülről is. Az olvasóim számtalan e-mailben jutatták kifejezésre az elismerésüket és együttérzésüket. Ez egyben bátorít és ösztönöz is engem.

Befolyásolhatja-e egy költő egy adott ország politikai és társadalmi viszonyait, és ha igen, milyen módon?

Kétségtelenül igen! Szilárdan hiszek abban, hogy egy költő a szavak révén komoly változásokat idézhet elő. Hasonló módon, mint az esőcsinálók, a „szócsinálók” is nagy hatást érhetnek el. Olykor ez a hatás közvetett, máskor egész közvetlen, néha várat magára, néha pedig azonnal érezhető. Költők hozták létre a Negritude mozgalmat. A polgárjogi mozgalmakban a költőknek jelentős szerep jutott. Ha a költészetet fejlettebb beszédnek és a retorika sójának tekintjük, akkor a legnagyobb

befolyással bíró politikusnak, gazdasági vezetőnek illetve tudósak is szüksége van a szó erejére ahhoz, hogy meg tudja változtatni a dolgokat. A költészetnek igenis változtató ereje van.

Hogy miként lehetséges mindez? Én úgy gondolom, hogy a költészet varázsa az általa szőtt igazságból ered. A valódi költő szomjazik az igazságra, és itatja az olvasókat a művein keresztül. Sikere azon múlik, hogy mennyire képes arra, hogy széppé tegye a dolgokat, és csodálatos versemértékbe öltöztesse őket. Úgy vélem, hogy egy költőnek meggyőző erővel és egyben kreativitással is kell rendelkeznie ahhoz, hogy mások befolyásolására képes legyen.

Milyen szerepet játszanak, és milyen státuszuk van a Nigériában és külföldön élő nigériai költőknek és irodalmároknak?

Személyes tapasztalatból tudom, hogy a nigériai költők nagy felelősséget hordanak a vállukon, ugyanis ők amolyan nagykövet félék. Nyilvános rendezvényeken képviselik az országot, még

akkor is, ha furcsán áll nekik ez a szerep. Időnként szót kell, hogy emeljenek az egyeduralom és az elnyomás ellen, mint a nemzet lelkiismerete. Ugyanakkor a nigériai írók és költők nem különböznek a többi nemzet irodalmáraitól sem. Egyrésztől elkötelezettek az írás művészete és a tudományok iránt, másrésztől pedig szükség esetén hangot adnak a véleményüknek az ország társadalmi problémáival kapcsolatos kérdésekről.

Melyek az irodalmi és politikai tervei?

Ami biztos, hogy továbbra is írok majd verseket és kulturális és irodalmi – ám nem feltétlenül politikai – pályán maradok. Szeretnék olyan olvasóesetek és előadásorozatok lebonyolításában közreműködni, ahol lehetőségem nyílik bemutatni a világnak az afrikai irodalmi örökséget és az afrikai tehetségeket. Remélem, hogy a jövőben is érdekes és kreatív beszélgetésekben lesz részem a más kultúrákból, más kontinensekről származó költőkkel és tudósokkal. Teljesen új világlátás, új perspektívák kialakulásához szeretnék ugyanis hozzájárulni, ahol a különböző kultúrák képviselői egyenrangú, minden sztereotípiától és előítéllettől mentes párbeszédet folytathatnak egymással.

Jegyzet

- 1 A Negritude irodalmi és ideológiai mozgalom, melyet a frankofón fekete értelmiség, írók és politikusok kezdeményeztek Franciaországban, 1930-as években.

Az elmém tengere (anyának)

Meztelenül, csend van itt, amely a hangosságot halottá teszi

Meztelenül, a szemed eltorzult tengere a szívemet lefröcsköli.

*A sziklák gördülnek finoman,
A hangod mégyen el lankadtan.*

*Hallgatom a cserjék alatt a jeleket
Suttogtál engem az életbe és most hallom az utolsó lehetetedet.*

*Csend van itt, amelyetől a szívből ered a vérzés
A tested forrongás: jelek, gyöngy és lassú sietés.*

Tisztább az istenek olajánál, te vagy az utolsó tömjén

Én elvesztem az álomban, időben és halandó tudatban.

Meztelenül, simán megmosdatott kövekkel a szemedben

Meztelenül, a fényes napban, rajtam túl néztél a fellegekbe...

*Meztelenül, mint a tengerész, jövök hozzád,
utazva a föld hosszúságát.*

*Üdvözlöm a szeleket az arcodban, megpillantom
az új szülés kibomlott magját.*

Érintem a tengert, elfogom a szülő láz szenvedélyét

*Meztelenül, az ujjaim a dobogásért halásznak,
meleg marad mindörökké.*

Anyám, megérkezek, meztelenül az utolsó kérelmedre

Hozom a fogadalmakat az örökös hévre.

A leghosszabb éjszaka összetör, és te istennővé válsz

Meztelenül, minden nap vizet iszom és emlékezem rád.

*Fordította: Aleksa Varga Melita,
Hrisztalina-Hrisztova Gotthardt*

CHINUA ACHEBE – A MODERN AFRIKAI IRODALOM ATYJA

Béres Mária

nyugalmazott angol-orsz szakos középiskolai tanár (KLTE), angol fordító (ELTE)

középiskolai angol nyelvtanár (1986–2009)

mariaberes50@gmail.com

Chinua Achebe, az angol nyelven alkotó nigériai (igbo) író, a legünnepeltebb és legolvasottabb afrikai író, de mondhatnánk, hogy a világirodalom egyik legbefolyásosabb alakja 2010. október 27-én New Yorkban Gish-díjat kapott.

A némafilm csillagai, Dorothy és Lillian Gish nevéhez fűződő, 1994-ben alapított díj az egyik legtekintélyesebb a művészetek (dráma, zene, tánc, képzőművészet, építészet, filmművészet és irodalom) terén. A kb. 300.000 amerikai dollár jutalommal és egy ezüst plakettel járó díj tavalyi nyertesét egy művészekből álló nemzetközi bizottság választotta ki a jelöltek közül, így tisztelegve a 80 éves afrikai író életműve előtt.

„A Nigériában felnövekvő kis srác számára, aki én voltam, elérhetetlen álmoknak tűnt, hogy majdan író legyen – mondja Achebe. – Ma rajtam kívül sok afrikai író számára valóság ez. A Gish-díj annak a hosszú útnak az elismerése, amit kollégáim és én megtettünk, és

amire büszke vagyok és egyben hálás is érte.” Tükrözve a Gish testvérek szellemiségét és végakarátát, a díj olyan művészek előtt tiszteleg, akik valami kiemelkedően újat alkottak a maguk területén. Így került az idén Chinua Achebe neve – méltán – olyanok mellé, mint Ingmar Bergman filmrendező (1995), Bob Dylan énekes, dalszerző (1997), Arthur Miller drámaíró (1999), Merce Cunningham táncos, koreográfus (2000), Ornette Coleman jazz zenész (2004), Peter Sellers rendező (2005), Robert Redford színész, filmrendező (2008) és Pete Seeger népzeneész, énekes és aktivista (2009) – hogy csak néhányat említsünk a korábbi díjazottak közül.

Albert Chinualumogu Achebe 1930-ban született a nigériai Ogidiban. Ez az igbok lakta falu az angol misszionáriusok egyik első központja volt kelet Nigériában. Ahogy életrajzírója, Ezenwa Ohaeto¹ fogalmaz, Achebe „kulturá-

Chinua Achebe. Forrás: Steve Pyke, *newyorker.com*

lis válaszüton” nevelkedett. Míg szülei megtért keresztények voltak (apja 30 évig járta az országot, miközben buzgón hirdette az evangéliumot), addig a rokonság és a szomszédok a hagyományos igbo vallást gyakorolták, és számos istent imádtak. Achebét elbűvölte a család által lenézett „pogány” hitvilág, mely szerint mindenkinek van egy saját védőszelleme (igbo nyelven *chi-je*), aki vezérli egy életen át. Tudni akarta, mi volt a kereszténység előtt. Kérdezősködött hát, és csak úgy szívta magába a hallottakat az igbo szokásokról és az igbo nép világegyetemről alkotott képéről.

Otthon a család igbo nyelven beszélt, és Achebe csak az iskolában kezdett angolul tanulni, úgy nyolc éves kora körül. Nagyon szorgalmas diák volt. Társai úgy is szólították, hogy „*Dictionary*” azaz „Lexikon”. Hamarosan felvételt is nyert egy angolok által működtetett bentlakásos iskolába, ahol mivel a diákok

Nigéria különböző részeiből származtak, félre kellett tenniük anyanyelvüket, és kénytelenek voltak gyarmatosítójuk nyelvén, angolul kommunikálni. Az iskolának kiváló könyvtára volt. Achebét, aki az édesanyjától és nővérétől hallott igbo meséken nőtt fel, most újfajta történetek bővítették el: a *Kincses sziget*, *Gulliver utazásai*, meg az *Ivanhoe*. Itt találkozott először olyan kolonialista klasszikusokkal is, mint John Buchan regénye, a *Prester John* – egy brit kalandor története

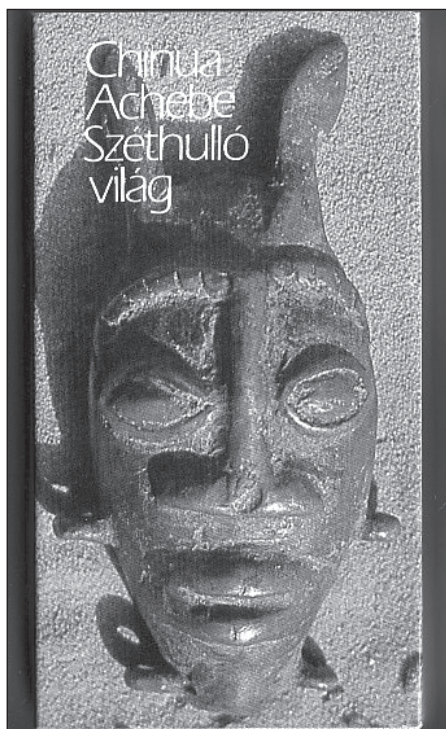
Dél-Afrikában. Ebben a könyvben található a híres mondat: „Ez a különbség a fehérek és a feketék között, a kötelességtudat.”²

Később, az Ibadani Egyetemen, ahol angol irodalmat hallgatott, olvasta az angol-ír író, Joyce Cary 1939-ben írt regényét, a *Mister Johnstont* is. Bár Joyce Cary éveket töltött Nigériában, mint gyarmati hivatalnok, és a *Time* magazin úgy emlegette a könyvét, mint „a legjobb regény, amit valaha is írtak Afrikáról”, Achebe szerint a könyv felszínes tudást takart, és mélységesen felháborodott azon, ahogy Cary a szülőföldjét és népét, mint egyfajta borzalom, utálat és gúny tárgyát ábrázolja. A fehér ember jó, értelmes, intelligens és bátor, míg a fekete barbárok gonoszak, buták, sőt alattomosak. Barbárok – ez volt a standard megnevezés a korabeli irodalomban, amit Achebe különösen veszélyesnek tartott.

Gyakorta említi saját példáját, mint kerítette hatalmába őt magát is Joseph Conrad 1902-ben írt kisregénye, a *Heart of Darkness* (magyarul *A sötétség mélyén*)³. Conrad szuggesztív író volt. Kiváló mesélő, a századelő egyik legnépszerűbb írója, aki írói hitvallását így fogalmazta meg: „Amit én az írott szó hatalmával meg akarok valósítani az, hogy hallóvá tegyelek benneteket, hogy érzéseket ébresszek, de mindenekelőtt az, hogy látóvá tegyelek benneteket.” Írásával elbűvölte a kis srácot, aki csak később, felnőttként jött rá, milyen sértő is ez a Conrad által láttatott kép, ahogyan azt a kalandtörténet narrátora, Marlow lefesti: „Ez a part majdnem minden jellegzetesség nélkül való volt, mintha még csak a teremtés állapotában lett volna...A roppant őserdő széle.” (217.o.) „Utazásunk föl a folyón olyan érzést ébresztett bennem, mintha a világ teremtésének legősibb időszaka felé haladnánk.” (246.o.) „Vándorok voltunk, történelem előtti földön, olyan földön, amely ismeretlen bolygó arculatát mutatta.” (248.o.) És kik éltek ott? „Szerencsétlen vadak”, „gonosztevők”, „kannibálok”, „bitangok”, avagy nadrágba bújtatott „cirkuszi kutyák”, akiket a mesélő még arra sem méltat, hogy nevet és arcot adjon nekik. *A sötétség mélyén* Afrikát egy másik világként, mint Európa antitézisét, egy civilizálatlan világot mutatja be, és ami Achebét leginkább sérti az, ahogyan Afrika őslakosait láttatja. Ráadásul ebben rejlik *A sötétség mélyén* jelentése is, és az, ami Achebe szerint a nyugati ember elméjét bámulatba ejti: „de éppen – miénkhöz hasonló – emberi voltuk gondolata...borzongatott meg legheveseb-

ben. Csúf.” (249.o.) Természetesen lehet vitatkozni Achebével, miszerint az afrikai emberhez való ez a fajta hozzáállás nem Conrad sajátja, hanem kitalált narrátoráé, Marlowé. Tudjuk, hogy Conrad regényeinek rendkívül tudatosan épített, bonyolult szerkezetét a narrátorok alkalmazásával egyszerre tudta személyes hitelűvé és a történet egyes szereplői szubjektumának külön hordozójává tenni. Achebe úgy érzi, hogy Marlow Conrad teljes bizalmát élvezzi. Ezért hát szerinte Joseph Conrad „elszánt rászista” volt. Megjegyzendő, hogy ez az ítélet nagy vitát váltott ki, és jelentős hatással volt Conrad jelenkori megítélésére, de számos ellenséget is szerzett Achebének.

Mindenesetre, Chinua Achebe hiszi, hogy a regény, az irodalom erkölcsi erővel bír: „Mind jobban kezdett világossá válni számomra, hogy bár a regény, mint olyan fikatív, merő kitalálmány, ugyanakkor lehet igaz, vagy akár hamis is, de nem úgy, mint ahogyan egy hír lehet valós vagy valótlan, hanem ami az elfogulatlanságát, szándékát és teljességét illeti.” Ez a hite szerves részévé vált a modern afrikai irodalomról alkotott képének is, és mindamellett, hogy elismeri, a gyarmatosítás jót is hozott Nigériának (lásd például iskoláztatás, közös nyelv egy soknemzetiségű országban), egyik cikkében így fogalmazza meg írói hitvallását: „...az írónak, a művésznek szerintem az alapvető dolgokkal kell foglalkoznia. Arról kell írnia, hogy az afrikai emberek a kultúráról nem az európaiaktól hallottak először, hogy társadalmunk nem volt értelmetlen, hanem régóta olyan bölcelettel rendelkezett, amelyből nem hiányzik az érték és a

Achebe, Chinua: *Széthulló világ*.
Európa Könyvkiadó, Budapest, 1983.

szépség, hogy az afrikai népeknek költészetük volt, és – mindenképp – megvolt az emberi méltóságuk. A legtöbb afrikai nép a gyarmati sorban majdnem elveszítette emberi méltóságát, és azt kell újra visszaszereznie, mert a legrosszabb, ami bármely néppel megtörténhet, az, ha elveszíti emberi méltóságát és önérzetét. Az író kötelessége, hogy népének ebben segítsen.” (Ford.: Karig Sára) Ezen munkálkodott egész eddigi írói és irodalomszervező tevékenységével: hogy visszaadja népének az őt megillető méltóságot, és a világgal megismertesse az afrikai értékeket és kultúrát, érthetővé tegye Afrikát.

Az egyetemet 1953-ban fejezte be, és ekkor már nem használta „európai”

keresztnevét. Diplomázás után egy rövid ideig tanított, majd Lagosban a Nigériai Rádiónál helyezkedett el. Ez idő tájt, az 1950-es évek közepén kezdte írni első regényét, amely *Things Fall Apart* címmel 1958-ban jelent meg (magyarul *Széthulló világ*, Európa, 1983), és vele Achebe új korszakot nyitott a világirodalom történetében, teret engedve ezzel a gyarmati sorból kiemelkedő, illetve kiemelkedni vágyó országok irodalmának, kultúrájának. A regény csupán angol nyelven több mint tizenkétfélmillió példányban jelent meg, és további 50 nyelvre fordították le. Kivételes könyv ez, kulcsfontosságú olvasmány az iskolákban Afrika-szerte, de tanítják csaknem minden angol nyelvű ország főiskoláin és egyetemein. Akkor íródott, amikor egyre több afrikai ország, köztük Nigéria is már készülődött, hogy függetlenítse magát az imperialista gyarmati uralomtól. Achebe regénye mestermű, egyike az első olyan műveknek, amelyek az európai írók generációi által Afrikáról festett képet – ahogy Achebe fogalmaz – „kiigazítja”. Achebe kitartóan érvel amellett, hogy az afrikaiaknak joguk van ahhoz, hogy saját történetüket maguk mondják el, természetesen a maguk módján, és erősen kritizálja az európai írók által Afrikáról prezentált képet.

Amikor Achebe 1958-ban Angliában leadta a kéziratot a William Heinemann Kiadónak, azt se tudták, hogy mit kezdjenek vele. Lenne valaki is, aki megvenne egy afrikai által írt regényt? Ilyen még nem volt! Pedig igazából nem is Achebe volt az első afrikai író, aki figyelemre méltó művet írt hazájáról. A szintén nigériai Amos Tutuola⁴

és Cyprian Ekwensi⁵ első regényei az 1940-es évek végén és az 1950-es évek elején jelentek meg szintén angolul és Londonban, mintegy előkészítve az utat Achebének a világhír felé. Még az angol, sőt az amerikai kritikusok is felfigyeltek rájuk. De ők nagyobb visszhangot nem kaptak, hiszen az afrikai regény még nagyon fiatal volt, és különben is a *Széthulló világ* új megközelítéssel íródott: a régi és az új életforma összeütközésének tragikus következményét mutatta be, hogy az afrikai hogyan élte meg a gyarmatosítást.

A történet helyszíne az író által kitalált Umuofia, kilenc igbo falu alkotta közösség élettere valamikor az 1890-es években. A regény főhőse Okonkwo, akit mindenki jól ismer és tisztel. Ő a régi hagyományos életforma, az ősök és istenek tisztelője. Családjának története, a falusi élet szinte álomszerű krónikája – szóljon az akár a betakarításról, vagy vallási fesztiválról, akár egy családi vitáról – magával ragadja az olvasót. A mesészerű háttér ellenére nincs semmi idilli ebben a képben. Az emberek éheznek, ha kevés jam terem. A gyermekhalandóság magas. (Csak a hatodik életéve betöltése után mondják egy gyerekről, hogy azért jött e földre, mert maradni akar.) Néhány ősi szokás pedig egyenesen kegyetlen – az újszülött ikreket egyszerűen kidobják a bozótba, mert azt hiszik, hogy azokat gonosz szellemek uralják. Az afrikai falu életét Achebe belülről, az ismerős, értő afrikai szemével látatja. Az afrikai embert, szokásait, annak minden szépségével, érényeivel és hibáival együtt mutatja meg. Ha viselkedésük számunkra olykor idegen is, az érzelmeik ismerősek... Ami-

kor azonban megjelennek az első miszcionáriusok, a régi igbo világ széthull. Még a nem afrikai olvasó előtt is világos, hogy mi veszett el. És Okonkwo elbukik a gyarmatosító fehérrel folytatott harcban.

A regény címét és mottóját Achebe William Butler Yeats *Second Coming*, magyarul *Második eljövétel* című verséből vette.⁶ Még egyetemi tanulmányai idején ismerkedett meg az író költő verseivel, és nagyon megszerette azokat.

Achebe a regényt nem az anyanyelvén, hanem angolul írta. Olyan nyelven, amelyet – mint ahogyan azt később megfogalmazza – „a történelem kényszerített le a torkunkon”. Egy olyan országban, mint Nigéria, ahol számos nagyobb nyelv mellett több mint 500 kisebb nyelvet beszélnek, a gyarmatosító nyelve, az angol praktikus, és politikailag is szükséges lingua franca. Ugyanakkor Achebe nyelve mégis más, újszerű, szokatlan. Egyes kritikusok szerint egyszerű „falusi halandzsá”. De ezt a jelzőt Achebe határozottan visszautasítja mondván, hogy egyáltalán nem állt szándékában az angolt anyanyelvi szinten használni. Vallja, hogy az afrikai írónak olyan angol kialakítását kell megcéloznia, amely miközben univerzális, egyúttal képes átadni az írónak a helyi viszonyokra épülő egyéni megtapasztalását is. Ezt pedig csak úgy tehetné, hogy létrehozta a standard angol és az igbo nyelv szintézisét: a szokványos angol fordulatokat szokatlan módon az igbo nyelv mintájára használja, közmondásokkal és szólásmondásokkal, olykor csípős humorral fűszerezve, így adja vissza az afrikai nyelv esztétikumát és költőiségét.

Összefoglalva tehát: *A Széthulló világ* mérföldkő a világirodalomban. Chinua Achebe első regényével „feltalálta” az afrikai irodalmat, Afrika, az afrikai ember újszerű, belső ábrázolásával, valamint nyelvvel megmutatta, hogy az afrikai irodalom jövője nem az európai formák egyszerű utánzása, hanem azoknak az afrikai orális tradíciókkal való fúziója. Ugyanakkor Achebe tovább megy, és nem csupán a hagyományok megőrzését tartja nagyon fontosnak, hanem maguknak az afrikai nyelveknek a megőrzését is. Ezért is ír verseket nem csak angolul, de igbo nyelven is. És hasonló tette sarkallja honfitársait is. Bizik abban, hogy „Egyszer majd eljön az idő, amikor az afrikai nyelvek kezdenek újra érvényt szerezni maguknak.”

Első regényét 1960-ban a *No Longer at Ease*, magyarul *Örökké nyugtalanul* (Európa, 1964) követte. A történet a függetlenség hajnalán játszódik, úgy hatvanegynéhány évvel az első után. Achebe most saját generációjának szerepét keresi az új körülmények között. A főhős a *Széthulló világból* ismert Okonkwo unokája, egy művelt, tehetséges igbo fiatalember, aki Angliában szerz diplomát, majd miután hazatér, egy kormányhivatalban vállal állást a fővárosban. Azzal az eltökélt szándékkal lát munkához, hogy tudását minden nigériai javára fordítsa, és felveszi a harcot a korrupcióra és megvesztegetésre épülő uralkodó rendszerrel. Ugyanakkor „európai” rangjához méltó életmódot kell folytatnia, és kezdeti ellenszegülése ellenére ő maga is részesévé válik a korrupciónak. De tapasztalatlansága szükségyszerű, elkerülhetetlen bukás-

hoz vezet. Az *Örökké nyugtalanul* tehát egy új generáció, egy új embertípus – a jóindulatú, de gyenge, haladó értelmiség – konfliktusát és bukását mondja el. A gyarmatosítók által meghonosított pénzhőség, nyereségelhajlás szülte korrupt magatartás és a hagyományos értékrend és felfogás között őrlődő fiatal afrikai értelmiség örökös nyugtalan-ságba kényszerül.

Az 1964-ben publikált harmadik regénye az *Arrow of God*, azaz *Isten nyilvánvalósága* magyarul nem jelent meg. Ebben a könyvben Achebe visszaviszi az olvasót a gyarmatosítás idejébe. A könyv a hagyományos vallás egy főpapjának története, hogyan próbál megértésre jutni a gyarmatosítókkal.

Ennél sokkal jelentősebb negyedik regénye, az *A Man of the People* (William Heinemann, 1966.) (magyarul *A nép fia*, Magvető, 1973). Míg az *Örökké nyugtalanul*ban Achebe hangvétele csupán gúnyos, ironikus, addig az *A nép fia* gyilkos szatíra a korrupciónak és a hatalmi harcokról egy képzeletbeli afrikai államban, melyet nem nehéz beazonosítani. Egy egész nép tragédiája ez, amely nép fiai nem tudtak élni a szabadsággal. A történet egy korrump politikai köré épül, és egy katonai puccsal ér véget.

Ez az alap gondolat egyáltalán nem volt hipotetikus az akkori Nigériában, ahol az 1960-as függetlenné válást teljes politikai zűrzavar követte. Az igbok elleni erőszak két puccs után 1967-ben Igboföld leválásához és a Biafrai Köztársaság kikiáltásához vezetett, amit három évig tartó szörnyű polgárháború követett. Achebe maga is célpontjává vált az erőszaknak, mégpedig *A nép fia* című regénye miatt, amelyben oly nagy

pontossággal jósolta meg egy puccs bekövetkeztét, hogy egyesek azt feltételezték, ő is részt vett annak megszervezésében. Feleségével és gyermekeivel menekülni kényszerült hát.

Rövid rádiós karrierjének tehát az időközben kirobbant polgárháború vetett véget. Achebe teljes mértékben a biafrai ügy mellé állt, és a regényt novella és versírásra váltotta. A megalakult kormány egyik minisztere lett. Számos diplomáciai fronton képviselte Biafrát. Azonban a szárnyait bontogató nép éhezett, mert útjait és kikötőit a britek által támogatott nigériai hadsereg blokád alatt tartotta, mígnem 1970-ben visszafoglalta a területet. Az igbo halottak számát ekkor már egy és hárommillió között becsülték, és amikor az éhínség a tetőfokára hágott, naponta öt-hat-ezer ember – főleg gyerek – halt meg. Achebe személyes tragédiák sorát élte át. Biafra mellett elveszítette számos közeli barátját, köztük Christopher Okigbot is; míg a családja menekülni kényszerült, felesége elvetélt; a szövetségi katonák lerombolták az igbok büszkeségét, a nuskkai egyetemi kampuszt; a szövetségi kormány elkobozta a biafrai bankbetéteket, ezzel anyagilag teljesen tönkretéve a biafrai középosztályt. A kormánykatonák szisztematikusan rombolták az igbok által létrehozott kulturális infrastruktúrát, hogy így törjék meg a „lázadók” lelkét.

Achebe ezután tudományos pályára lépett, és 1967-ben Enuguban kiadót alapított, majd 1969-ben az Amerikai Egyesült Államokban különböző egyetemeken tartott előadásokat író-társaival, Cyprian Ekwensivel és Gabriel Okarával. Hazatérése után a Nigé-

riai Egyetem tudományos kutatója lett, és 1973-ban az angol irodalom professzorává nevezték ki. 1970-től a Nwankwo-Ifejika Könyvkiadó Vállalat igazgatója, valamint a Heinemann Kiadó az ő szerkesztésében indítja el az Afrikai Írók sorozatát. Achebe számos magazint is alapított afrikai művészek, írók és költők számára, amelyek célja a gyarmatosítás után született afrikai művek mind szélesebb közönséggel való megismertetése volt. 1972-től újra számos amerikai egyetemen oktatott, többek között a Massachusettsi Egyetemen Amherstben és a Connecticuti Egyetemen Storrsban.

„Hogy a tiszteletre méltó Svéd Akadémia valaha is alkalmasnak találja-e Chinua Achebét arra, hogy az Irodalmi Nobel-díjjal megtisztelje, az a jövő kérdése. Az biztos, hogy megérdemelné.”

Legutóbbi regénye az *Anthills of the Savannah* (Heinemann, 1987) a hibás politikai vezetés újabb kritikája. Néhány barát pályáját követi nyomon, akik egy nyugat-afrikai ország, Kangan – nyilvánvaló, hogy Nigéria – vezetői. A puccs útján hatalomra került Sam diktatúra irányába kormányozza országát. Amikor Chris, a Hírközlési Minisztérium vezetője nem áll mellé Ikemmel, a kormány által felügyelt újság főszerkesztőjével szemben, az egész kormányzati apparátus kettejük ellen fordul. A könyv nem éri el a *Széthulló világ* művészi értékét, bár célja is más. Az afrikai politikai idealizmus és korrupció nagyszerű kritikája.

Chinua Achebe. Forrás: shmoop.com

Fent tárgyalt regényei mellett Achebe több mint 20 kötet novellát, esszét, verset és gyermekkönyvet is írt. A legérdekesebbek és legjelentősebbek ezek között azok az előadások és esszék, amelyekben a roppant békés, nyugodt természetű író aggódva figyel hazáját, és szellemes, olykor csípős gúnnyal kritizálja a korrupst vagy egyszerűen csak középszerű politikusokat, akik aláássák a nigériai nép javát. Ennek a műfajnak egyik leghíresebb példája az 1983-ban publikált *The Trouble with Nigeria*, a nigériai politikai elit keser-gúnyos kritikája. Üzenete világos. Rettenetesen csalódott amiatt, mily kevésre vitte Nigéria a függetlenné válás óta. A demokrácia terén nincs előrehaladás, a korrupció nem csökkent. Szegényes az infrastruktúra. Hiányzik az állam által kiépített villany-, víz- és csatornahálózat, ami máshol természetes dolog.

A Lagos és Ibadan közötti autószerződés 1990-ben történt szerencsétlen autóbaleset következtében Achebe deréktól lefelé teljesen lebénult. A kerekesszékhez kötött író feleségével és négy gyermekével azóta az Amerikai Egyesült Államokban él, mert a számára szükséges orvosi ellátás Nigériában ma még nem biztosítható. Jelenleg a Brown Egyetem (Providence, R.I.) Afrikai Tanulmányok professzora.⁷

Tárgyilagosságra törekvő írásaival, előadásaival, teljes kritikus, de nevelő célzatú kiállításával a hazája és nemzete sorsáért, jövőjéért aggódó Achebe a megújuló afrikai irodalom egy új generációját hívta életre. Köztük többen ma már nemzetközi hírnévre és elismertségre tettek szert, mint Buchi Emecheta, Ben Okri, Chimamanda Ngozi-Adichie, hogy itt csupán néhányat említsünk a nigériai születésűek közül.

Chinua Achebe érdemeit számos díj és cím tükrözi. Például az *Arrow of God* című regényéért elnyerte a *New Statesman Jock Campbell Díjat*. Az előbb *Beware, Soul Brother, and Other Poems* (1971), majd később az USA-ban *Christmas at Biafra* (1973) címen megjelent verseskötetét elsőként jutalmazták a *Commonwealth Poetry Díjjal*. 2007-ben pedig az *Anthills of the Savannah* a *Man Booker International Díjat* hozta az írónak, akit ez ideig Anglia, Skócia, USA, Kanada és Nigéria 33 egyeteme választott díszdoktorává. Szülőhazája pedig az ország legmagasabb kitüntetésével, a *Nigériai Nemzeti Érdeméremmel* jutalmazta. A nyolcvan éves író legutóbbi elismerése a teljes életműve előtt tisztelgő 2010-es Gish-díj. Hogy a tiszteletre méltó Svéd Akadémia valaha is alkalmasnak találja-e Chinua Achebét arra, hogy az Irodalmi Nobel-díjjal megtisztelje, az a jövő kérdése. Az biztos, hogy megérdemelné.⁸

Jegyzetek

- 1 Ezenwa Ohaeto (1958–2005) nigériai igbo költő, novellista, életrajzíró, irodalomtudós, számos irodalmi díj birtokosa. Műveit több nyelvre is lefordították. Achebe hivatalos életrajzírója: *Chinua Achebe: A Biography* (Bloomington/Oxford, Indiana University Press/James Currey Publishers, 1997.)
- 2 John Buchan (1875–1940) skót író ezt az első kalandregényét 1910-ben írta. A történet egy skót fiatalember kalandjairól szól Dél-Afrikában, ahol egy zulu felkelés kapcsolódik a mitikus alak, Prester John középkori legendájához. A regényből megismerhetők a századelő torz faji sztereotípiái. Prester/Presbiter John középkori mitikus alak, keresztény pap-király, hatalmas birodalom ura Közép-Ázsiában, majd Etiópiában. A róla szóló legendák igen

népszerűek voltak a XII-XVII. századi Európában.

- 3 Joseph Conrad (1857–1924) lengyel születésű angol író. Itt tárgyalt regénye: *A Narcissus négere* (in: *A Narcissus négere – Három kisregény*, Horizont könyvek, Kriterion, Bukarest, 1973. Ford.: Vámosi Pál) Jelen tanulmány idézetei innen. Érdeklenség: Conrad regénye alapján készült Francis Ford Coppola Oscar-díjas filmje, az *Apokalipszis most*.
- 4 Amos Tutuola (1920–1997) nigériai joruba író. Legismertebb műve a *The Palm-Wine Drinkard* (Faber and Farber, London, 1952.) magyarul *Részeg a bozótban* (Európa, Bp, 1966. Ford.: Keszthelyi Tibor) címmel jelent meg. Köznapi afrikai-angol nyelven íródott. A joruba tradíciók és folklór gazdag tárháza.
- 5 Cyprian Ekwensi (1921–2007) nigériai igbo író. Első regénye *People of the City* (Faber and Faber, London, 1954.). Leghíresebb könyve a *Jagua Nana* (1961.) egy tört angol beszélő nigériai nőről szól, aki elhagyja férjét, és prostituálnak áll a városban, ahol beleszeret egy tanárba.
- 6 Yeats *The Second Coming* című versének (in: *Collected Poems*, Macmillan, London, 1950. 210-211) híres sorát eredetileg Nagy László fordította magyarra. „A centrum gyöngye: minden szétröpül...” (Yeats: *Versék*. Európa, Bp. 1960. 161-162.) A regény magyar címének megfelelően a yeatsi mottót Tandori Dezső fordította.
- 7 Chinua Achebe olvasásra javasolt további jelentősebb esszéi: *The African Writer and the English Language* (1965); *Morning Yet on Creation Day* (1975); *Hopes and Impediments* (1988); *The Education of a British-Protected Child* (2009); *Another Africa – Essay and poems by Chinua Achebe, Photographs by Robert Lyons* (Doubleday & Co. Inc. 1998);
- 8 Afrika Irodalmi Nobel-díjasai: Wole Soyinka (1986) Nigéria; Nadzsib Mahfúz (1988) Egyiptom; Nadine Gordimer (1991) Dél-Afrikai Köztársaság és John Maxwell Coetzee (2003) Dél-Afrikai Köztársaság.

Felhasznált irodalom

- Achebe, Chinua (1958): *Things Fall Apart*, William Heinemann Ltd, London. (Ford.: Béres Mária, *Széthulló világ*, Európa, Bp. 1983.)
- Achebe, Chinua (1960): *No Longer at Ease*, William Heinemann Ltd, London. (Ford.: Borbás Mária, *Örökké nyugtalanul*, Európa, Bp. 1964.)
- Achebe, Chinua (1966): *A Man of the People*, William Heinemann Ltd, London. (Ford.: Karig Sára, *A nép fia*, Magvető, Bp. 1973.)
- Achebe, Chinua (1977): *An Image of Africa: Racism in Conrad's 'Heart of Darkness'* Massachusetts Review. 18.
- Allafrica.com (2010): *Chinua Achebe to receive one of the largest awards in the arts*, 2010. szeptember 24. <http://allafrica.com/stories/201009240234.html> (letöltés ideje: 2011.02.28.)
- BBC News (2005): *Achebe: Oral tradition not needed*, 2005. október 31. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4380400.stm> (letöltés ideje: 2011.02.28.)
- Brown University News (2009): *Famed African Writer Chinua Achebe Joins the Brown Faculty*, 2009. szeptember 15. <http://news.brown.edu/pressreleases/2009/09/achebe> (letöltés ideje: 2011.02.28.)
- CBC News (2010): *Chinua Achebe nabs \$300,000 Gish prize*, 2010. szeptember 25. <http://www.cbc.ca/arts/books/story/2010/09/25/achebe-gish-prize.html> (letöltés ideje: 2011.02.28.)
- Dowden, Richard (2009): *Chinua Achebe: A hero returns*, 2009. február 18. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7896665.stm> (letöltés ideje: 2011.02.28.)
- Franklin, Ruth (2008): *After Empire: Chinua Achebe and the great African novel*, The New Yorker, 2008. május 26. <http://www.newyorker.com/arts/critics/books/> (letöltés ideje: 2011.02.28.)
- Jaggi, Maya (2007): *The unseen literary world – Chinua Achebe's long wait for recognition highlights the invisibility of non-western writers*, The Guardian, 2007. június 14. <http://www.guardian.co.uk/> (letöltés ideje: 2011.02.28.)
- Karig, Sára (1973): „Előszó” In: Chinua Achebe: *A nép fia*, Magvető, Bp.
- Karig, Sára (1983): „Fülszöveg” és „Utószó” in: Chinua Achebe: *Széthulló világ*, Európa, Bp.
- MacRae, Suzanne H. (2000): *Ezenwa-Ohaeto, Chinua Achebe: A Biography – Review*, H-AfrLitCine, 2000. április. <http://www.h-net.org/reviews/showrev.php?id=4010> (letöltés ideje: 2011.02.28.)
- Obaze, Oseloka (2006): *Chinua Achebe: The Unacknowledged Nobel Laureate*. 2006. október 14. http://www.kwenu.com/bookreview/obaze/achebe_nobel2006.htm (letöltés ideje: 2011.02.28.)
- Siegel, Robert (2009): *'Heart of Darkness' Is Inappropriate*, 2009. október 15. <http://www.npr.org> (letöltés ideje: 2011.02.28.)
- Thompson, Bob (2008): *Things Fall Into Place – Chinua Achebe Remembers How He Came to Be the Father of Modern African Literature*, The Washington Post, 2008. március 9. <http://www.washingtonpost.com/> (letöltés ideje: 2011.02.28.)

Keresse könyveinket
az Alexandra Könyvruházakban
és a független könyvesboltokban!

publikon
KIADÓ

AFRIKAFEJLŐDŐVILÁG
KÖRNYEZETVÉDELEM
POLITIKATUDOMÁNY
FÖLDRAJZTÖRTÉNELEM

www.publikon.hu

NŐEGYLETEK ÉS TÁRSADALMI FEJLŐDÉS BATHURSTBEN¹, GAMBIA 1925–1965

Hassoum Ceesay
történész, kurátor
Gambiai Nemzeti Múzeum, Banjul
hceesay@gmail.com

Fordította: Bagi Zita, Radics M. Péter

Bevezetés

A mai gambiai társadalomban fontos szerepet töltenek be a nőegyletek. Jelen tanulmány az említett nőegyletek szociális ellátásban vállalt szerepét tárgyalja az 1925 és 1965 közti gyarmati időszakban. Felméri, hogy a politikától független egyletek milyen mértékben voltak képesek emberi és anyagi erőforrásokat mobilizálni a rászorulóknak megsegítése érdekében, különösen az egészségügy és az oktatás területein, a második világháború időszakában.

A bathursti női egyesületek az 1920-as években jöttek létre. Az önkéntes alapon szerveződő egyletek célja a társadalmi fejlődés előmozdítása volt. A nőegyletek 1925 és 1965 közt óvodákat és napközi otthonokat nyitottak meg, ösztöndíjakat biztosítottak a rászoruló lányoknak, leánynevelő szakiskolákat és bábaképzőket létesítettek. Szociális ellátást nyújtottak a második világhá-

borúban megsebesült gambiai katonáknak és hadifoglyoknak is. Az 1920-as évek végének nagy gazdasági válsága Gambiát is keményen sújtotta, főként a munkanélküliek számának növekedése és az élelmiszer-jegyrendszer bevezetése formájában. A nőegyletek ekkortájt színházi előadásokkal és bálokkal igyekeztek felpezsdíteni Bathurst lakóit, akik egyre csüggedőbb közérzettel éltek mindennapjaikat.²

Az egyletben folytatott munka egyes asszonyokat vezéregyéniséggé formált. Néhány tagból később politikusok és kormányzati vezetők lettek, többek közt miniszterek, parlamenti elnökök és államtitkárok is.³ A nemzeti politika kialakulásával a nőegyletek bizonyos politikai csoportok eszközévé váltak. Mégis, tevékenységük példaértékűnek tekinthető a nők szociális helyzetének javítása és a közösségi lét jobbítása tekintetében.

Kevés figyelem jutott a nőknek a társadalom alakításában betöltött gazdasági vagy szociális szerepére. Ebből fakadt az a közkeletű hiedelem, hogy a nők társadalmi és gazdasági tevékenysége elhanyagolható mértékben járult csak hozzá a gyarmati időszakban a társadalom fejlődéséhez.⁴ A nők szerepének ez a fajta alulértékelése részben a gyarmatosítók viktoriánus mentalitásának volt köszönhető, amely szerint a nőket megillető hely a tűzhely mellett, a vízfordásnál, valamint a favágásnál van. Hasonló felületességről tanúskodnak a kor tudományos értekezései is. A nők azonban – akár egyéni szerepüket nézzük, akár egyesületi munkáikat – jelentősen hozzájárultak a gyarmati oktatás és egészségügy fejlődéséhez, ami kimaradt a kolonializmus idején készült statisztikákból és tudósításokból.

A történészek beszámolóiban általában mellékesnek tartották a nők szerepét. Az ország történetével foglal-

kozó szakirodalom többsége az állam fejlődését előmozdító férfiakra fókuszált, leginkább csak lábjegyzetekben említene meg nőket és az ő munkásságukat. Néhány esetben éppen olyan sikeres egyéniségek segítettek hatalomra a férfiakat Bathurstben, mint például Hannah Forster (1893–1966)⁵. A hozzá hasonló nők politikai pártokat finanszíroztak, emberbaráti és fontos kereskedelmi tevékenységeket végeztek – a megérdemelt figyelmet viszont mindezek ellenére sem kapták meg. A 20. század közepe táján szépen gyarapodott a bathursti nőegyletek száma, a történészek nagy része viszont ezekről sem tett említést. Összetett gazdasági, társadalmi és politikai szerepük révén a nőegyletek elősegítették a nők jogainak érvényesítését. Gambia történelme nem lenne teljes, ha e csoportok és vezetőik nem foglalhatnák el benne az őket megillető helyet. Tanulmányozásuk által átértékelődhet és megbecsültebbé vál-

Falusi nők mindennapi munkája az 1950-es évekből: mosás. Fotó: Gambia National Museum

hat a nők történelmi szerepe a gambiai történelemben. Ifi Amadiume szerint „az afrikai nők részt vettek az önszerveződés és a gazdaság alapvető társadalmi kérdéseinek rendezésében.”⁶ A gyarmati időszakban végbement társadalmi fejlődéshez kollektívan járultak hozzá. Jelen tanulmány arra törekszik, hogy tisztázza, a nőegyletek nem csupán a társadalmi változás érintettjei voltak, hanem elősegítették a tolerancia kialakulását is gambiaiak és európaiak, az együtt élő etnikai csoportok és Gambia egyes régiói közt.

A tanulmány továbbá tárgyalja azt is, hogy a nőegyletek 1925 és 1965 közt a társadalmi feszültségeket enyhítéséért végzett munkája adta az időszak szociális munkáinak nagy részét Bathurstben.

A férfiakból álló bathursti társaságok és politikai szervezetek, mint például a Brit Nyugat-Afrika Nemzeti Tanácsa (NCBWA)⁷, a Bathursti Adófizetők Egyesülete (BRA)⁸, a Reform Klub (RC)⁹, vagy egyes felekezeti csoportok, például a Fiatalkorú Muszlimok Kongresszusa (YMC)¹⁰ mind helyet kapnak a történelmi tanulmányokban, többek között Hughes és Perfect¹¹, Grey-Johnson¹² vagy Fredericks¹³ munkáiban is. Mindemellett alig tesznek említést az éppen tanulmányozott időszak nőegyleteinek jellegzetességeiről, illetve azok vezetőiről. Gamble (2005)¹⁴ antropológiai szempontból közelíti meg a gambiai nőket. A volof népcsoport eredetére, megjelenésére fókuszál, továbbá ír a nők különböző korcsoportjairól és kereskedelmi szokásairól. Gamble részletesen értekezik a signarákról, a gazdag, független, kevert vérű nőkről. A nőket a gambiai kulturális örökség átmentői-

nek tartja, akik esetenként egyesületekben dolgoztak. Ilyen a *kanyeleng* vagy egyéb, a természetleneket támogató klubok is. Kiemeli a női griotok szerepét, akik a hagyomány és kultúra közvetítői, valamint őrzői voltak az ország felső folyóvidékein.

Carney¹⁵ a nőknek a rizstermesztésben játszott szerepét ismerteti. Annak a történelmi bizonyítékait emeli ki, hogy a nők rizstermesztők, ekképp a háztartás fenntartói, valamint hangsúlyozza, milyen fontos szerepet töltenek be a korcsoportok vagy a *kafok* a rizstermesztő nők szakmai ismereteinek elmélyítésében. A *kafok* hagyományos társadalmi csoportjai nem tartoznak szorosan a tanulmány témájához, ennek ellenére fontos betekintést engednek az egyes női közösségek működésébe.

Price¹⁶ azt tárgyalja, milyen szerepet töltenek be a női csoportok (vagy *compinok*) a bathursti politikában az 1950-es évek végén. Megmagyarázza, hogyan segítettek olyan bathursti politikusok, mint P. S. Njie karrierének előmenetelét. Tanulmányunk szempontjából fontos, hogy kiemeli a nőkből álló politikai csoportosulások jó szervezőkészségét és taktikai lépéseiket. Lényegesnek tartja megemlíteni, hogy képesek voltak befolyásolni a gyarmati igazgatás felsőbb szintjeinek véleményét is. Jawara (1965)¹⁷ a Gambiai Nők Föderációját (GWF) ismerteti, amelynek titkára volt. Rövid cikkeinek értéke felbecsülhetetlen, mivel első kézből származó információkat közöl a csoport működéséről. Érdekes betekintést enged az egyesület vallásos és regionális (vidékiekből, bathurstiakból álló) jellegébe. Az egyesületi munkával és tagsággal kap-

Falusi nők mindennapi munkája az 1950-es évekből: tűzifa gyűjtése.

Fotó: Gambia National Museum

csolatos túlzó szavait azonban érdemes hozzámérni Cocquery-Vidrovitch¹⁸ tárgyilagos hangvételű kritikáihoz is. Szerinte ugyanis a szervezet tagsága meglehetősen „elitista” volt, ebben pedig távol állt a gambiai nők többségétől. Míg a vezetők valóban az elithez tartozó *aku* nők voltak, a többi tag jellemzően a munkásosztályból került ki. E társadalmi osztályokat érintő kérdések számos hatása volt az egyesületekre. Egyrészt emiatt vélte úgy a gyarmati kormány, hogy azok nem reprezentálják a gambiai nőket, másrészt a bathurstiak egy bizonyos része – például a muszlim nők – azt érezték, hogy iskolázatlanságuk miatt hagyták ki őket az egyesületekből.

Fredricks¹⁹ megfigyelte, hogy a gambiai egyházi közösségben már egészen a kezdetektől fogva nők töltötték be a vezető szerepeket. Cecelia Faye és Prescilia Johnson, illetve bathursti keresztény nőcsoportok, mint az Anyák

Uniója (MU) és a Metodista Nők Egyesülete (MWA) apostoli munkásságáról is ír. Jelen tanulmányban az egyházi csoportok az egyesületek egyfajta érdekes kiegészítőjeként kerülnek megtárgyalásra.

Nők a gyarmati Afrikában

Little²⁰, Cocquery-Vidrovitch²¹, Imam²² és Amadiume úttörő tanulmányai²³ kezdeti zsengei voltak afrikai tudósok kísérleteinek, amelyek arra akarták biztatni az afrikai nőket, hogy büszkeséggel gondoljanak a társadalomban elfoglalt helyükre. Amadiume megjegyzi például, hogy az afrikai nők alárendelt helyzetének vélelmezése gyakran bizonyult tévesnek. Az igbo nők például erősnek és döntésképesnek bizonyultak, valamint számos esetben a férfiaknál nagyobb hatalommal rendelkeztek. Emellett szabadon érintkezhetek másokkal, különböző klubokban és egyesületekben lehetnek tagok.

Egy másik nigériai történész, Awe kiemeli a joruba törzs vezetői közt lévő köztiszteletnek örvendő nőket, akik az európaiak megjelenése előtt jelentős hatalommal és befolyással rendelkeztek társadalmukban. A szenegáli volofokhoz és gambiaiakhoz hasonlóan más etnikai csoportokban is előfordultak kormányzó nők, akik erőteljes politikai befolyást tudhattak magukénak. Amadiume tanulmánya a kolonizáció előtti afrikai társadalomra koncentrál, és kutatja a gyarmati Afrika házassággal, válással és a nők kereskedelmi hagyományaival kapcsolatos ügyeit. Cocquery-Vidrovich is részletesen vizsgálja az európai uralom során formálódó női tapasztalat jellemzőit. A közép-afrikai városokban élő nők által élvezett magas fokú szexuális szabadságról ír, mely lehetővé tette számukra, hogy bekapcsolódjanak a Leopoldvillehez hasonló jelentősebb települések szexiparába. A kölcsönös támogatás és védelem érdekében ők is egyesületeket hoztak létre. Ezek a szabad nőkből álló csoportok hírhedtek voltak cifra neveikről.²⁴ Új tagjaikat bevezették a városi életbe és az urbánus divat világába, szükség idején pedig kölcsönös segítséget és támaszt nyújtottak egymásnak. Tehát a gyarmati periódus korai szakaszában az afrikai nők már tisztában voltak az előnyökkel, melyek a különféle egyesületek és csoportosulások megszervezésével jártak.

Little²⁵ azt állítja, hogy „a nők kis volumenben folytatott nyugat-afrikai kereskedelmét nagyban támogatták önkéntes egyesületek”. Ezeket sok esetben kereskedőnők alapították. A szervezetek kötelező betétekből növelték tőkét-

Falusi nők mindennapi munkája az 1950-es évekből: ételkészítés.

Fotó: Gambia National Museum

jüket, amelyből tagjaiknak kölcsönöztek, hogy fejleszteni tudják vállalkozásaikat. Ilyen egyleteken keresztül a kereskedők kapcsolatba tudtak lépni a régi, új és potenciális fogyasztókkal és szállítókkal is. Szabályozni tudták a kereskedelem gyakorlását tagjaik közt, ezzel megakadályozva az árrögzítést vagy az „alákínálást”. Oliver²⁶ öt olyan európai telepes nő életét, akik a 19. század közepe táján vándoroltak keresztül a kontinensen kíséri nyomon. E nők térítő és humanitárius munkát végeztek, vagy egyszerűen csak utazgattak. Tipikus trevor-roperi stílusban fogalmazva emelte ki a brit felfedezőnők „életvitalóságát”, nem részletezve különösen az

út fáradalmait vagy az afrikai nők helyzetét. Írása mindenesetre újfajta betekintést engedett a korai fehér felfedezőnők Afrikával kapcsolatos meglátásaiba és feltételezéseibe, melyek megegyeznek a gyarmati tisztviselők feleségeiről alkotott képpel, akik az afrikai nagyvárosokban létrehozott csoportok vezéralakjai voltak.

Háttér

A gyarmati időszak utolsó évtizedének nőegyletei, mint például a Korona Társaság (CS), a Gambiai Nők Föderációja (GWF) vagy a Nők Kortárs Társasága (WCS) igen sokrétű környezetben alakultak ki. Elsőként érdemes megemlékezni arról, hogy a bathursti nők már az 1910-es évektől kezdve sok tapasztalattal rendelkeztek az egyházi csoportok, kórusok, „megtakarítási” klubok, öregdiák egyesületek alapítása és működtetése terén. A nigériai helyzetre utalva Imam (1997) azt feltételezi, hogy a prekoloniális igbo társadalom nőtagjai az adóztatás ellen szövetkeztek, valamint egyházi csoportokba tömörültek. A gyarmatosítás előtti Gambiában életkor alapján rendeződő női érdekvédelmi szervezetek is léteztek. A bathursti nők egy hálózatot alakítottak ki egymás közt az efféle csoportosulások szűk körein belül, egyébként már évtizedekkel az 1930-as évek előtt. Ezek a család, az utca, az iskola és a város szintjén működtek, céljuk pedig a kölcsönös haszonra való törekvés volt. Példaként említhető a bathursti Albert Piac kereskedőnőinek egészen az 1870-es évekre visszanyúló hagyomány²⁷, hogy szövetkeztek a túlbuzgó gyarmati hivatalnokok, például adó-

szedők és közegészségügyi felügyelők ellen. Ekképp védtek meg egymást az elnyomástól. Lányiskolák öregdiákjai, mint Annie Walsh a Sierra Leone-i Freetownból és a bathursti Metodista Lányközépiskola diákjai, szintén osztálytalálkozó-egyleteket szerveztek a kölcsönös támogatás reményében. Bathurstban az első ismert ipari megmozdulást az 1880-as években hívták életre a szizálszövő női munkások, akik béremelést követeltek. Nem pusztán véletlen tehát, hogy a bathursti nők intenzíven szervezkedtek, hogy megoldást találjanak az őket és gyermekeiket érintő társadalmi problémákra.

A sanyarú gazdasági és szociális viszonyok is hozzájárultak az egyletek elterjedéséhez. A kritikus időszak egészen az 1920-as évektől az 1950-es évek végéig tartott Bathurstben és a kolónia többi részén is. A 19. század végén és a 20. század elején a brit kormány Gambiára vonatkozó vezérelve a „tartózkodás” volt, a szociális ellátásra, tehát az oktatásra, közegészségre és az infrastruktúrára pedig csupán minimális összegeket fordítottak. A brit kormány elvárta a gyarmatoktól, hogy pénzügyileg önellátóak legyenek, ezért fejlesztésre csak „kevés pénz” jutott nekik.²⁸ A lakosság életszínvonalának egyáltalán nem tulajdonítottak jelentőséget. Az egyetlen mezőgazdasági termékekre – a földimogyoróra – alapozott rendszer miatt nehéz helyzet alakult ki. A gyarmatok éves bevételei a világpiac árhullámzásainak voltak kiszolgáltatva, emiatt a kevés állami bevételt inkább a gyarmati bürokrácia fenntartására költötték, minthogy a szociális helyzet jobbá tételébe fektették volna.

1. táblázat: Az állami bevétel ingadozása 1919 és 1939 közt²⁹

Év	Bevétel	Ingadozás
1919	£180.000	
1920	£268.000	+£88.000
1921	£185.000	-£83.000
1923	£229.000	+£44.000
1925	£189.000	-£40.000
1928	£225.000	+£36.000
1931	£184.000	-£41.000
1937	£282.000	+£98.000
1938	£161.000	-£121.000
1939	£137.000	-£24.000

Forrás: T. Southern, *Background for Progress*, 1944. 15. o.

2. táblázat: Születési statisztikák a bathursti kórházban 1941 és 1944 közt

Év	Élveszületések száma	Szüléshez kapcsolódó halálozások	Halvaszületések száma
1941	287	200	60
1942	490	591	66
1943	539	533	70
1944	592	432	73

Forrás: *Sessional Paper 4/1943*, Gambia National Archives

A fentiek alapján egyértelmű, hogy mikor a fejlesztéseket a bevétel függvényében tervezték, nagy előrehaladásra nem számíthattak, mivel a bevételek megalapozottsága gyenge és bizonytalan volt. A tanulmány által tárgyalt évtizedek többségében Gambia fejlődésének a szegénység és az érdektelenség szabott gátat.³⁰ A nőket a gyarmati kormány erőteljes fejlesztési kísérleteinek megtervezéséből és végrehajtásából is kihagyták.³¹

Egészségügy

Az egyik legelhanyagoltabb terület az egészségügy volt. A szülőági- és a csecsemőhalálozás óriási mértékeket öltött. 1941-ben egy bathursti hetilap tudósítója a következő észrevételt tette a fővárosban uralkodó közegészségi állapotokkal kapcsolatban:

„A járványidőszak tovább szedi halálos áldozatait. A múlt héten a bathursti halálozási ráta ismét rendkívüli volt... a napi átlag 2-3 fő, a heti halálesetek száma pedig 17-ről 18-ra növekedett az előző hét-hez képest...”³²

1941-ben, például, a húszezres városban egyetlen kórház működött, helyi klinikák vagy beteggondozók nem voltak. 1940-ben mindösszesen hat szakképzett orvos jutott az egész országra.

Leginkább a nők és gyermekek szenvedtek az egészségügyi ellátás hiányosságai miatt.

A csecsemő- és gyermekági halandóság növekedett, mely egyértelműen volt dokumentálva a helyi újság gyászjelentéseiben.³³ 1941-ben Hannah Mahoney, a Bathursti Városi Tanács egyetlen nőtagja szólalt fel a rászorulókat érdeklében. Azt akarta elérni, hogy egy beteggondozó központ megépülhessen a szegényes, árvízveszélynek kitett Half Die negyedben. Mindez „a malária és az alultápláltság okozta növekvő csecsemőhalálozást” volt hivatott visszaszorítani.³⁴

Az alultápláltság erősen sújtotta a bathursti nőket és gyermekeket a második világháború éveitől kezdve. A harcok idején megszakadt Gambia kapcsolata Délkelet-Ázsiával (Burmával), ahonnan a rizst importálták. Az élelmi-

szer-behozatalt is szabályozták, a harcok elől menekülők és a munkát keresők miatt túlszűfoltta vált a város. Az alapélelmiszerekből komoly hiány alakult ki. 1943-ban vezették be az élelmiszer-jegyrendszert, 1941-re pedig akkora hiány volt rizsből a városban, hogy helyette durvára örölt búzát adtak az ételekhez.³⁵ Minél többen utasították el az újfajta ételt, annál jobban éheztek a fővárosban. Számos család élt a napi fejadagokon, pedig ezt a gabonafélét gazdagabb országokban marhák etetésére használták.³⁶

A háború éveit F. D. Roosevelt, az Egyesült Államok elnöke is szóval tette Bathurst nyomorúságos közegészségi és higiéniai állapotát. 1943-ban átutazott a fővárosra, mikor épp Marokkóba tartott, ahol Winston Churchill miniszterelnökkel találkozott. Észrevételei szerint Bathurst egy „hihetetlenül mocskos, nyomorúságos város... koszos kikötőkkel... rohadt hal- és szennyvízszaggal... pokoli hely...”³⁷ Az Orvosi és Egészségügyi Hivatal 1942-es jelentése Bathurstot egy „túlszűfolttság, alultápláltság és malária miatt meggyengült” városként írja le, mely a „szaképzett afrikai ápolók kínzó hiányától szenved.”³⁸ Ez az elégtelenség komoly problémát jelentett. A korszak orvosai, de főképp az európai nővérek tudatában voltak annak, hogy vallási és kulturális

3. táblázat: A bathursti temető nyilvántartása 1930 szeptemberétől novemberig³⁹

Hét	Összes temetés	Nők	Gyermekek
szept. 22.-szept. 28.	20	7	7
okt.12.-okt.18.	9	-	9
okt.19.-okt. 26.	9	2	5
nov.10.-nov.23.	25	6	16
nov.27.-dec. 2.	6	2	2

Forrás: a Gambia Echo különböző számaiból, 1930, Gambia National Archives

4. táblázat: a Bathursti Temető Nyilvántartása 1936–1937 április⁴⁰

Hét	Összes temetés	Nők	Gyermekek
dec. 28.-jan. 3.	12	-	4
jan.4.-jan.17.	20	5	6
jan.18.-jan.31.	15	2	9
márc.1.-márc.14.	18	3	8
márc.22.-ápr.11.	11	-	5

Forrás: a Gambia Echo újság különböző számaiból, 1937, Gambia National Archives

okok miatt az afrikai nők a magukhoz hasonlóktól (feketektől) fogadták el az egészségügyi ellátást.⁴¹

A város helyzete valóban elkeserítő volt, a betegségek és a halálozás főleg a leggyengébbeket, a nőket és gyermekeket sújtotta. A bathursti temető nyilvántartása ebben az időszakban a nők és gyermekek elhalálzásának, illetve a halvaszületések magas arányát mutatja.

Oktatás

A gyarmati rendszer nem tudott megfelelő oktatási lehetőségeket biztosítani a férfiak és nők túlnyomó többségének. A gyarmatosítók nem vették komolyan a nők taníttatását. Ez a viktoriánus gondolkodásmód miatt történt így, hiszen szerintük a nők helye „otthon volt”. Elképzelésük szerint a gazdálkodás és a munka a férfiaknak való,⁴² míg a nőknek csak jó szakácsokká vagy varró-nőkké kell válniuk.

1937-ben csak az állami jövedelmek egy negyvennegyedét, azaz 2300 fontot fordítottak oktatásra.⁴³ Bathurstban csupán egyetlen állami iskola volt, egyházi pedig kilenc (öt elemi és négy középiskola). Lányok számára fenntartott szakképzés nem is létezett. Látható, hogy az alapvető feltételeket sem biztosították ahhoz, hogy képzett nőket bocsáthassanak a háztartás és a társadalom rendelkezésére.⁴⁴

Az oktatási szektor hasonlóan siralmas képet mutatott. Míg 1936-ban a középiskolába beiratkozott lányok száma 81 volt, ez 1939-ben már 63-ra csökkent. Az egyetlen lányközépiskola tanárihiány miatt nem működhetett 1916 és 1922 között. Gambiában tehát a lányoknak hat évig nem volt lehetősége középfokú oktatásban részt venniük.⁴⁵ Tovább rontott a helyzeten az, hogy 1944-ben a kormány úgy döntött, átveszi az egyházi iskolák működtetését, többek között két lányközépiskoláét is, mert az egyház már nem tudta finanszírozni fenntartásukat. Ez azt jelentette, hogy még kevesebb pénz állt az intézmények rendelkezésére, mint korábban, hiszen a kormány sem tudott elegendő forrást biztosítani az oktatás számára. A Bathurston kívüli helységek pedig csak sokkal később profitálhattak az iskolák nyújtotta előnyökből. Mindezen túl az amúgy is kisszámú intéz-

ményben nem minden beiratkozni kívánó tanulónak jutott hely.

Az „államosítás”⁴⁶ legzavaróbb következménye az volt, hogy sok idősebb diák (többek között lánytanulók) kényszerült elhagyni iskoláját, ekképp helyet biztosítva a fiatalabbak számára. A bathurstiak a helyi újságban adtak hangot a változásokkal kapcsolatos nemtetszésüknek.⁴⁷ A kormány 1943-ra kinevezett Oktatási Tanácsának kilenc tagja között mindössze egyetlen nő volt. A muszlim lányokat kifejezetten rosszul érintette a bathursti iskolázási lehetőségek hiánya. Közülük egy sem tette le a Cambridge-i Érettségi Vizsgát (CLCE) 1925 és 1930, illetve 1932 és 1938 között.⁴⁸ A muszlim lányok körében tapasztalható nagyarányú analfabétizmus hatással volt a bathursti társadalomra is. Ezzel magyarázták a tanult muszlim férfiak esetében előforduló válások magas számát is. Kezdtett nyilvánvalóvá válni, hogy egy tanulatlan feleség óriási anyagi terhet jelentett, illetve a rossz és boldogtalan családi élet előidézőjévé is válhatott.⁴⁹

Az 5. táblázatból jól látható, hogy kevesebb lány, mint fiú iratkozott be a három különböző szintű oktatási intézménybe. A Mcmath-jelentés ráadásul azt követelte a kormánytól, hogy szüntesse be az összes gyarmati általános iskola, az MGHS és a Szt. József Lány-

5. táblázat: A bathursti iskolákba beiratkozottak száma 1943-ban és 1944-ben⁵⁰

év	elemi iskolás fiúk	elemi iskolás lányok	általános iskolás fiúk	általános iskolás lányok	középiskolás fiúk	középiskolás lányok
1943	1354	685	1091	515	85	56
1944	-	-	1230	546	105	61

Forrás: ld., „Report on Infant and Girls’ Education” (Mcmath Report) 1943, PUB 10/4 Gambia National Archives.

kolostor támogatását, egyúttal azonban több ösztöndíjat kért a lányok számára. A beszámoló továbbá „luxusnak” tartotta a bathursti óvodák fenntartását, melyeket a kormánynak nem szabadott volna pénzügyi segélyben részesítenie. Azt szorgalmazták, hogy ezeket helyi kezdeményezésekre kellene bízni. Az 1952-es Baldwin-jelentés a koedukált bathurti iskolákat részesítette előnyben a nemek szerint különválasztott oktatási intézményekkel szemben. Úgy tűnt ugyanis, hogy a lányok nem tanultak hatékonyabban tanárnőktől.⁵¹

Társadalom

A második világháború kitörése jelentős hatást gyakorolt Bathurstre. A szövetséges hatalmak a bathursti kikötőt használták a Dél-Amerikába tartó hadihajók és repülőgépek utántöltő állomásaként (ezzel kapcsolatban ld. Deák Máté tanulmányát: *Gambia, a néme-*

tek afrikai ugródeszkája Latin-Amerika felé az 1930-as években. Afrika Tanulmányok, 2010. IV. évf. I. sz. 58–68. o. – a szerk.), a brit nyugat-afrikai fegyveres erők támaszpontja pedig Jeshwang mellett kapott helyet. Munkát keresők és az éhínség elől menekülők özönlöttek az ország belső területeiről a városba, amely így túlszűfoltta vált. Mindezek mellett a fővárosnak meg kellett küzdenie az „elsüllyesztett kereskedőhajók mentőcsónakokban érkező túlélőivel” és a háborúból visszatérő sebesült vagy leszerelt katonák beáramlásával is. A gyarmati hatóságok nem álltak készen ekkora tömegek megfelelő kezelésére. Gyakorivá vált a prostitúció, a semmittevés és a tolvajlás, és egyéb pitiáner bűncselekmények is elterjedtek.

A háború végén a hadiiparban dolgozó gambiaiak százait bocsátották el, ők a nyomor tétlenségébe zuhantak vissza. A *Gambia Echo* egyik 1945-ös

Bathursti templomi kórus, 1960-as évek. Fotó: Gambia National Museum

szeptemberi cikke így fogalmazott ezzel kapcsolatban:

„Pár éve Bathurst a háború sürgésforgásától és mosolygó munkások tömegétől nyüzsgött. Mára ez a kép megváltozott... az új kép mogorva lett a munkanélküliség, a nélkülözés, a kétségbeesés és a kiábrándultság miatt.”

A Bathursti Városi Tanács a háború előtt csökkenteni akarta az eladónőknek fenntartott helyek nagyságát az Albert Piacon. Ez heves tiltakozást váltott ki a sértődött fővárosi nők körében, akik úgy érezték, ezzel az intézkedéssel gazdasági tevékenységeiket akarták hátráltatni.⁵² Ekkoriban lehettek tanúi a gambiaiak a független bathursti média gyors előretörésének. Az olyan erősen nacionalista újságok, mint a *The Gambia Echo*, *The Gambia Outlook* vagy a *Gambia Weekly* beszámoltak a bathursti tömegek mindennapi szenvedéseiről. Ezen kívül a nőegyletek munkásságáról is tudósítottak. A nők problémái emiatt kerülhettek reflektorfénybe, az olvasóközönség pedig pontosan értesülhetett minden tevékenységükről.

Összefoglalás

A tanulmány igyekezett bemutatni, hogyan segítették a nőegyletek a nyomor és a társadalmi feszültségek enyhítését a gyarmati Gambia fővárosában, elsősorban az egészségügy, az oktatás és a kultúra területén. Érdekességként említhető meg, hogy e szervezetek a tömegek oktatását a korszak aktuális problémáiról szóló színelőadásokkal is igyekeztek elősegíteni. Iskolák alapításában segítettek, iskolaétkeztetési programokat vezettek be és orvosi ellátásra szoruló nőket támogattak. Hábo-

rús segélytevékenységekbe történő bevonásuk által hadisérülteknek nyújtottak támaszt, és bizonyonnyal hozzájárultak a nácizmus legyőzéséhez is.

Fontos megemlíteni még, hogy háborús segélytevékenységük fogadtatása nem volt egyértelmű a gambiaiak körében. Ebben ugyanis néhányan az elnyomó brit gyarmati hatalommal történő együttműködést látták. Mások pusztán humanitárius tevékenységnek tartották intézkedéseiket, amely nem foglalta magába a gyarmati uralom bármiféle hallgatólagos támogatását. Véleményük szerint a levesosztás és a háborús sebesültek ellátására felállított mobilklinikák létrehozása csupán humanitárius értékkel bírt. A brit zászlók varrásával és a Spitfire Alapnak (SF) nyújtott pénzadománnyal viszont valóban az elnyomó hatalmat támogatták.

Jegyzetek

- 1 Bathurst volt a gambiai főváros neve 1973-ig, ekkor keresztelték át Banjulra.
- 2 Lásd: „Young Ladies Union Dance”, *The Gambia Echo*, 1936. július 27., 4. o.
- 3 Két példa: Louise Njie, a Gambiai Nők Kortárs Társaságának vezető tagja 1977-ben lett parlamenti képviselő és Gambia első női kabinetminisztere 1982-ben. Cecelia Cole 2001-től 2007-ig a nemzetgyűlés alelnöke volt (lásd: „Gambia Women’s Federatio”, *Gambia News Bulletin*, 1976. január 27. 1. o.)
- 4 Hodgson, 283. o.
- 5 Hannah Foster volt az első nő a Bathursti Városi Tanácsban, ezen kívül vezető kereskedő és a Gambiai Demokratikus Párt (GDP) finanszírozója az 1950-es években.
- 6 I. Amadiume: *Male Daughters, Female Husbands*. London: Zed Books, 1987. 27. o.
- 7 Az NCBWA volt a fő nacionalista csoport Brit Nyugat-Afrikában. 1922-ben alapított

- ták nacionalisták: EF Small Gambiából, Herbert Macauley Nigériából, JB Danquah az Aranypartról (későbbi Ghána). A gyarmatterületen élők jogaiért harcoltak, és hogy a szavazati jogot a gyarmatokra is kiterjesszék. Lásd: Jabez A. Langley: *Pan Africanism and Nationalism in West Africa*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1971. 20. o.
- 8 A BRA-t 1930-ban alapították bathursti polgárok az NCBWA mintájára. Nagyobb gambiai képviselőket követelték a Bathursti Törvényhozói Tanácsban (BLC). Vezető tagjai voltak többek közt: JD Richards, E.F Small, Downes Thomas, Abdou Wally Mbye. Lásd: N. Grey-Johnson: *EF Small: The Watchdog of Society*. Banjul: BPMRU, 2002. 6. o.
- 9 A Reform Klub férfiak csoportja volt, melyet Sir Samuel John Forster hozott létre Bathurstban 1928-ban. Még ma is létezik Kanifingben. Lásd: Nana Grey-Johnson: *Story of the Newspaper in the Gambia*. Banjul: BPMRU, 2002. 23. o.
- 10 A Fiatal Muszlimok Társaságát (YMS) 1938-ban alapította Garba Jahumpa, egy fiatal bathursti tanár. Később a Gambiai Muszlim Kongresszus Pártjává (GMCP) alakult át, mely egyike volt Bathurst három fő nacionalista pártjának. 1968-ban beolvadt a hatalmon lévő PPP-be.
- 11 A. Hughes & David Perfect: *A Political History of The Gambia*. Rochester: Rochester Press, 2006. 23. o.
- 12 N. Grey-Johnson, 2002. 6. o.
- 13 M. Frederiks: *We have toiled all night: a history of Christianity in The Gambia 1456–2004*. Leiden: Boekcentrum, 2006. 26. o.
- 14 D. Gamble: *Essays of Gambia Themes*. Brisbane, CA, 2005. 34. o.
- 15 J.H. Price: „Some notes on the influence of women in Gambian Politics”. *Journal of the Institute of Social and Economic Research Proceedings*, 1958. 151–153. o.
- 16 U.o.
- 17 Augustus Jawara: „Gambia Women’s Federation”. *Africa Woman Today*, 1965. 79. o.
- 18 Cocquery-Vidrovitch: *African Women: A Modern History*. New York: Westview Press, 1997. 158. o.
- 19 Frederiks, 2006. 28. o.
- 20 Little: *African women in towns*. London: Cambridge University Press, 1973. 49. o.
- 21 U.o.
- 22 A. Imam: „The dynamics of WINING: an analysis of women’s associations in Nigeria” in M. Jacquelin Alexandre (ed.): *Feminist geneologies, colonial legacies, democratic futures*. New York: Routledge, 1997. 290. o.
- 23 Amadiume: *Male Daughters, Female Sons* című munkája állítja a legnagyobb kihívás elé az afrikai nők engedelmességével és alárendelésével kapcsolatos felfogást. Az igbo népcsoportban élő nők hatalmáról szóló tanulmány valóban úttörőnek számít.
- 24 A klubok olyan feltűnő elnevezésekkel operáltak, mint például „Friends of Polar”, „Friends of Primus” (sör), „Etoiles” (csillagok), „Elegantes de Leo” (Leopoldville-i Szépségek). Lásd: Cocquery-Vidrovitch, 1997. 125. o.
- 25 U.o. 49. o.
- 26 C. Oliver: *Western Women in Colonial Africa*. London: Greenwood Press, 1982. vii. o.
- 27 Lásd: „Despatches to Sierra Leone”, 1887, CSO 1/1001, The Gambia National Archives, Banjul.
- 28 D. Gamble: *A Review of Development Schemes in The Gambia*. Brisbane, CA, 2006. 5. o.
- 29 Thomas Southorn: Adapted, 1944, 15. o.
- 30 Az elemzőket meglepte ez az hanyagság, mivel korábbi helytartók Gambiát a „leg-hűségesebb kolóniaként” ismerték. Lásd: Southorn, Background for progress, 15. o.
- 31 Lásd: „Female Education”, *Gambia Echo*, April 21 1952, 5. o. Az író arról panaszkodik, hogy nem volt képviselő a helytartó által kinevezettek csoportjában, mely az ország fejlesztéséről tanácskozott.
- 32 *The Gambia Outlook*, October 11, 1941, 2. o. British Newspaper Library, Colindale, London, UK.
- 33 „Another life lost”, *Gambia Echo*, April 18, 1938, 1. o. Fatto Gay, egy Prince-ből, a Northern Bankról származó nő szomorú története, aki Bathurstban halt meg szülés közben, orvosi ellátásra várva.

- 34 *Gambia Outlook*, 11/11/1941, 2. o.
- 35 Lásd: „Our Bathurst Letter”, *The Gambia Outlook*, 5/2/1944 p.2, British Newspaper Library, Colindale, London.
- 36 *Ibid.* 2. o.
- 37 Lásd: „Donad Wright, „That hell-hole of yours”, *American Heritage*, December 1995, 47-58. o.
- 38 Lásd: „Annual Report of Medical and Health”, 1942, Sessional Paper 4/1943 in PUB 10/4 Gambia National Archives.
- 39 Ábrák forrása: „Burials in Bathurst cemetery” *Gambia Outlook* 29/11/1930 2. o.; 15/11/30 2. o.; 8/11/1930 7. o.; 2/10/1930 5. o. British Newspaper Library, Colindale, London. Bathurst népességének száma 30 000 volt 1930-ban, lásd: *Gambia Outlook*, 8/11/1930 1. o.
- 40 Ábrák forrása: *Gambia Echo*, példányok: 25/1/1937 6. o.; 8/2/37 6. o.; 15/2/37 6. o.; 29/3/37 5. o.; 12/4/37 5. o.
- 41 Lásd: Lady Doctor Mrs. Hendrils: *Gambia Outlook*, 13 September 1930, 2. o.
- 42 Lásd: W. Rodney: *How Europe Underdeveloped Africa*. Washington, D.C.: Howard University Press, 1972. 251. o.
- 43 Lásd: „Editorial” *Gambia Echo*, 1937. november 8., 2. o.
- 44 U.o.
- 45 „Report on Methodist Girls’ High School” 1936/37, CSO 2/1691, The Gambia National Archives.
- 46 U.o.
- 47 „Education” *The Gambia Outlook*, 1946. február 2., 2. o. Iskolák: Mohamedán, Stanley, Dobson, metodista iskolák és Metodista Lányok, Metodista Fiúk Középiskolája, Armitage és Anglikán Középiskola.
- 48 U.o. 4. o.
- 49 Lásd: *Gambia Echo*, 1937. július 26., 3. o. and *Gambia Echo*, 1937. július 10., 6. o.
- 50 A Mcmath-jelentés elnevezésű beszámoló adatait 1945-ben publikálták: PUB 10/4 Gambia National Archives.
- 51 Lásd: Baldwin Report on Female Education. *Gambia Echo*, 1952. május 5., 4. o. A Baldwin-jelentés azt is tanácsolta a kormánynak, hogy „keressék a legjobb módot a protektorátusi nők oktatására”, lásd: *Gambia Echo*, 1952. május 12., 10. o.
- 52 Lásd: „Albert Market”, *Gambia Echo*, 1937. január 18., 3. o.

Bathursti keresztény nők vasárnapi ruháikban, 1949. Fotó: Gambia National Museum

AFRIKAI IRODALMI NOBEL-DÍJASOK

Bagi Judit
okleveles politológus
IDResearch Kft.
bagi@publikon.hu

A külső és belső tartalmában megújult Afrika Tanulmányok az idei évtől új rovat indításával kívánja felhívni az olvasók figyelmét az afrikai kultúra sokszínűségére és értékeire. Az afrikai Nobel-díjasok címet viselő új sorozatunk keretében minden számban egy-egy tudományterület afrikai Nobel-díjasainak élettörténetét és munkásságát mutatjuk be.

Alfred Nobel világhírű svéd kémikus 1895-ben megfogalmazott végrendeletében döntött úgy, hogy vagyonának kamatait évről-évre olyan tudósoknak ajánlja fel, akik tevékenységükkel és kutatómunkájukkal kiemelkedő szerepet játszanak az emberiség fejlődésében. A legnagyobb szakmai elismeréssel és közel 30 millió forintnak megfelelő svéd koronával járó díjat hat különböző terület – fizika, kémia, közgazdaságtan, orvostudomány, irodalom, békéért folytatott kiemelkedő tevékenység –

legjobbjai nyerhetik el. Az irodalmi elismerés egyébként szakmai és anyagi szempontból is az egyik legértékesebb a Nobel-díjak közül. Napjainkig az afrikai kontinensről öt nagyszerű szerző kapta meg az irodalmi Nobel-díjat:

- Albert Camus (Algéria), 1957
- Wole Soyinka (Nigéria), 1986
- Nagib Mahfouz (Egyiptom), 1988
- Nadine Gordimer (Dél-afrikai Köztársaság), 1991
- JM Coetzee (Dél-afrikai Köztársaság), 2003

A kiváló írók között mindössze egyetlen hölgy díjazott szerepel, a dél-afrikai írónő Nadine Gordimer. Fontos megemlíteni, hogy a díjazottak nem mindegyike afrikai származású, hiszen **Albert Camus** például apai részről az Algériába érkező francia telepesek, anyai ágról pedig egy Spanyolországból áttelepült szegény család leszármaz-

Albert Camus. Forrás: <http://olvasoterem.com>

zottja. Az 1913 őszén született író az első világháború kezdetekor besorozott apját egyéves korában elvesztette, így anyai nagybátyjánál nevelkedett rendkívül szerény körülmények között. Camus 17 éves volt, mikor súlyos tüdőbajt diagnosztizáltak nála, így több hónapig tartó kezelésre utazott egy Dél-Franciaországban található szanatóriumba. Algériába való visszatérését követően anyjának gyermektelen nővérehez és tehetős férjéhez került. Camus ebben a környezetben lényegesen jobban érezte magát, hiszen mostohaapja szintén nagy rajongója volt az irodalmi klasszikusoknak. Az irodalom és filozófia iránt intenzív érdeklődést mutató fiú 1932-ben érettségizett, majd tanulmányait az Algériai Egyetem filozófia szakán folytatta.

Camus, mint a fiatal értelmiségiek többsége 1935-ben belépett a francia kommunista párt algériai tagozatába. A frissen házasodott író párttaggá válását igen tiszta indíttatás, a szegények segítése vezérelte. A népfront 1936-os választási győzelme után Camus baloldali támogatással létrehozta a Munka Színházát. A politikai szervezetben eltöltött év sorsdöntő fordulatot ho-

zott a fiatal férfi életében, hiszen a párttagság alatt bepillantást nyerhetett az algériai berber és arab őslakosok problémáiba. A fontosabb kormányzati és gazdasági pozíciókat ekkoriban egy közel 800 ezer főt számláló francia csoport uralta az észak-afrikai országban. Camus határozottan küzdött az arabok szociális és politikai egyenjogúságáért, ezért, amikor 1936-ban szovjet nyomásra mindenféle gyarmatosítás ellenes propagandát beszüntettek, Camus megnyilvánulásai terhesnek bizonyultak a kommunista párt számára, így 1937-ben az írot kizárták a pártból.

Az ifjú Camus első írásai 19 éves korában a *Sud* című folyóiratban jelentek meg. Nem sokkal később Camus esszékötetei is kiadásra kerültek, de írásai Franciaországban továbbra sem váltak ismertté. Camus csalódottságában regények írásába kezdett. Első regénye főhősének megformálásában meghatározó szerepet játszott Camus betegsége. A tüdőbajos emberről szóló regényt az író ugyan nem fejezte be, a történet viszont egy másik művének alapjául szolgált.

Camus nem sokkal később újságírással és szerkesztéssel kezdett el foglalkozni. 1938-tól egyik barátja, Pascal Pia *Alger Republicain* nevű lapjánál kapott állást. Itt leginkább az arabok és berber elleni perekéről szóló bírósági riportok készítésével foglalkozott. Mivel a fiatal publicista élesen bírálta Algéria francia vezetőit, a hatóság mindenképpen el akarta lehetetleníteni őt. A világháború kitörése után Camus Párizsba

ment, hiszen a cenzúra bevezetése miatt nem tudta fenntartani előző állását. A francia fővárosban nem tudott gyökeret eresztetni, így ismét szanatóriumba vonult. Párizsba való visszatérése után a Gallimard kiadónál szerzett lektori állást, ugyanitt jelent meg a *Közöny* című írása is.

Még a háború alatt vetette papírra a *Pestis* és *A legyek* című regényeit. Az egyre híresebb író a *Pestis* című kötetének megjelenésekor, 1947-ben ért karrierje csúcspontjára. Albert Camus az irodalmi Nobel-díjat 1957-ben vette át. Ünnepi beszédében az élet értelméről a következőképpen vélekedett: „Az élet értelme, a művészet nem lehet más, mint hogy hozzájáruljon a minden emberben és a világban fellelhető szabadság és felelősség növeléséhez.”

Camus 1960-ban 46 évesen egy autóbalesetben vesztette életét. Az író két könyve is posztumusz kötetként került kiadásra (*A Happy Death* – 1970, *The First Man* – 1995). Utóbbi könyvét Camus – mely az Algériában eltöltött gyermekkoráról szól – halála előtt írta.

Mivel Camust nem tekintik hivatalosan afrikainak, így **Akinwande Oluwale Soyinka** volt az első fekete afrikai, aki irodalmi Nobel-díjat kapott.

A nigériai születésű Soyinka 1986-ban nyerte el az irodalmi Nobel-díjat. A díj átadásakor Soyinkát a következőképpen méltatták: „műveit széles

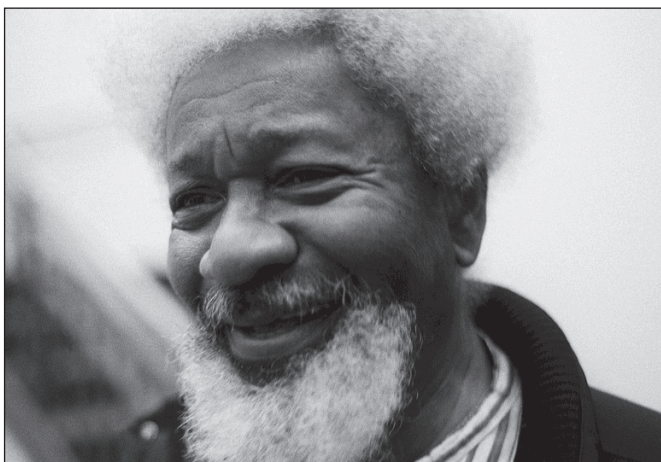
kulturális látásmód és drámai felütés jellemzi”.

A fiatal színész, drámaíró, rendező és színházalapító 1954 és 1973 között az ibadani és leeds-i egyetemeken tanult. Az egyetemi évek után az imént említett területek mindegyikén ismertté vált.

Soyinka hat évig élt Angliában, miatt a londoni Royal Court Theatre dramaturgjaként vállalt munkát. Nigériába 1960-ban a Rockefeller Alapítványnak köszönhetően tért vissza. Ezt követően három egyetemen (Ibadanban, Lagosban, Ifeben) is tanított irodalmat és drámát, Ifeben egyébként 1975-ig az összehasonlító irodalomtudomány professzora volt. Vendégoktatóként tanított a cambridge-i, sheffieldi egyetemeken és a Yale-n.

1960-ban megalapította a „The 1960 Masks”, 1964-ben pedig az „Orisun Theatre Company” színházi csoportot. Az Orisun Theatre Company színház társulat Soyinka műveit játszotta el, melyekben maga az író is színészként szerepelt.

A nigériai polgárháború ideje (1967–1970) alatt Soyinka a békéért és

Wole Soyinka. Forrás: <http://www.heatingoil.com>

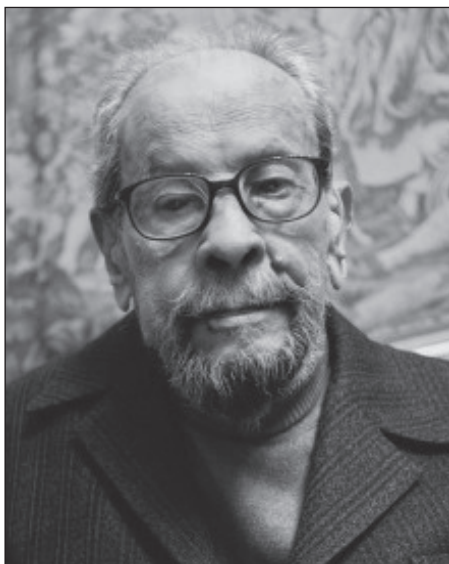
tűzszünetért szólalt fel. Koholt vádak alapján 1967-ben le is tartóztatták, 22 hónapot töltött politikai fogolyként börtönben. Fogvatartása körülményeiről *A férfi meghal: Wole Soyinka börtönjegyzetei* (*The Man Dies: Prison Notes of Wole Soyinka*) címmel megjelent könyvében írt.

1973–1976 között Soyinka a szóki-mondó *Transition* (*Átmenet*) nevű kulturális magazin szerkesztőjeként tevékenykedett. A magazin egyik leghíresebb címlapjának tekintik, mikor a volt ugandai diktátor, Idi Amin „Karasi” (Le vele!) felirattal szerepel a borítón.

Az 1986-os Nobel-díj átadón tartott beszédét Soyinka az akkor még börtönben ülő dél-afrikai szabadságharcosnak, Nelson Mandelának ajánlotta.

Soyinkát 1994-ben az UNESCO béke-nagykövetnek választották. Feladatának az afrikai irodalom és kommunikáció fejlesztését illetve népszerűsítését jelölték ki. Az Egyesült Államokban lévő Princeton Egyetem 2005-ben díszdoktorává avatta.

Naguib Mahfouz egyiptomi író 1988-ban első arab származású személyként részesült a kitüntető díjban. Mahfouz hét évtizedes írói pályafutása során több mint ötven regényt, 350 rövid történetet, tucatnyi forgatókönyvet és öt színdarabot alkotott meg. Számos munkáját hazai és külföldi rendezők filmesítették meg. A Nobel-díjas író egy kairói középosztálybeli család hetedik, egyben legkisebb gyermekeként látta meg a napvilágot. Mahfouz rendkívül szigorú muszlim neveletésben részesült. Később maga az író jegyezte meg a következőket: „Senki sem gon-

Naguib Mahfouz. Forrás: <http://levantium.com>

dolta, hogy egy ilyen család gyermekéből egyszer művész lesz.” Az 1919-es egyiptomi forradalom igen nagy hatással volt az alig hétéves Mahfouz életére. Felnőttként gyakran emlékszik vissza gyermekkori élményére, amikor az ablakból nézte végig, ahogy a brit katonák tüzet nyitottak az egyiptomi tüntetőkre. Mahfouz a Kairói Egyetemen tanult filozófiát. A diploma megszerzése után nem sokkal később úgy döntött, hogy hivatásos író lesz. Először az er-Risala, majd később az El-Hilal és Al-Aharm nevű lapoknál dolgozott újságíróként. Mahfouz egyes regényeit az Al-Aharm című újság Nézőpont (Point of View) rovata sorozat formájában közölte.

A Nobel-díjas író karrierje az egyiptomi kulturális minisztériumban folytatódott, végül a minisztérium tanácsadójaként és az Al-Ahram újság főszerkesztőjeként 1972-ben vonult nyugdíjba.

Naguib Mahfouz könyveit az arab országok többségében betiltották, az író ugyanis támogatta az 1978-as Izrael és Egyiptom között kötött békemegállapodást. Miután 1988-ban Mahfouz megkapta a Nobel-díjat, a tilalmat feloldották. A díj óriási ismertséget hozott Mahfouznak, könyvei a nyugati országokban is kelendővé váltak.

Mahfouz viszonylag későn, 43 éves korában házasodott meg, egyiptomi feleségétől két lánya született. Késői nősülési szándéka mögött írói karrierjének fontossága állt. Az író ugyanis úgy vélte, hogy egy fiatal kori házasság alkotói munkájának teljes mértékben véget vetett volna. Naguib Mahfouz 2006-ban egy kairói kórházban 95 éves korában hunyt el. Ekkor egyébként ő volt a legidősebb élő irodalmi, és egyike a valaha élt három legidősebb Nobel-díjasnak.

Az író híresebb művei a következők: *The Cairo Trilogy* (1950), *The Children of Gebelaawi* (1959), *The Thief and the Dogs* (1961), *Miramar* (1967), *Arabian Nights and Days* (1981), *The Journey of Ibn Fatouma* (1983), *Akhenaten, Dweller in Truth* (1985), *Sinuhe* (1945, ford. The Egyptian). Naguib Mahfouz írásai közül az *Útvesztő* (*Beginning an the End* – 1949) című regénye és néhány elbeszélése jelent meg magyar nyelven.

A Dél-afrikai Köztársaság két irodalmi Nobel-díjassal is büszkélkedhet. **Nadine Gordimer** 1991-ben, JM Coetzee pedig 2003-ban vehette át munkásságának legrangosabb elismerését.

Gordimer írásaiban főként a fajgyűlölő apartheid rendszer faji és erkölcsi kérdéseivel foglalkozik. Mindenkép-

pen kiemelkedő és becsülésre méltó, hogy Gordimer bevándorló zsidó szülei, európai származása és fehér bőrszíne ellenére csatlakozott az apartheid rendszer idején titkosan működő Afrikai Nemzeti Kongresszushoz (ANC). Az ANC tagjai az 1940 és 1990 között működő, a fekete afrikaiakat erőszakos szegregációba kényszerítő és faji alapon történő megkülönböztetés rendszere ellen léptek fel.

Az író faji diszkrimináció iránti ellenérzése már fiatal korában kirajzolódott, hiszen édesanyja is szíven viselte az apartheid rezsim áldozatául eső fekete afrikaiak sorsát. Gordimer édesanyja a rászoruló dél-afrikai gyermekek megsegítésére létesített bölcsődét.

A gyenge szívű, csöndes kislányt anyja katolikus iskolába íratta. Gordimer iskolai éveit 1937-ben, tizenöt éves korában írta első gyermekeknek szóló rövid történetét. Egy évvel később jelent meg első szépirodalmi műve.

Nadine Gordimer.

Forrás: <http://www.achievement.org>

A lelkes és fiatal író tanulóanyagait a johannesburgi Witwatersrandi Egyetemen folytatta. Diplomát Gordimer nem szerzett ugyan, egyetemi éve alatt viszont folyamatosan írt. Számos publikációja jelent meg a helyi dél-afrikai magazinokban.

Gordimer szélesebb körű ismertségre „*A Watcher of the Dead*” című művének az amerikai New Yorker magazinban történő megjelenését követően tett szert. Ettől kezdve az író folyamatosan publikált a magazinban. Gordimer első regénye 1954-ben, *The Lying Days* címmel látott napvilágot.

Az író politikai szerepvállalása egyértelműen aktívnek minősül. Az 1960-as sharpville-i mészárlás során letartóztatták Gordimer legjobb barátnőjét (Bettie du Toit), így a faji diszkrimináció ellen harcoló író azonnal csatlakozott az ANC-hez. Az 1960-as és 1970-es évek során számos amerikai egyetemen volt óraadó, de továbbra is Dél-Afrikában élt. Az apartheid rendszerrel szembeni ellenszenvé később sem csökkent, így a dél-afrikai kormány több művét is betiltotta: *A kései polgárvilág* (*The Late Bourgeois World* – 1966), *Idegenek világa* (*A World of Strangers* – 1958), *Burger's Daughter* (1979), *Júlia népe* (*July's People* – 1981).

Gordimer egyébként számos ANC aktivistát bűjtatott otthonában és Nelson Mandela védőügyvédeivel is baráti kapcsolatban állt. Külföldi útja során pedig arra törekedett, hogy a nemzetközi közvélemény figyelmét minél inkább felhívja a Dél-Afrikát sújtó problémákra. A nemzetközi szinten is egyre nagyobb ismertségnek örvendő író elszántsága nem merült ki az apartheid rendszer

elleni szerepvállalásában. Gordimer határozottan fellépett a cenzúra ellen és a Dél-afrikai Írók Kongresszusának (Congress of South African Writers) alapító tagjaként támogatta az irodalom népszerűsítését.

Nem véletlen tehát, hogy Gordimer az elsők között volt, akiket a 1990-ben szabadult Nelson Mandela látni kívánt.

Az 1991-ben Nobel-díjat nyert író továbbra is aktív szerepet vállal Dél-Afrika társadalmának jobbá tételében. A poszt-apartheid Dél-Afrika egyik legnagyobb problémájára, a HIV fertőzések és AIDS megbetegedések megelőzésére és kezelése mellett folytat kampányt. A Nobel-díj átadó gálán a következőképpen méltatták: „Pompás epikus íráskészsége – Alfred Nobel megfogalmazása szerint – óriási jótétemény az emberiség számára.”

Gordimer egyébként háromszor ment férjhez, egy fiú és egy lány gyermeke született. Az író továbbra is Johannesburgban él.

John Maxwell Coetzee Gordimerhez hasonlóan szintén európai felmenőkkel rendelkezik, személyisége viszont élesen különbözik kolléganőjétől.

Az 1940-ben született holland és lengyel származású csendes, magába zárkózó és a nyilvánosságot kerülő irodalmár jelenleg Dél-Ausztráliában él. A 2003-ban Nobel-díjat nyert író nyilvánosságkerülő mivolta miatt dedikált könyvei különösen értékesnek bizonyulnak. Coetzee titulusait tekintve: irodalomtörténész, regényíró, esszéista, kritikus, nyelvész és fordító.

Az értelmiségi családból – ügyvéd apa, tanítónő anya – származó fiatal fiú

JM Coetzee. Forrás: <http://adrfactory.blogspot.com>

esetében nem volt kérdéses az egyetemi diploma megszerzése. Coetzee a Cape Towni Egyetemen 1963-ban végzett matematika és irodalom szakon, melyet követően a londoni IBM-nél dolgozott számítógép programozóként. 1969-ben a Texasi Egyetem tanársegédi tevékenységének köszönhetően megszerezte a nyelv- és irodalomtudomány doktora címet. Coetzee szeretett volna az Egyesült Államokban maradni, letelepedési kérelmét viszont visszautasították, mivel határozottan álláspontot képviselt a vietnámi háborúval szemben. Az író így Amerikából visszatért szülőhazájába, a Dél-afrikai Köztársaságba, ahol nyugdíjba vonulásáig irodalmat tanított. Coetzee 2002-ben Ausztráliába költözött, 2006-ban pedig megkapta az ausztrál állampolgárságot.

A Nobel-díjas író 23 éves korában házasodott meg. Egy fiú és egy lány gyermeke született. Fia 23 éves korában egy balesetben életét veszítette. Fiának halálát Coetzee 1994-ben megjelent *The Master of Petersburg* regényének írása során próbálta feldolgozni. Az író másik két híres fikcionalizált ön-

életrajzi tanulmánya a Londonban töltött esztendőök hatására született. Írói munkássága mellett Coetzee holland és afrikaans nyelvből készült fordításokat is publikált.

Coetzee az egyetlen olyan író, aki kétszer is elnyerte a híres angol Booker-díjat először a *Michael és K élete & kora* (*Life & Times of*

Michael K) regényéért 1983-ban, majd a *Szégyen* (*Disgrace*) című munkájáért 1999-ben.

A 2003-as Nobel-díj átadón a következő dicsérő szavakat kapta Coetzee: „Számptalan különféle álruhában írja meg a kívülálló meglepetésszerű bevonásának élményét.” Az ünnepség sajtóközleménye ezen kívül megemlíti „kidolgozott megfogalmazásait, sokatmondó dialógusait és briliáns elemzőkészségét”, de egyúttal munkái erkölcsi természetét is méltatja.

Coetzeének a következő művei jelentek még meg magyar fordításban: *Alkonyvidék* (*Dusk Lands – 1974*), *Elizabeth Costello* (2003), *Foe* (1986), *Barbárokra várva* (*Waiting for the Barbarians – 1980*).

Coetzee fontos feladatának tekinti az állatok megfelelő bánásmódban való részesítését, ezért manapság gyakorta látni, amint az állatok jogaiért szólal fel.

A fekete kontinens méltán lehet büszke kiváló íróira. Egyértelműen állítható, hogy az imént bemutatott alkotók munkássága hozzájárult Afrika kulturális

felemelkedéséhez. Az elismert Nobel-díjas szerzők művei képesek ugyanis elősegíteni egy előítélet-mentes, pozitívabb Afrika kép kialakulását.

Felhasznált irodalom

<http://www.kfki.hu/chemonet/hun/teazo/nobel/nobeldij.html> (Beck Mihály: A Nobel-díj és a magyar Nobel-díjasok)

<http://www.wolesoyinka.blogspot.com/> (*Wole Soyinka - All you want to know about*)

<http://enciklopedia.fazekas.hu/palyakep/vilag/Camus.htm> (Fazekas Project - Kulturális Enciklopédia)

<http://olvasoterem.com/index.php/2010/10/albert-camus-a-moralista/> (Olvasóterem: Albert Camus – a moralista)

<http://www.sccc.swarthmore.edu/users/00/pwillen1/lit/indexa.htm>

<http://www.kirjasto.sci.fi/mahfouz.htm>

http://nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1988/mahfouz-bio.html (The Official Web Site of the Nobel Prize)

<http://www.contemporarywriters.com/authors/?p=auth03D251553012635618> (British Council – Contemporary Writers)

<http://www.uflib.ufl.edu/cm/africana/gordimer.htm>

<http://ekultura.hu/olvasnivalo/eletrajz/cikk/2004-06-22/john-maxwell-coetzee-eletrajz> (E-kultúra - John Maxwell Coetzee életrajz)

<http://www.kirjasto.sci.fi/coetzee.htm>

<http://www.contemporarywriters.com/authors/?p=auth108> (British Council – Contemporary Writers)

IMMIGROPOLY

játék a vándorlásról

IMMIGROPOLY

játék a vándorlásról

játékszabály · statisztika · kapcsolat

EUROPÁI INTEGRÁCIÓS ALAP

Készült az Európai Unió Európai Integrációs Alapjának támogatásával

VÁLASSZ KARAKTERT!

A karakterre kattintva indul a nagy kaland!
Dobj ügyesen, válaszolj jól a kérdésekre és bízz a szerencsébedben! Irány Európa!

<p>KOFFI</p> <p>Elefántcsontparti Neme: férfi Életkora: 21 Foglalkozása: labdarúgó</p> <p>Születési hely: Abidjan</p>	<p>ASSEFA</p> <p>Etióp Neme: nő Életkora: 26 Foglalkozása: mérnök</p> <p>Születési hely: Adama</p>	<p>UCHE</p> <p>Nigériai Neme: férfi Életkora: 30 Foglalkozása: orvos</p> <p>Születési hely: Lagos</p>	<p>ABDUL</p> <p>Marokkói Neme: férfi Életkora: 33 Foglalkozása: műkereskedő</p> <p>Születési hely: Rabat</p>
--	---	--	---

A játék célja, hogy a kiválasztott afrikai karakteredet különböző útvonalakon keresztül eljuttasd Európába. Olvass minél többet az utad során érintett városokról, a lenyűgöző afrikai tájakról, a vándorlásról, az Európai Unió bevándorlással kapcsolatos politikájáról.

EGYEDÜLLÁLLÓ JÁTÉK, PÁRATLAN IZGALMAK! ÚJDONSÁG! NYÁRTÓL AZ INTERNETEN!

www.ittvagyunk.eu

FEKETE PILLANGÓK

Írta: Tesfay Sába

Nők, afrikaiak és prostituáltak. Négyen vannak. Ők a főszereplői ennek a kötetnek, amiben a regényírói képzelet és a dokumentarista pontosság karöltve rajzolja meg sorsukat. Ama, Sisi, Efe és Joyce – az új, európai jelenükben felvett néven – álmodoznak, ahogyan Afrikában is tették, a boldogságot keresik, és úgy tűnik, ezt csak az Európa által kínált csillogás adhatja meg. Sekélyes álmok, és nehéz múlt áll előttük – mögöttük. Történetük akkor bontakozik ki, amikor egyik társukat, Sisit meggyilkolják, ami arra készíti a másik hármat, hogy beszéljenek, hogy előadják és megosszák egymással mindazt, amitől könnyebb lesz elviselni jelenüket, és ami nem mellesleg megmagyarázza ottlétüket. Az ő további sorsukban ettől még fordulat nem áll be, de az olvasó belepillanthat nigériai múltjukba, amiben mindaddig csak a kiszolgáltatottság vezérelte életüket, amíg úgy nem határoztak, hogy megragadják a felkínálkozó lehetőséget, és prostituáltként Európában kezükbe veszik sorsuk irányítását. „Belgium egy olyan hely, ami nem messze van Londontól,” vagyis mindegy, hogy hol, csak messze onnan, ahol életük megrekedt, és közel ahhoz, ahol álmuk, a csillogás, az arany, az ékszerek elérhetőek lesznek számukra.

Sisi a diplomás, fiatal nő évek óta nem talál munkát, holott kitűnő eredményekkel végzett, és a szülei másra sem tudnak gondolni, minthogy egyszer a belé táplált reményük valóban lakáshoz, autóhoz és takarítónőhöz – vagy akár többhöz is – juttatja őket. Nem lát kiutat. Efe fiúgyermeknek adott életet 16 évesen, de a férfi halani sem akar róla. A takarításból nem tudja megadni gyermekének mindazt, amit szeretne. Reménnyel tölti el a lehetőség. Joyce szudáni, családját elveszítette, és egy nigériai férfin találta meg újra boldogságát, aki viszont nem veheti el. A férfi jót akar, elküldi Joyce-t Európába. Ama nem ismeri az igazi apját, nevelőapja megerősöskolta, majd el kellett hagynia az otthonát, és ideiglenesen egyik nagynénjénél

Fekete pillangók

Írta: Chika Unigwe

Nyitott Könyvműhely,
Budapest, 2010.

344 oldal

3490 Ft.

húzta meg magát. Ott találkozott Delével, aki az Európába jutás lehetőségét mind a négy nőnek felajánlotta. A játékszabályok egyszerűk: éveken keresztül fizetnek neki, mígnem kivásárolják magukat, és a megkeresett pénz már őket illeti. Ez a jövő hajtja a szereplőket. A prostitúció csak eszköz, ami ahhoz kell, hogy az álmaik valóra válhassanak. Az álmaik pedig ahhoz a helyhez kötődnek, ahol gyökereznek. Európa, ahol a gazdagság csak karnyújtásnyira van, egy átvészalni való időszakot jelöl, ahol elvesztik korábbi identitásukat, és csak az álmaikra, a szebb jövőre gondolnak, miközben legszívesebben kilépnének Belgiumba emigrált testükből. Bármenyire is fájdalmas, idővel elvesztik korábbi énükkel a kapcsolatot, mocskot és szennyet látnak önmagukban és barátnőikben, és még mindig a boldogságot keresik.

Chika Unigwe – mivel maga is nigériai származású – hitelesen adja vissza az afrikai család hétköznapjait, a nőkben táplált elvagyódás érzését, az Európához fűződő reményeket és álmokat és azt az otthont, ahol minden megvásárolható. A prostituáltak világát Unigwe Belgiumban tanulmányozta, számos interjút készített, és ezekből gyúrta össze karaktereit. Testre szabott feladat volt számára, hiszen ki, ha nem egy fiatal nigériai származású nő tudná leginkább átérezni és előadni az afrikai származású, Európába emigrált prostituáltak legbensőbb világát?

Ternák Gábor

DAKTARI, DAKTARI

Egy orvos visszaemlékezései

A kötet megrendelhető a kiadótól: www.publikon.hu

AZ APARTHEID SZÜLETÉSE

Írta: Szabó Loránd

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, a Történeti Intézet Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszékén oktató Afrika-kutató legújabb írása jól mutatja, milyen alaposággal ismeri Dél-Afrika történetét, valamint az egykori anyaországét, Nagy-Britanniáét. A két területen zajló politikai törekvéseket és szereplőket bemutatva, mesteri módon tárja eléink az összefüggéseket, miközben a kor nemzetközi szövetébe is beágyazza a tárgyalt témát. Jóllehet a könyv alcímében feltüntetett évszámok és a főcímben szereplő apartheid kifejezés párosítása anakronizmusnak tűnhet – a kötet hátsó borítóján olvasható fülszöveg is kitér erre –, mégsem az. A két egykori búr (mai szóhasználatban afrikáner) telepes-köztársaság, Transvaal és Oranje Szabad Állam által fenntartott, rendkívül kirekesztő választójogi gyakorlat volt az, melyet az 1899–1902 között zajló második angol–búr háború elvesztése és a brit birodalomba való bekebelezésük után – megkapva a gyarmati önigazgatás jogát – mégis sikerült visszaállítaniuk és megőrizniük, s amely lényegi alapját képezte a múlt század közepén fokozatosan kikristályosodó fehér fajvédő rezsimnek. A kötet így a két terület belső autonómiájának visszaállításához vezető utat mutatja be brit és dél-afrikai oldalról egyaránt.

A 19–20. századi nemzetközi kapcsolatok, Afrika, a brit birodalom és a gyarmatosítás történetével foglalkozó Búr Gábor egyetemi docensnek az előző évtizedek során módja nyílt kutatni mind Nagy-Britanniában, mind a Dél-afrikai Köztársaságban. A Dél-Afrikával és a vele kapcsolatos brit politikával foglalkozó kutatásairól egymás után láttak napvilágot rövidebb írásai (*A migráció egyes kérdései a 19. századi Brit Birodalomban*. In: *Öt kontinens. Az Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék tudományos közleményei*. ELTE, Bp., 2003: 27–45., *Az 1905-ös konzervatív-liberális őrsgváltás és a brit gyarmatpolitika változásai Dél-Afrikában*. In: FRANK Tibor (szerk.): *Angliától Nagy-Britanniáig. Magyar kutatók tanulmányai a*

Az apartheid születése
A gyarmati önkormányzat visszaállítása
Dél-Afrikában, 1906-1907

Írta: Búr Gábor
L'Harmattan, Budapest, 2010.
164 oldal

brit történelemről. Gondolat, Bp., 2004: 238–255., Dél-Afrika 1906–1907-es önkormányzathoz juttatásának historiográfiájához. *Africana Hungarica*, 2007. 2. évf. 1–2. szám, 45–53.), úgyhogy várható volt, hogy ezeket immár szintetizálva, kibővítve a legújabb kutatási eredményeivel együtt tárja a téma iránt érdeklődő magyar olvasóközönség elé.

A neves francia kiadói csoport, a társadalomtudományokkal foglalkozó, Franciaországon kívül kilenc afrikai frankofon országban, továbbá Olaszországban és hazánkban jelenlévő L'Harmattan gondozásában jelent meg Búr Gábor könyve, mely két fő részből áll. A kötet közel kétharmadában a szerző írását találja az olvasó, melyet a jegyzetek és a tekintélyes bibliográfia zár, mely utóbbinak az elején a források és forrásközlések felsorolásának rendezőelvére nem sikerült rájönnöm, a feldolgozó-soknál ugyanis már szokásos módon, ábécérendben szerepelnek az elemek. (Apró nyomdai hiba, hogy a forrásközléseknél és feldolgozások közt is van egy-egy kötet, melyek címében elmaradt a kurziválás.) A második részben a mellékletek következnek, melyek döntő részében korabeli szöveges dokumentumok fotóinak reprodukcióit lehet böngészni. Ezek a dokumentumok jórészt brit diplomaták belső levelezései és feljegyzései a két búr koronagyarmatot érintő kérdésekről (melyek kiegészítik és illusztrálják a kötet első részét), továbbá a második angol–búr háborút lezáró 1902-es békeszerződés szövege, a dél-afrikai brit gyarmatok jelentős részének unióját 1910 májusában létrehozó, belső önállóságot biztosító 1909-es Dél-Afrika-törvény néhány részlete, valamint két modern, színes politikai térkép a 19–20. század fordulójának Dél-Afrikájáról. Sajnálatos, hogy a mellékletek a kötet második felében oldalszámozás és bármiféle látható elválasztás, felvezető nélkül következnek egymás után, és ugyan van előttük egy tételes, sorszámozott felsorolás, de szintén oldalszám nélkül, és így kissé nehézkes a keresett dokumentum gyors meglegelése. (Ráadásul a melléklet dokumentumainak felsorolásában az összes dátum évszáma után lemaradt a pont.) Véleményem szerint sokkal értékesebb lett volna ez a része a kötetnek, ha magyar nyelven vagy az eredeti angol mellett magyar nyelven is szerepeltek volna a forrásdokumentumok, hiszen a magyar olvasóközönségnek szól a könyv, jöllehet ez nyilván jelentősen megnövelte volna a kötet terjedelmét és költségeit, valamint rendkívül jelentős pluszmunkát követelt volna meg a szerzőtől.

A szerző a kötet elején mintegy tíz oldalon áttekinti a dél-afrikai térség európai gyarmatosításának a 17. századtól, a búr telepésekkel induló történetét a fokozatos brit terjeszkedésen keresztül a 20. század elejéig. Ugyanis ekkor, 1902-ben a két független, európai származású telepések által irányított búr állam, Transvaal és Oranje Szabad Állam is brit gyarmatokká váltak Transvaal és Orange River Gyarmat néven. Ez a rövid rész is több információt tartalmaz az érdeklődő magyar olvasónak az európai kolonizációról a térségben, mint szinte bármely, eddig magyarul megjelent munka, amely érinti a terület történetét. (Ráadásul a további fejezetekben is további tényekkel ismerteti meg az olvasót a terület 20. század előtti időszakából a századforduló eseményeinek magyarázata során, így tehát valójában több mint tíz oldalon kapunk képet a britek 1902-es győzelme előtti történelemről.) Így például a

múlt évtizedben végre magyar nyelven is napvilágot látott, a néhai neves afrikanista John Fage és társa, William Tordoff által jegyzett *Afrika története* (Osiris, Bp., 2004) is inkább az autochton fekete-afrikai népesség történetére koncentrál Dél-Afrikában, némileg homályban hagyva így az európai uralom következtében kialakuló helyzet gyökereit. A folytatásban a téma forrásait veszi számba Búr Gábor, és egy jól követhető, értékelő megjegyzésekkel ellátott historiográfiai rész következik, mely a témában kutatóknak szintén jó kiindulási alapot nyújt.

„a kötet szerzője magabiztos kézzel vezeti az olvasót végig a brit birodalmi politika londoni útvesztőjében, s hasonlóan világos, jól átlátható módon tárja elé a dél-afrikai komplex helyzetet a századfordulón.”

továbbá a búr vezetőknek, így Jan Christiaan Smutsnek a londoni látogatását és Luis Bothának az 1907-es londoni birodalmi (gyarmati) konferencián való részvételét emeli ki. Dél-Afrikában pedig bemutatja a britek, így Alfred Milner, majd William Selborne főbiztosok és a Ridgeway-bizottság tevékenységét, a nagyhatalmú bányakamara – mely például a kínai vendégmunkások behozatalában volt érdekelt – és vezetője, Sir James Percy FitzPatrick lobbimunkáját, kitér az angol ajkúak politikai érdekvédelmi egyesületeinek erőfeszítéseire, a bürokéira (ilyen volt a transvaali *Het Volk* és az orange-i *Oranje Unie*), valamint az afrikáner politikusok, mint Smuts és Botha nézeteire és ténykedésére. Mivel a későbbi, kirekesztő politikában nem jutottak szóhoz, bemutatja a korban „bennszülötteknek” nevezett, a lakosság döntő többségét alkotó, nem európai származásúak hiábavaló törekvéseit is a képvisleti és politikai egyenrangúság elnyerése érdekében (pl. a *United Native Political Associations*). A zárásban Transvaal önkormányzatának 1906-os és Orange River Gyarmatának 1907-es visszaállítását taglalja, s bemutatja, miként vált e két terület Fokfölddel és Natallal együtt végül 1910-ben a domíniumi helyzetű Dél-afrikai Unióvá, melybe eredetileg a brit liberálisok Dél-Rhodesiát, sőt akár az északit is Nyaszafölddel bevették volna, ha az Unió választási rendszere nem rekeszti ki a színes bőrű lakosságot. Emiatt viszont végül meggátolták, hogy az Unió része legyen három olyan terület – Becsuánaföld, Bászutóföld és Szváziföld –, melyeken „tisztán” bennszülött népességgel rendelkeztek. A liberálisoknak az unióval kapcsolatos reményei meghiúsultak: nem a két korábban brit területté vált egykori búr kolónia (Fokföld és Natal) politikai gyakorlata hatott a két frissen bekebelezetté, hanem éppen ellenkezőleg, az ottani búr és brit telepesek vették át végül Transvaal és Orange „pigmentokratikus” gyakorlatát, amelybe immár nem szólhattak bele, s ez vezetett a következő évtizedek fokozódó szegregációs politikájához.

Ezután felváltva hol az anyaországi politikai eseményeket veszi szemügyre, hol a dél-afrikai színteret hozza közel. Előbb a brit belpolitikai fordulat, az 1905-ös konzervatív-liberális kormányváltás jelentőségét ecseteli a könyv tárgya szempontjából, ezt követően Angliában Sir Henry Campbell-Bannerman miniszterelnök, valamint Victor Alexander Bruce Elgin gyarmatügyi miniszter és helyettese, Winston Churchill szerepét bontja ki,

A kötet kapcsán azonban óhatatlanul feltűnnek bizonyos bosszantó hibák is a figyelmes olvasónak, melyek mellett nem lehet szó nélkül elmenni, s felmerül a kérdés, hogy vajon a mégoly neves külföldi kiadók magyar mutációiban sem lehet megbízni, hová lett a kiadói szakma becsülete, ha már a veretes cégnevek sem jelentenek garanciát a minőségi munkára?! Egy kézirat esetében az alábbiak bocsánatos bűnnek számítanak, ám egy szerkesztett kötetben – legyen az mégoly alacsony példányszámú is, miként a kiadó honlapja büszkélkedik a modern technika adta lehetőségekkel és a szakmai színvonallal (<http://www.harmattan.hu/szerkesztoseg.html>) – mindez már több, mint bűn, ez hiba! A könyvben felbukkanó sorozatos hibák jelentős része ugyanis arra vezethető vissza, hogy láthatóan nem volt a kiadó részéről figyelmes és alapos korrektora a kötetnek (vagy nem tud helyesen magyarul, de akkor miért tartják...); valamint hasonló a helyzet a szerkesztő és a tördelő felelőségével (két váratlan sortörés szakít meg egy-egy mondatot és sort a 69. és 79. oldalon), talán nem véletlen, hogy nem is szerepelnek a belső borítón.

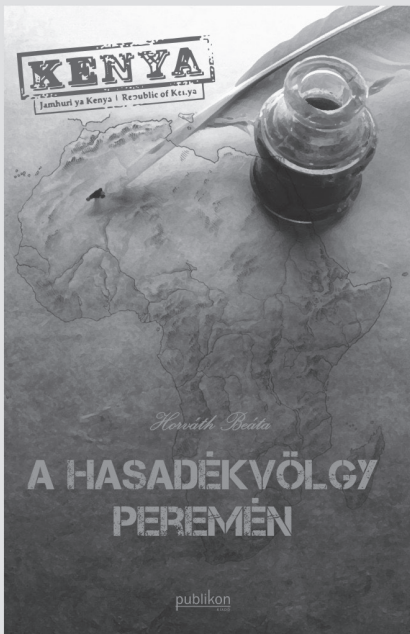
Ami a sajnálatos, következetesen nem javított, többször előforduló elírásokat illeti, olyanokra bukkanunk többször, mint amerikai függetlenségi háború, bécsi kongresszus, kafferháborúk nagy kezdőbetűvel, a búr elnök, Paulus/Paul Kruger neve folyton „*Paul Krüger*”-ként szerepel (holott ő nem német, hanem búr, csak német származású, de sem a hollandban, sem az afrikaansban nincs az u-n kettőspont), Fokgyarmat „*Fok Gyarmat*”-ként, Brit Kafferföld „*Brit-Kafferföld*”-ként, Szent Ilona-sziget egyszer így, egyszer Szent Heléna-szigeteként jelenik meg, a Sand River-i (vagy zandrivieri) egyezmény „*Sand riveri*”-ként, a Majuba Hill-i vereség „*Majuba hilli*”-ként; és folyamatosan „*Oranje Unie*” áll Oranje Unie helyett, valamint „*szabadkereskedelem*” szerepel szabad kereskedelem helyett. Van még néhány logikátlan, furcsa toldalékolás is, mint „*Isandlwana-t*”, „*Smuts-ot*”, „*Merrimanel*”, miközben másutt jól, egybeírva szerepelnek a magyar toldalékokkal. Szerencsére csak kétszer jön elő a tulajdonnevek első tagjaként a dél-afrikai jelző egyébként oly gyakori hibás írásmódja: „*Dél-Afrikai Állami Levéltári Szolgálat*” Dél-afrikai Állami Levéltári Szolgálat helyett és „*Dél-Afrikai Unió*” Dél-afrikai Unió helyett. Vitatható a „*Walfisch Bay*” (tkp. Bálna/Cethal-öböl) írásmód: a területen először portugálok, utánuk holland és angol tengerészek jártak, s előbb a fokföldi hollandok vették birtokba az öblöt (hollandul és afrikaansul is Walvisbaai), majd az angolok annektálták 1878-ban, s angolul is a hollandos Walvis Bay a neve, míg a körülötte a 19. század végén, 1884-ben létrejött német gyarmat telepesei Walfischbai vagy Walfischbucht néven emlegették. Egy apró téves fordítás is bekerült a kötetbe, mivel a „*Het Volk*” kifejezést talán kissé szabadabb értelmezésben Népünknek fordítja (48. o.), holott az szó szerint csupán annyit tesz: a nép.

A javítatlan elírások után egy komolyabb megjegyzést kell tennem, mely szintén a kötet gondozásának problémáját veti fel. Mint már korábban említettem, a szöveges dokumentumokon kívül két térképet is tartalmaz a melléklet – valamint a borítón is szerepel egy harmadik –, de a melléklet egyik eleméről sem derül ki, honnan származik, nincs forrásmegjelölés, ami súlyos gondatlanság. Ugyan a szöveges

dokumentumoknál feltételezhető, hogy a mellékletet megelőző felhasznált irodalom egyes munkáiból, illetve a felsorolt levéltárak anyagaiból származnak, és talán ez lehet a helyzet a három angol nyelvű térkép – melyeknek a feliratait szintén érdemes lett volna magyarítani – közül kettőnél, de a legutolsó jól felismerhetően a Unimaps.com honlapjáról származik (<http://unimaps.com/sth-africa1899/index.html>), márpedig ez a cég és honlapja nem szerepelnek a felhasznált irodalomnál, sem másutt, és e térkép tetejéről eltüntették a honlapon látható „© 2005 www.unimaps.com” feliratot, mely a jobb felső sarokban lévő „RHODESIA” szótól balra állt...

Ne engedjük azonban eluralkodni a kritikus felhangokat, mivel azok alapvetően a „külalakot” érintik, a tartalom ettől nem szenved csorbát, hiszen a kötet szerzője magabiztos kézzel vezeti az olvasót végig a brit birodalmi politika londoni útvesztőjében, s hasonlóan világos, jól átlátható módon tárja elé a dél-afrikai komplex helyzetet a századfordulón, így értékes és érdekes olvasmányként szolgálhat a Dél-Afrika története iránt érdeklődő tudományos kutatóknak és a nagyközönségnek egyaránt.

Horváth Beáta: A hasadékvölgy peremén

A könyv egy magyar lány Kenyában töltött első hat évének a kalandjain és tapasztalatainak keresztül mutatja be Kelet-Afrika mindennapi életét, a városi gondokat, a falusi életet, a különböző kultúrák és vallások legjellegzetesebb vonásait, az afrikai emberek gondolkodását, életvitelét, idegenekről alkotott véleményét, amint azokat mostohaapjának, néhai Dr. Füssi-Nagy Géza Afrika-tudósnak megírta.

A regény mintegy 3500 oldal kézzel írt levelet dolgoz fel. Nem mentes a személyes hangvéltől, az érzelmeitől és az önróniától. Bemutatja, miként változhatott meg és alakulhatott át egy fehér lány véleménye az ismeretlen afrikaiakról, és hogyan válhatott a szerzőnek természetessé mások feltétel nélküli elfogadása.

A regény az afrikai valóságot mutatja be, méghozzá kíméletlenül. Olykor szívszorogató, megdöbbentő és elgondolkasztó, de rendkívül szórakoztató, érdekes olvasmány.

A kötet megrendelhető a kiadótól:
www.publikon.hu

TÉNYLEG LAKIK ORSZÁGUNKBAN 200 EZER AFRIKAI?

Keserű Dávid
okleveles politológus
IDResearch Kft.
keseru@idresearch.hu

Radics M. Péter
egyetemi hallgató
Politikai Tanulmányok Tanszék
Bölcsészettudományi Kar, Pécsi Tudományegyetem
radics@idresearch.hu

Számtalan tévhit és hamis elképzelés él az emberekben a Magyarországot érintő migrációs tendenciák mértékét és számadatait illetően, pedig abban konszenzus kezd kialakulni a szakértők, a témával foglalkozó civil szervezetek és a politikusok között, hogy a bevándorlás az ország jövőjének egyik meghatározó jelentőségű kérdése lesz, rövid időn belül.

Az Európai Unió országaiban, köztük hazánkban is egyre többen tekintik fontos eszköznek a harmadik országokból történő bevándorlást, elsősorban a népességszökkenésből és a társadalom előregedéséből fakadó problémák megoldására. Annak ellenére, hogy az EU országainak életét a migránsként érkezők egyre nagyobb mértékben határoz-

zák meg, kevesen tudják helyesen megbecsülni, számszerűen milyen nagyságrendekről beszélhetünk az egyes tagállamok népességéhez viszonyítva.

Az Eurostat adatai szerint az Unió 27 tagállamában legalisan közel 20 millió EU-n kívüli külföldi állampolgár tartózkodott 2008-ban, ami a teljes lakosság majd 4%-át tette ki. Az EU 27 tagállamában tartózkodó külföldi állampolgárok száma és a teljes népességhez viszonyított aránya egyaránt növekszik évről-évre. Az Európai Bizottság főigazgatóságaként működő statisztikai hivatal közlése szerint a legtöbb (4,7 millió fő) harmadik országbeli személy Németországban él, ami azt jelenti, hogy az ország populációjának 5,7%-a EU-n kívüli országból szár-

EURÓPAI INTEGRÁCIÓS ALAP

A projekt az Európai Unió **Európai Integrációs Alapjának** támogatásával valósul meg.

mazik. A németeket egyébként a spanyolok, az olaszok, a britek és a franciák követik a sorban, sőt ezen államokban 2 millió feletti az EU-n kívüli állampolgárok száma. Elmondhatjuk tehát, hogy az Európai Unió öt legnagyobb népességű országában tartózkodik a legtöbb harmadik országbeli személy, azonban a teljes népességhez viszonyított arányuk néhány esetben elmarad a kisebb országokétól (pl.: Ausztria, Ciprus, Észtország és Lettország). Mindezek mellett feltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy az EU-ban tartózkodó harmadik országbeli állampolgárok kicsivel több mint fele a földrész valamely unión kívüli országának állampolgára, a fennmaradó hányad megközelítőleg azonos arányban oszlik meg az ázsiai, afrikai és amerikai kontinensről érkezett állampolgárok között. Lettországban és Szlovéniában például alig él európai kontinensen kívüli ország állampolgára. A Litvániában és Ausztriában tartózkodó harmadik országbeliek több mint 80%-a szintén Európából származik, de míg az előbbiben a szétessett Szovjetunió utódállamai (Oroszország, Fehéroroszország, Ukrajna), addig az utóbbiban a balkáni országok (Horvátország, Szerbia, Bosznia-Hercegovina) állampolgárai élnek nagy számban. Ezekkel ellentétben Spanyolországban már más tendenciákról beszélhetünk, ugyanis az ott tartózkodó harmadik országbeliek csupán 6%-a az európai kontinens valamely országának állampolgára, példának okán a legtöbben dél-amerikaiak. Ezzel szemben Belgiumban és Portugáliában a legtöbb a harmadik országbeli afrikai állampolgár, Svédországban pedig az ázsiaiak vannak nagy számban.

Bár Magyarországon az EU-n kívülről érkezett migránsok nagyságrendje ennél jóval kisebb – kb. 80 ezer főt jelent, mely az összlakosság 0,8%-át teszi ki csupán –, mégis a lakosság körében számos tévhit és előítélet él a nálunk élő külföldiekkel kapcsolatban. A pontatlan elképzelések továbbélésének egyik oka persze éppen ez lehet, hogy hazánkban nem élnek igazán nagy számban eltérő kultúrájú bevándorlók és Magyarország az Európai Unión belül sem számít bevándorlási célországnak. (Ráadásul a képet árnyalja a határon túli magyarok bevándorlása, akik a statisztikákban nagy számban jelennek meg ugyan, de a társadalom által alkotott képben egyáltalán nem „bevándorlóként” szerepelnek.)

A társadalmi érzékelés szempontjából „feltűnőbb” és a médiában is felülreprezentált bevándorlói csoportot alkotnak a Magyarországon élő afrikaiak. Talán épp ez a két fő ok, amiért a közvélemény többnyire a valós szám sokszorosára becsüli arányukat. Éppen ezért a „*Feketén-Fehéren – itt vagyunk!*” (EIA/2010/3.1.4.1.) című, az Európai Integrációs Alap/Belügyminisztérium által támogatott 2011-ben induló országos kutatási és kommunikációs projekt egyik fő célja a hazánkban élő afrikai bevándorlókkal kapcsolatos kép megalkotása, valamint az érintettek motivációinak, életútjainak és integrációs körülményeinek feltárása. A projekt legfőbb törekvése a jelen helyzet megismertetése a közvéleménnyel, azon belül is kiemelt hangsúlyt fektetve a jövő generációja tájékozottságának és tudásának bővítésére, ezáltal a fiatalok jártasságot szerezhetnek a migrációs kérdésekkel kapcsolatban, így megteremtődhet a

társadalmi nyitottság és integráció, valamint a bevándorlás szükségességének felismerése, továbbá egy egységes, mindenki számára kedvező koncepcióval rendelkező bevándorlási politika kialakítása és megalkotása.

A Központi Statisztikai Hivatal Magyarországra vonatkozó adatai szerint az elmúlt években jelentősen nőtt a hazánkban élő afrikai bevándorlók száma. A tartózkodásra, bevándorlásra, illetve letelepedésre jogosító engedéllyel rendelkező afrikai állampolgárok száma eszerint 2010 elején 2513 főre emelkedett, ami 2009-hez képest 26%-os növekedést jelent. Zömük (több mint 1500 fő) a közép-magyarországi régióban, tehát Budapesten és környékén él. Az afrikai migránsok 43%-a Észak-Afrikából, tehát a Maghreb-térségből érkezett, a Szaharától délre fekvő területekről jött vándorok pedig több mint fele Nigériából származik. Meglepő lehet, hogy a középiskolai diákok és az egyetemi hallgatók körében végzett, széleskörű, kérdőíves megkérdezésen alapuló országos felmérés előzetes adatai szerint, sokan becsülik ennek többszörösére (nem ritkán kétszer-négy-szer többre), vagy éppen ellenkezőleg, ennek töredékére a Magyarországon élő afrikaiak számát. Szintén sokféle elképzelést látni arra vonatkozóan, milyen céllal érkeznek országunkba az afrikai emberek, a tendenciák viszont azt mutatják, hogy többségük tanulási, munkavállalási, néhány esetben pedig családegyesítési céllal jön hozzánk.

Joaozinho Napirana. Forrás: ittvagynk.eu

A projekt további célkitűzése, hogy a vándorlók motivációit személyekre lebontva feltérképezze, valamint a valós tényeket és történeteket kommunikálja, ezáltal számos hamis elképzelés és tévhit dőlhet meg, nem csupán az afrikai személyekre, hanem a migráció általános tendenciáira is vonatkozólag. A kutatás eredményeit 2011 végére fogják összegezni és széles körben megismertetni a közvéleménnyel.

IMMIGROPOLY
játék a vándorlásról

SZERZŐINKHEZ – A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEIRŐL

Az Afrika Tanulmányok folyóirat magyar, illetve előzetes egyeztetés után angol nyelven beküldött kéziratokat – tanulmányokat, terepmunkáról szóló beszámolókat, útibeszámolókat, interjúkat és könyvrecenziókat – fogad el. Az elfogadás feltételeinek rendszere több ponton átveszi a magyar Politikatudományi Szemle publikálási elvárásrendszerét. A publikálás alábbi feltételrendszere az I. évfolyam 2. számától kerül bevezetésre.

A kézirat terjedelme tanulmányok esetén nem haladhatja meg a 40 000 karaktert, recenziók esetén 20 000 karaktert. Amennyiben a téma kifejtése szükségessé teszi, a szerkesztőség kivételt tehet, és tanulmány esetén befogadja a maximálisan 80 000 karakter terjedelmű írásokat is.

A szöveget A/4 méretben kinyomtatva kérjük leadni. Egyúttal szövegfájlban (az MS Word bármelyik változatában lementve) is kérjük mellékelni e-mailben. A szerző neve a tanulmány felett szerepeljen.

A szöveggel együtt – különösen útibeszámolóknál és terepmunkát dokumentáló összefoglalóknál – képeket is fogadunk. A képeket (fotókat) 300 dpi felbontásban, eps. vagy tif. kiterjesztésű fájlformátumban, külön CD-re vagy DVD-re kiírva kérjük mellékelni.

A szöveg közbeni kiemelésként dőlt betű alkalmazható; ritkítás, aláhúzás, vastag betű, csupa nagybetű csak egészen kivételes esetben fogadható el.

A közvetlen hivatkozásokat a szövegtörzs tartalmazza, ezek ne jegyzetekben szerepeljenek. Minden idézetet, hivatkozást igénylő állítást vagy kifejezést követően zárójelben tüntessék fel a szerző vezetéknevét, az idézett vagy hivatkozott mű publikálásának évszámát és – ha szükséges – az idézett oldalakat a következő formában: (Tordoff, 2002: 24) vagy (Tordoff, 2002: 242-243).

A jegyzetek a főszöveg kiegészítéseit tartalmazzák (tehát nem hivatkozásokat). A jegyzetek helyét a tanulmányon belül felső indexben lévő arab számmal jelöljék (így ¹), a jegyzeteket pedig kérjük a szöveg végén számozott formában elhelyezni. Indokolt esetben lábjegyzet alkalmazható, amelyet – ha csak kis számban fordul elő – a szövegben csillaggal (*) kell jelölni, és az oldal alján kell elhelyezni.

Kérjük, hogy a felhasznált irodalom jegyzéke lehetőleg csak a ténylegesen hivatkozott publikációkat tartalmazza. Az explicit módon hivatkozott forrásokon kívüli további max. 10 forrásmegjelöléssel dolgozzon.

Az irodalomjegyzéket a tanulmány végén közöljük a következőképpen:

(1) Könyveknél:

Tordoff, William (2002): Government and Politics in Africa. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan

(2) Tanulmánykötetben, gyűjteményes kötetben megjelent szövegek esetén:

Inotai András (2001): „Gondolatok a globalizációról”. In: Földes György – Inotai András (szerk.): A globalizáció kihívásai és Magyarország. Budapest, Napvilág Kiadó

Az Európai Unió alapdokumentumai 2010
Szalayné Sándor Erzsébet

December közepétől a boltokban!
Keresse az Alexandra Könyvruházakban, a független könyvesboltokban,
vagy rendelje meg karácsony előtt kedvezményesen, 3290 Ft-ért, a www.publikon.hu oldalon.

Az Európai Unió többéves elkészítés – és több, uniós alkotmány létrehozására irányuló sikertelen kísérlet – után ún. reformszerződés révén 2009. december 1. óta megújult jogi alapokkal rendelkezik. Az európai jogrendet 2010 után ez a jogi keret tartja rendszerben és határozza meg gyakorlatilag minden olyan élethelyzetben, amelynek közös működtetésére az Unió felhatalmazással kapott a tagállamoktól. Az európai alapjogvédelem számára szintén mérföldkő az új jogi keret, amelyhez ma már hozzá kell érteni az Unió jogi közbüveléssel rendelkező Alapjogi Chartáját is. A régi és az új tartalmi és formai elemek együtthetése azonban jogalkotások, jogalkalmazások tagállamon belül és kívül egyaránt feladatot fog adni az elkövetkezendő években is, különös figyelemmel Magyarország 2011 első felében viselt elnökségi feladataira. A tartalmi megfeleltetés, a szinopszis célja, hogy segítséget nyújtson a Liszaboni Szerződés által bevezetett módosítások tartalmának felderítéséhez és megkönnyítse az eligazodást az Európai Unió elsődleges joganyagának aktuális rendszerében. Hasznos kiindulópont lehet a köz- és magánjósztára számára a mindennapi jogalkalmazásban és a felsőoktatás különböző szintjein is. Ár: 3990 Ft

Függésben
Kényszerpályán a jövő?

Glied Viktor – Nagy Roland (szerk.)

ÖKOPOLITIKA A 21. SZÁZADBAN

Amíg a környezetszennyezés, a természeti erőforrások és nyersanyagok túlhasználata, a Föld népességének robbanásszerű növekedése (különösen a fejlődő országokban), vagy a környezeti szüköség jelensége közel harminc évvel ezelőtt csupán jövőbeli veszélynek tűnt, addig napjainkban már valós problémákról beszélhetünk.

Önmagában a fenntartható fejlődés hangsúlyozása nem elég, olyan tudatos paradigmaváltásra van szükség, amelyben a gazdasági és politikai döntéshozók az ökohatékonyt, a környezetvédelmet és társadalmi felelősségüket szem előtt tartva hozzák meg döntéseiket.

A tanulmánykötet a gazdaság, politika, társadalom és ökológia kapcsolatait, az élet minden területén tapasztalható függőségi viszonyrendszer kialakulásának okait, hátterét, folyamatát és jövőbeli alakulását tárja fel, miközben szakpolitikai válaszokat fogalmaz meg közelebbről módon az energia-, környezet- és fejlesztéspolitika területén, nemzetközi és hazai viszonylatban egyaránt.

Keresse a kötetet az Alexandra Könyvruházakban,
a független könyvesboltokban és az internetes portálon
vagy rendelje meg a Publikon Kiadótól a www.publikon.hu oldalon.

(3) Folyóiratban megjelent tanulmány esetén:
Fergusson, Niall (2005): „Sinking Globalization”.
Foreign Affairs. Vol. 84., No. 2. March/April,
64-77. pp.

Tanulmányok esetén kérünk a szerzőktől papíron és elektronikus formában egy kb. 15-20 soros angol nyelvű összefoglalót (abstract). A tanulmány címét és alcímét is kérjük lefordítani.

A táblázatokat és az ábrákat megfelelően formázva, az eredetüket is feltüntetve a szövegbe építve kérjük.

A szerkesztőséghez beérkezett anyagokat először formailag szűrjük. Amennyiben formai szempontból az írás elfogadásra kerül, opponens(ek) nek küldjük ki azt véleményezés céljából. Az opponens(ek) a szerzők nevének feltüntetése nélkül kapja/kapják meg a kéziratokat. A közlés feltétele, hogy az opponens(ek) támogató véleményt adjon/adjanak ki. Az opponens(ek) által javítandónak értékelt kéziratokat átdolgozásra visszajuttatjuk a szerzőkhöz, megjelölve azt a határidőt, ameddig a javításokat a szerzőnek szükséges megtennie. Az opponens(ek) egyértelműen elutasító véleménye esetén a kéziratot nem közöljük.

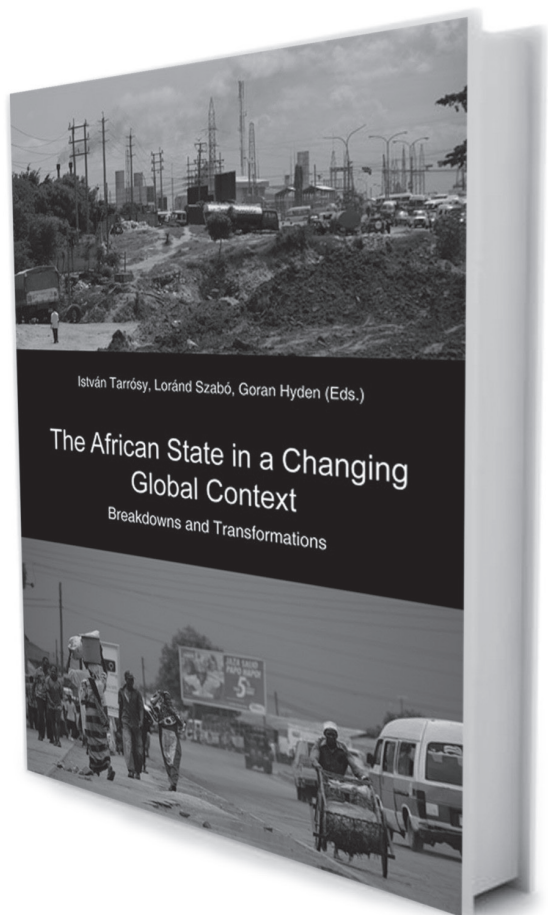
A szerkesztőség a beérkezett kéziratokért honoráriumot nem fizet. Külön felkérésre rendelünk meg írásokat, recenziókat.

Szerzőinktől külön kérünk egy rövid bio-t, amely a következőket tartalmazza: név, foglalkozás, munkahely, beosztás, kutatási terület, e-mail cím. A kapcsolattartás elősegítése érdekében adják meg további elérhetőségeiket is: telefon, mobil, fax, stb.

Köszönjük a megfelelően előkészített kéziratokat!

A szerkesztők

MEGJELENT!

István Tarrósy, Loránd Szabó, Goran Hyden (Eds.)
The African State in a Changing Global Context
Breakdowns and Transformations

During the first 25 years of independence, the African state was largely driven from within by the ambition to establish political order in a world where national sovereignty over issues of development was not in question. The next 25 years have been characterized by a different dynamic: external influences have become increasingly important in shaping the behavior of the state and its direction. The main theme of this volume is that more is at stake today than in the past: not only control of the state but also the nature of the regime.

István Tarrósy, Ph.D. in political science, assistant professor, Faculty of Humanities, University of Pécs.

Loránd Szabó, historian, assistant professor, Faculty of Humanities, University of Pécs.

Goran Hyden, distinguished professor in political science, University of Florida.

Keresse a kötetet a LIT Verlag honlapján (<http://www.lit-verlag.de>) és az amazon.com portálon!